

lib

pen

igt

de

tar

63

K

lib

L

Öfversigt af Finlands litteratur

ifrån år 1542 till 1770.

Akademisk afhandling

hvilken

med tillstånd af historisk-filologiska fakulteten
vid K. Alexanders-universitetet i Finland

till offentlig granskning framställes

af

Sven Gabriel Elmgren,

hist.-filol. doktor, amanuens vid univ. bibliothek,

i hist.-filolog. lärosalen den 18 september 1861

p. v. t. f. m.

Helsingfors, J. C. Frenckell & Son, 1861.

38

Innehåll:

Inledning	sid. 1.
1. Reformationsperioden	” 21.
2. Astrologiska perioden	” 29.
3. Orthodoxins period	” 45.
4. Gezeliska perioden	” 80.
5. Ekonomiska perioden	” 119.

Öfversigt af Finlands litteratur.

Inledning.

En *nations* litteratur innefattar i trängre mening egentligen blott skrifter på dess eget språk, i vidsträcktare mening derjemte äfven skrifter af samma nations medlemmar på något allmänt världsspråk, t. ex. i äldre tider på Latin, hvilket språk flere sekler igenom var organ för olika nationers samtliga meddelanden i skrift. I nationens litteraturhistoria ingår då gerna äfven språkets utvecklingshistoria, såsom dermed nära sammanhängande, ehuru icke just nödvändig beståndsdel af den förra. Men ett *lands* litteratur har icke samma begränsning efter språket och sammanfaller icke med nationens i annat fall, än om alla landets inbyggare tillhöra samma nation och tala samma språk. Om man med ordet *folk* förstår samtliga inbyggarne i ett gemensamt fädernesland, huru många olika nationer de än må tillhöra, så får ett folks litteratur i det närmaste lika omfång med ett lands; dock så att till det sednare otvunget kan och bör hänföras äfven skrifter utgifna i främmande land af några det folkets medlemmar. *Finlands* litteratur innebär derföre mycket mera än *Finsk* litteratur, ty den dithörande Latinska och Svenska litteraturen äro hvar för sig åtminstone jemnstarka med denna, och man kan med skäl derunder förstå all den litteratur Finlands folk frambragt, vare sig i eget eller främmande land.

En sådan flerspråkig litteraturs historia är i många afseenden upplysande, om den ock måste sakna organisk enhet eller sträng sammanhållighet. Utan denna jemförande sammanställning af och liktilda uppmärksamhet på alla landets litterära alster, huru divergerande i språkligt afseende de än må vara, kan man icke rätt förstå landets ståndpunkt i kultur på någon viss tid, icke heller göra full rättvisa åt alla inbyggarnes litterära sträfvan till det gemensamma fäderneslandets fromma. Ty skrifterna på ett enda språk uttrycka i sådant fall den litterära kulturens beskaffenhet blott i en större eller mindre bråkdel af det hela. Isynnerhet är en total öfverblick så mycket angelägnare om bildningens språk en lång tid varit eller är annat än majoritetens af befolkningen, emedan denna sednare då nödgats hemta sin upplysning ifrån den till antal underlägsna delen af folket hvars språk var bildningens. Man gör då lika orätt uti att förbise minoritetens som majoritetens litteratur. En förmedlande länk och ett neutralt område har den kosmopolitiska Latinska litteraturen vanligen utgjort vid sådana förhållanden, isynnerhet i tider då nationalitetsbegreppet ännu var outveckladt hos folken. Men öfversigten af det brokiga hela har sina många svårigheter, särdeles vid bestämmandet af den inhemska litteraturens omfång och gränsor. Ty ett till nationaliteten homogent, själfständigt och inom sitt eget land slutet folk har i språket och utgifningsorten en tydlig stämpel på sin litteratur, hvilken genom dessa enkla kännetecken kan med lätthet skiljas ifrån hvarje främmande litteratur; men för att igenkänna ett flere nationaliteter inom sig slutande blandfolks litteratur, är anförda bestämning icke tillräcklig, utan man måste

för detta ändamål rådfråga författarenas biografi, och likväl ofta stanna i ovisshet om huru arvet rätteligen bör skiftas.

Finlands litteraturhistoria besväras i rikt mått af nyssnämnda olägenheter. Befolkningen talar två modersmål, lärdomen ett tredje eller ännu flera, och fordom visste man icke ens att något Finland fanns till, annorlunda än såsom en bråkdel af Sverige. Litteraturen på nationens språk, Finskan, har just för sin egenskap att vara nationell, all rätt till den noggrannaste uppmärksamhet, men skulle ensam och afsöndrad från den öfriga inhemska litteraturen gifva en alldeles oriktig, bruten bild af Finlands kultur-tillstånd, emedan Finskan icke har varit bildningens språk, än mindre lärdomens. Större delen af vår gedignaste och i kulturhistoriskt afseende viktigaste litteratur är skriven i äldre tider på Latin, i nyare på Svenska, och båda dessa språk böra derföre tillerkännas hvar sin hedersplats i Finlands litteraturhistoria. Likaså blefve bilden af vårt lands tankearbete, så vidt det har sitt uttryck i litteraturen, ofullständig om man lemnade allt som af Finsk man blifvit utgifvet utom Finlands gränсор utan uppmärksamhet, emedan det fädernesland som bidragit till en författares utbildning väl med allt skäl bör tillägna sig hans verk och taga del i hedern eller skammen af detsamma, och emedan dessutom i äldre tider ingen enda bok kunde utgifvas i Finland af det enkla skäl att intet tryckeri fanns inom dess landamären, utan all Finsk litteratur såg dagen i Sverige. Men bestämmandet af hvad med Finsk man eller qvinna skall förstås, utgör härvid största svårigheten; ty nationaliteten kan icke ensam utgöra bestämningsskäl, icke heller medborgarerätten, emedan

Finlands ställning före 1809 var den af blott en provins jemte många andra i Svenska riket. En mängd tjenstemän öfverkommo hit ifrån Sverige, verkade här en tid och återgingo icke sällan ånyo till sin utgångspunkt; å andra sidan öfverflyttade äfven en och annan Finne till Sverige och verkade der under större delen af sin lefnad, utan att någondera hade mer än på sin höjd någon dunkel aning om att de gått öfver sitt egentliga fäderneslands gräns. Svenskar som största delen af sin lefnad verkade i Finland och uppträdde som författare, måste dock anses hafva förvärfvat sig medborgarerätt inom landets litteratur, emedan i deras skrifter oftast afspegla sig Finska folkets opinioner och föreställningsätt, mer eller mindre troget, fastän aldrig oblandadt återgifna. Såsom regel bör därför gälla att de personers verk, som tillhörde både Sverige och Finland, räknas till det landets litteratur, inom hvilket de tillbragte sin bästa och verksammaste ålder samt åt hvilket de företrädesvis egnat sina krafter. Sträng konsekvens är likväl häri nästan omöjlig, emedan uppskattandet af den till ena eller andra landet hörande andelen af deras verksamhet måste bli mer eller mindre godtyckligt; men också ligger ingen synnerlig vikt på noggrannheten i detta afseende, emedan medvetandet hos Finlands befolkning af att utgöra ett slutet helt för sig, icke fanns till i äldre tider, icke hade vaknat till full klarhet, förrän efter skilsmessan från Sverige. All Finlands litteratur före 1809 sammanblandades, utan gensägelse från någondera parten, med Sveriges, och måste nu mödosamt urskiljas och sammanletas ifrån den sednares rika samlingar. Jemförelsevis sällan hände det att en litteraturprodukt, som egentligen för författarens

skull borde räknas till Sveriges eller annat lands litteratur, trycktes i Finland. Just för dessa produkters fåtalighets skull kan man, utan att göra synnerligen betydligt afsteg från den allmänna grundsatsen, hänföra dem till Finlands litteratur, såsom varande åtminstone Finska bokpressens alster.

Såsom regler för urskiljandet af Finlands litteratur ifrån hvarje annat lands, anse vi således följande böra gälla: 1. Skrifter på Finska språket tillhöra vår litteratur, hvarhelst de än må hafva blifvit tryckta; 2. Skrifter på hvad språk som helst utgångna från inhemska bokpressar, hänföras till Finlands litteratur; till densamma räknas ock 3. alla skrifter, hvarhelst de än utkommit, som blifvit författade af personer, hvilka i Finland tillbragt antingen hela sin lefnad, eller åtminstone sin verksamaste ålder, vare sig att de tillhörde den Svenska, Finska, eller någon annan nation. Enligt dessa grunder hafva vi hop-samlat det bibliografiska materialet i här nedan försökta öfversigt af Finlands litteratur.

Orsaken hvarföre vi hellre valt Finlands litteratur, än Finska litteraturen till föremål för denna framställning är den, att en historia om den till språket Finska litteraturen icke med utsigt till framgång kan försökas, innan en allmännare öfversigt af den litterära odlingens i hela landet gradvisa framsteg föregått. Ty endast derigenom kan Finska litteraturens rätta betydenhet och relativa värde sanningsenligt uppskattas, att den jemföres med den öfriga inom landet uppvuxna eller gängse litteraturens beskaffenhet, således med den Svenska och Latinska. Utan att känna den lärda bildningens ståndpunkt för en viss tid i landet, kan man icke nöjaktigt förklara Finskans ställning i förhållande till densamma;

men den lärda bildningens språk var i lång tid Latinet, och dess litteratur kan derföre icke utan skada ignoreras. Likaså nödvändig blir kännedomen af den medborgerliga bildningens i Finland språk, Svenskan, och dess litteratur, för att rätt förstå de egentliga Finnarnes själsarbete på litteraturens fält. Men om ock således den till ämnet vidsträcktare afhandlingen om landets litterära odling måste föregå den till omfång vida inskränktare om nationens, så kan likväl ingalunda förnekas att ju Finska litteraturen härvid är den ojemförligt viktigaste, emedan den ensam har för sig utsigt till framtida utveckling, då deremot Latinet redan nästan afträdt från skådeplatsen och Svenskan äfven småningom alltmera träder tillbaka, samt emedan de Finska skrifterna kunde inverka på det ojemförligt största antalet af landets invånare. Likväl göres lätt den observation att Finskan, inom hela den tidrymd detta utkast omfattar, ännu icke hunnit tillkämpa sig någon öfvervigt, eller ens något synnerligen betydande rum ibland landets samtliga litteratur.

Den blott *handskrifna* litteraturen har icke samma vikt och rätt till uppmärksamhet i historien, som den tryckta, emedan den förra meddelade kunskaper eller intryck blott åt några fåtaliga läsare och vanligtvis afundsamt gömdes undan världens ögon i medeltidens kloster eller nutidens arkiver; den tryckta litteraturen deremot lästes och begrundades af ett ojemförligt större antal vettgiriga själar, samt kunde derföre utöfva ett mångfalt större inflytande. Men såsom vittnen om författarenas åsigter, upplysningsgrad och litterära ståndpunkt, således såsom upplysande skriftställarebiografin, äga handskrifterna värde för litteraturhistorien och försvara sin plats i

densamma; ehuru visserligen en blott underordnad betydhet kan dem tillerkännas i bredd med den egentliga litteraturen, den tryckta. Handskrifter, hvilkas enda och egentliga betydelse är att vara historiska urkunder, kunna rättast få sin plats ibland källorna till allmänna historien, emedan i alla fall ingen litteraturhistorias utrymme vore tillräckligt att upptaga en förteckning öfver den tallösa mängden af smärre handskrifter, som förvaras i publika och privata arkiver samt af historikern måste rådfrågas.

Källor och förarbeten till en Finlands litteraturhistoria förefinnas i mängd, men ingen sammanfattning af desamma till ett helt. De små försök som på detta fält blifvit gjorda och i titeln antyda sin afsigt att redogöra för litteraturen, hafva förirrat sig till en redogörelse för landets undervisningsverk i fordna tider och till biografiska uppgifter om lärarne vid detsamma; så t. ex. *Specimen historiae litterariae Fennicae* af P. J. Alopæus och *Fata quae fuerunt litterarum in Fennia medio aevo*, af J. Hällsten. Derföre är af dessa föregångare föga eller nästan intet att inhemta för den egentliga litteraturhistorien, men väl åtskilligt för skolverkens historia och biografien. Ännu mindre är något till ämnet hörande att inhemta af F. Poléns disputation: *Johdanto Suomen kirjallishistoriaan*, Helsingfors 1858. Likaledes upptaga de biografiska uppgifterna och historien om Åbo akademi en betydlig del af A. A. Stiernmans *Aboa literata*, hvilken likväl derjemte innehåller ganska goda och rika bidrag till litteraturhistorien för de 72 åren emellan 1640 och 1712, om än ingen redogörelse för de uppräknade skrifternas innehåll der blifvit försökt. Samma utomordentligt flitiga författares *Finlandia literata*, som enligt samma plan in-

nehåller bokförteckningar och biografiska notiser, har förblifvit otryckt och förvaras såsom handskrift i Upsala universitets bibliotek, utgörande sjettedelen af Stiernmans *Bibliotheca Sviogothica*. Företaget att gifva en öfversigt af Finlands samtliga litteratur, i sig sjelft redan svårt nog, hade blifvit ännu mera vidtutseende och afskräckande genom föreställningen att i den nödvändigt borde ingå ej blott bibliografi, utan äfven biografi, skol- och universitets-historia, kulturhistoria m. m., hvilket allt knappast står i en mans förmåga att utföra i ett förstlingsarbete på detta fält, hvarföre det äfven hittills förblifvit utfördt. Misslyckandet af föregångares försök ådagalägger nödvändigheten att noga fränskilja dylika utvexter och till en del så främmande elementer, som skolverkets historia och biografien, samt att inskränka afhandlingens ämne till en "historia litterarum stricte sic dicta", eller öfversigt af Finlands tryckta litteratur, emedan denna i alla fall erbjuder ett nog tillräckligt, till och med alltför vidsträckt, ja nästan oöfverskådligt ämne för hvarje äfven den lärdaste författares utläggning. Äfven detta försök att öfverskåda Finlands litteratur nödgas vi något inskränka till tiden och kunna ej föra öfversigten fram till våra dagar, så gerna vi än önskat det. Såsom det första i sitt slag, gör det anspråk på läsarens öfverseende.

Källor för denna korta öfversigt äro förnämligast följande, som omfatta större perioder eller litteraturgrenar:

1. *F. W. Pipping, Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på Finska, Helsingfors 1856—57.* Utgören i det närmaste fullständig samling af titlar på allt Finskt tryck under hela tidrymden från 1542

- till 1855, och är enda källan för öfversigten af Finska litteraturen.
2. *F. W. Pipping, Bidrag till en historia om gymnasii boktryckeriet i Wiborg, Helsingfors 1859.* Upplyser om det jemförelsevis sällsynta Wiborgska trycket 1689—1709.
  3. — *Några historiska underrättelser om boktryckeriet i Finland, st. 1—5, i Acta soc. scient. Fenn. Tom. 1, 2, 3, H:fors 1842—52.* Innehåller åtskilligt hithörande för åren 1641—1728.
  4. *A. A. Stiernman, Aboa literata, Holmiae 1719.* Är det tidigaste bland denna författares många arbeten och grundar sig till stor del på presidenten, friherre Gustaf Rålamb's samlingar af Åbetryck. Är hufvudkällan för åren 1640—1712. Skada blott att den stundom är vilseledande, beträffande böcker på Svenska, emedan nästan alla boktitlar förekomma öfversatta till Latin och antydning att boken ändock är Svensk ofta saknas. Rätta titeln måste derföre sökas i andra källor. Vi hafva begagnat ett interfolieradt exemplar med handskrifna anteckningar af Jak. Tengström.
  5. — *Bibliotheca Svio-Gothica, Utdrag rörande Finland ur de otryckta delarna etc., meddeladt i Suomi för 1844 af J. J. Tengström.* Är af vigt för tiden före universitetets inrättande, men sträcker sig mycket längre, ända in på 1730-talet, och supplerar Aboa literata. Några anmärkningar och tillägg till detsamma, gjorda af J. J. Tengström, finnas i Åbo Underrättelser för 1824, N:o 37—57.
  6. *C. G. Warmholtz, Bibliotheca historica Sveo-Gothica, del. 1—15, Stockholm 1782—1817.* Ett utmärkt rikhaltigt repertorium för all litteratur, som

på något sätt kan gifva ljus i Svenska historien, denna tagen i nog vidsträckt betydelse; hvarföre det äfven är upplysande om Finlands litteratur under hela nu ifrågavarande tidrymd.

7. *J. H. Lidén och G. Marklén, Catalogus disputationum Sveciae, Upsaliae 1778—1820.* Är förnämsta källan beträffande akademisk litteratur för hela tidrymden.
8. *C. H. Strandberg, Åbo stifts herdaminne, Åbo 1832—34.* Uppger i noterna de skrifter, som utgifvits af prester i Åbo stift.
9. *J. Schefferi Svecia literata, opus postumum hypomnematis hist. illustratum a J. Mollero, Hamburg 1698.* Innehåller ett "Appendix, in qua exhibentur Fennicae gentis scriptores nonnulli." Upplyser om i Sverige utgifna skrifter af Finnar till år 1679. Är dock till det mesta gjord öfverflödig genom Stiernmans ofvannämnda arbeten.
10. *L. Hammarsköld, Förteckning på de i Sverige utkomna schole- och undervisnings-böcker, Stockholm 1817.* En god källa äfven för kunskapen om Finlands skolböcker.
11. — *Svenska vitterheten, andra upplagan med tillägg af P. A. Sondén, Stockholm 1833.* Det som för vårt ämne kan hemtas derifrån är dock jemförelsevis ringa.
12. *P. Wieselgren, Sveriges sköna litteratur, del. 1—5, Lund 1833— Upsala 1849.* Innehåller åtskilligt hithörande om det som utgifvits på Svenska.
13. *C. J. Lénström, Sveriges litteratur- och konst-historia, Upsala 1841.* Är den enda någorlunda fullständiga litteraturhistoria som i Sverige hittills utkommit, och upptager äfven Finlands litteratur;

- dess uppgifter äro dock ej noggranna eller pålitliga och uppställningen otillfredsställande. G. H. Mellins Lärobok i Svenska litteraturhistorien innehåller intet brukbart för vårt ämne.
14. *L. Salvius, Lärda tidningar*, Stockholm 1745—70. En god källa för nyssnämnda år, emedan de innehålla talrika notiser ifrån Åbo.
  15. *Biographiskt lexikon öfver namnkunnige Svenska män* (utgifvet af *F. W. Palmblad* och *P. Wieselgren*), Upsala 1835— Örebro 1857, ny följd, Örebro 1857—60, band. 1—26. Rikhaltig källa, ehuru litteraturförteckningarne icke äro fullständiga.
  16. *Finlands minnesvärda män*, Helsingfors 1853—57, band. 1, 2.
  17. *W. G. Lagus, Åbo hofrätts historia*, Helsingfors 1834. Upplýser om skrifter som utgifvits af Åbo hofrätts ledamöter under hela tidrymden.
  18. *J. J. Tengström, Chronologiska anteckningar om Finska universitetet*, Helsingfors 1836. Innehåller korta bedömmanden öfver skrifter utgifna af universitets-medlemmar.
  19. — *J. Gezelii den äldres minne*, Åbo 1825. Meddelar en fullständig förteckning öfver böcker som utgifvits genom Gezelii försorg och från hans tryckeri i Åbo.
  20. — *De viris in Fennia peritia litterarum Graecarum claris*, disp. Åbo 1814—21. Ofulländad, slutar med Petr. Bång.
  21. *G. Rein, Bidrag till Finska häfdateckningens historia*, i *Suomi* för 1841—43.
  22. *J. O. I. Rancken, De litteris historicis et geographicis Fennorum*, disp. H:fors 1851. Går till

år 1722 och innehåller äfven en kort inledning om Finlands litteraturhistoria i allmänhet.

23. *E. M. Fant, Annales typographici seculi XVI in Svecia*, disp. Upsala 1793—1800.

24. *G. Sommelius, Academiae Dorpato-Pernaviensis historia*, disp. Lund 1790—96. Upptar i Dorpat vistande Finnars der utgifna skrifter.

Öfriga källor af speciellare art, som innehålla någon enstaka biografi eller blott en och annan hit-hörande notis, skola längre fram hvar på sitt ställe omnämnas.

Finlands litteraturhistoria går icke synnerligen långt tillbaka i tiden, utan kan lämpligast anses taga sin början med den första Finska bok som blifvit tryckt, således med år 1542. Hvad derförinnan kommit i dagen af sådant, som i ett eller annat afseende kan anses för Finlands litteraturprodukt, är jemförelsevis så obetydligt att det hellre må hänföras till inledningen och betraktas såsom sporadiska förelöpare till den kommande litteraturen. Ty forntida folksånger och folksagor kunna väl, i bredd med antiqvariska fynd och andra forntida minnesmärken, bilda utgångspunkten för en historia om nationens allmänna kultur, men för litteratur kunna de icke anses sålänge de bevaras endast genom muntlig tradition, utan att vara upptecknade i skrift, "litteris traditae." Sin plats i litteraturen intaga de först då, när de genom skrifkonsten och tryckpressen blifvit räddade undan förgängelsen och tillgängliga för efterverlden. Hela den Finska forntiden ligger således utom vårt ämnes område, ty några inskrifter från den förhistoriska tiden hafva icke blifvit uppdagade.

Under medeltiden tillkommo väl inom Finland åtskilliga småskrifter, till någon del af religiöst, men mest af officiellt och praktiskt-juridiskt innehåll, isynnerhet köpebref, fastebref för jordegendom och dylikt; en stor mängd sådana förefinnas, daterade i Finland, äfvensom några legender om S:t Henrik m. m. Men dylika, ehuru visserligen i historiskt afseende upplysande småskrifter, kunna icke utgöra material för en litteraturhistoria, emedan deras syftemål och innehåll icke är litterärt, utan ekonomiskt och officiellt. De voro dessutom alla skrifna på Latin eller Svenska, ty från medeltiden har man hittills icke kunnat upptäcka något enda permbref på Finska, och att tillskapa en period i vår litteraturhistoria inom hvilken Finskan alls icke vore representerad, skulle svårigen låta försvara sig. Nästan den enda skriftställare i Finland från medeltiden som kan namngifvas, är munken *Jöns Budde* i Nådendals kloster, och han var dock blott öfversättare. Han öfversatte till Svenskan 1480 helgonet Mechtilds legend, *Liber gratiae spiritualis sanctae Mechtildis* och "S:te Brigittes yrtagarder", *Viridarium sancte Birgittae*, hvilka funnos i handskrift i Åbo akademis bibliotek *); likaledes öfversatte han i Nådendal till Svenskan: *Böcker Machabeorum*, *Judit*, *Hester och Ruth*, hvaraf någon del är tryckt i Svenska fornskrift-sällsk. samlingar, del. 7, äfvensom *Anselmi Elucidarius* 1487, *Clastrum animae ällar siälenna andelikit closter* 1480, utgifven under E. S. Brings praesidium af J. E. Rietz i Lund 1844, *Legenda S. Catharinae, filiae S. Birgittae*, utgifven i Lund 1847 af J. E. Rietz, *S:ti Bernhaldi thenkelsebok* 1491, samt några andra liknande upp-

---

*) H. G. Porthan, *Historia bibliothecae acad.* Ab. pag. 184—190.

satser. *) Denna klosterbroders litterära verksamhet var således för den tiden icke obetydlig, och möjligt vore att man framdeles komme att upptäcka flere sådana alster af munkarnes flit i Finland. En handskrift innehållande excerpter ur Nådendals klosterbok om örterens egenskaper, uppgifves finnas i behåll. Det så kallade *Palmsköldska fragmentet* om Åbo biskopar, som af Porthan utgafs i *Sylloge monumentorum* och daterar sig från 1400-talet, kan äfven föras hit, liksom flere bland de *Piae cantiones*, hvilka trycktes mot slutet af 1500-talet. Men de förnämsta kvarlefvor från vår medeltid, t. ex. *Åbo domkyrkas copiebok* eller s. k. *Svartboken*, utgöras af officiella dokumenter, och de enda för Finlands behof tryckta böcker man känner, nemligen *Missale Aboense* tr. i Lübeck 1488 och *Manuale Aboense*, tr. 1522 sannolikt i Söderköping, kunna icke egentligen räknas med ibland Finlands litteratur, emedan i dem finnes föga annat Finländskt än titeln.

Vi låta derföre M. Agrikolas Finska Abcbok utgöra begynnelsepunkten för vår öfversigt. Det dröjde ändock ett helt sekel efter densamma innan någon enda bok kunde tryckas i Finland, och ännu längre innan läskunnigheten här blef någorlunda allmänt utbredd. Man har derföre att öfverskåda en tidrymd af ungefär 300 år, och denna kan efter materialets beskaffenhet och vissa inflytelserika tilldragelser afdelas i 7 perioder af ungefärligen ett halfsekels längd, eller i medeltal 43 år. Litteraturens hufvudsakliga riktning, dess för tiden allmännaste tendens bör naturligen tagas till indelningsgrund och bestämman periodernas gränсор; men betydande un-

---

*) P. Wieselgren, *Biografiskt lexicon*, ny följd, B. 2, p. 320.

dantag ifrån regeln kunna dock icke undvikas och riktningarna gå ofta nog så inuti och bredvid hvarandra att skarp begränsning icke är möjlig, utan denna måste förstås såsom blott ungefärlig. Ändamålet, att lätta öfversigten, vinnes i alla fall om man antar följande tidsafdelningar:

1. *Reformationsperioden åren 1542—1599*, ifrån Finskans inträde på den litterära arenan till hertig Karls sednare krigståg i Finland och Åbo slotts kapitulation. Genom detta krig bröts fullständigt katolicismens motstånd i Finland, åtminstone i yttre måtto, och kyrkoreformationen kunde anses för genomförd. Öfvergången ifrån den många sekler igenom fast rotade katolicismen till evangelisk-luthersk trobekännelse och dermed sammanhängande nya åsichter om folkbildning m. m., sysselsatte de bästa krafter i lärdomens verld och fortgick småningom under hela denna period, som omfattar en tid af 58 år. De mest framstående skriftställare voro: *Mikael Agrikola, Paul Juusten, Jakob Finne.*

2. *Astrologiska perioden åren 1600—1640*, ifrån reformationens obestridda välde i Finland till inrättandet af Åbo akademi. Den frigjorda forskningsandan, som ännu icke hade tillräckligt underlag af faktisk naturkunskap, vände sig till utletande af förborgade ting, människors framtida öden och naturens hemligheter, samt hyllade med förkärlek magin och astrologin, hvilka egentligen voro orediga föregångare till de stora upptäckterna i fysik och astronomi under sjuttonde seklet. Såväl ansedda lärda som regerande furstar sysslade nu godtroget med astrologin, hvilken nästan hade blifvit en statsmannavetenskap; man erinre sig blott kung Fredrik II af Danmark och Tycho Brahe, krigaren Wallenstein och

isynnerhet den för astrologin lifligt intagne kejsar Rudolf II af Österrike, samt i Sverige Karl IX och flere i hans omgifning, t. ex. Abraham Brahe, huru horoskopet vid Gustaf Adolfs födelse både rådfrågades och allmänt troddes, huru astrologiska spådomar ansågos nödvändiga i hvarje års almanach, o. s. v. Professorn i fysik och astronomi vid Dorpats universitet P. Schomerus, som utgaf flere almanachor, anklagades 1633 af theol. professorn L. Wallius för hednisk, ogudaktig astrologi, och visserligen icke utan skäl, men frikändes troligen derföre att samma astrologiska tro var högst vanlig. Äfven i Finland hade denna tänkesättets allmänna riktning sina representanter, ehuru man skref ganska ringa och tryckte ännu mindre. Perioden omfattar en tid af 41 år, och motsvarar Messenii och Joh. Rudbecks tidehvarf i Sverige. Dess mest ansedda författare voro: *Sigfrid Forsius, Erik Erikson, Isak Rothovius.*

3. *Orthodoxins period åren 1641—1668*, ifrån det första tryckeriets inrättande i Finland till biskop Gezelii den äldres nitiska uppträdande såsom bokutgifvare. Den stränga Lutheranismen, nu fullständigt rustad med ett i minsta detalj utarbetadt och fast dogmatiskt system, uppträdde öfvermodigt och fientligt emot all annan vetenskap som visade ringaste skynt af friare tänkesätt. Dogmatisk och polemisk theologi var nästan den enda vetenskap som hade något anseende och uppmuntrades med materiella fördelar, så vidt nemligen aristokratins tryckande välde hade lemnat något qvar att vinna. Härda strider om renlärighet hörde till ordningen för dagen, t. ex. emellan Terserus och Svenonius 1663, emellan Bång och Miltopaeus 1666; dessa fortforo ock långt in på följande period, ehuru dåmera allmän-

hetens deltagande för desamma hade förminskats anseeligt och de s. k. världsliga vetenskaperna kommit mera till heders. Perioden motsvarar ungefär den Stiernhjelmiska i Sverige och omfattar en tid af 28 år. Dess mest framstående författare äro: *Johan E. Terserus, Mikael Vexionius, Enevald Svenonius.*

4. *Gezeliska perioden åren 1669—1721*, ifrån inrättandet af Gezelii tryckeri i Åbo och det dermed sammanhängande nyvaknade lifvet inom litteraturen, till det 7-åriga Ryska öfverväldets slut genom freden i Åbo, då en mängd yndanfläktade inbyggare återkommo. De båda Gezeliernas, isynnerhet den äldres, öfverlägsna anseende och verksamhet beherrskade hela denna på utgifna böcker synnerligen rika period, hvarföre den med fullt skäl kan bära deras namn. Mot dess slut var dock till följe af krigets förödelse en tid af fullkomligt stillastående, då knappt någon enda bok utkom. Litteraturens riktning var nu långt mera mångsidig än någonsin tillföre, inhemska skolböcker utgäfvos flere än på någon annan tid, folkundervisningen bedrefs med ifver, ehuru inom den lärda världen Latinet ännu var allena herrskande och något fördröjde kunskapers spridning, de första spåren af renare poesi visa sig och det var i allmänhet en storartad, djerf, kanske öfverspänd verksamhet i litterärt afseende innan kriget tillintetgjorde den. Perioden, motsvarande Olof Rudbecks i Sverige, omfattar en tidrymd af 52 år. Utmärkta skriftställare: *Johan Gezelius* den äldre, *Johan Gezelius* den yngre, *Daniel Achrelius.*

5. *Ekonomiska perioden åren 1722—1770*, ifrån Åbo akademis återställande till Porthans uppträdande såsom författare i Finska ämnen. Theologins öfvervälde har försvunnit, de bästa krafter egna sig

företrädesvis åt ekonomin, naturvetenskaperna, fäderneslandets noggranna kännedom och upphjelpande ur sitt genom krigen vållade lägervall; riktningen är därför öfvervägande patriotisk och ekonomisk, gerna väljande detaljforskning. Genom denna skingras en mängd fördomar som förut varit gängse, och modersmålets användning i stället för Latin gör vetenskapen mer fruktbringande och populär. Många inhemska afhandlingar offentliggöras i Svenska tidsskrifter och akademiers handlingar, ett nu uppkommet nytt slag af tryckpressens alster. Perioden sammanfaller med frihetstiden i Sverige och omfattar en tid af 49 år. Utmärkta författare: *Pehr Kalm*, *Pehr Adrian Gadd*, *Abraham Achrenius*.

6. *Porthanska perioden åren 1771—1809*, ifrån den första tidnings utgifvande i Finland till Borgå landtdag och Finlands fullständiga skilsmessa från Sverige. Bland de många ansedda vetenskapsmän och skriftställare som under denna period gäfvö Åbo akademi glans, står H. G. Porthan främst genom sin verksamhet för Finska historiens grundläggning och Finlands nationella frigörande från sammanblandningen med Sverige, äfvensom genom sin akademiska lärareverksamhet, hvarföre perioden vanligen och med skäl uppkallas efter honom. Riktningen i litteraturen var väl ännu i grunden patriotisk, men mindre ekonomisk och mera rent vetenskaplig än under förra perioden, så att en mångsidig verksamhet ägde rum i de flesta vetenskapsgrenar. Ny var den forskning i Finnarnes arkeologi, språk och fornsång, som nu med ifver begyntes af Chr. Ganander. Perioden sammanfaller med Gustavianska tiden i Sverige och omfattar 39 år. Utmärkta skriftställare: *Henrik Gabriel Porthan*, *Matthias Calonius*, *Frans Mikael Franzén*.

7. *Nyfinnskans period åren 1810—1840*, ifrån den första officiella tidnings utgifvande i Finland till de Finska fornsångernas offentliggörande i tryck (Kalevala 1835, Kanteletar 1840) och den första litterära tidskrift på Finska (Mehiläinen 1836—40). Nyssnämnda språk undergick nu genom G. Renvalls, R. v. Beckers och E. Lönnrots grammatikaliska och lexikaliska undersökningar och Finska skriftställeriet en grundlig reform, rensades, riktades med större ordförråd och erhöll en någorlunda stadgad orthografi, så att det vid periodens slut bestämdt skiljde sig ifrån den äldre Svetizerande Finskan, som dock ännu en tid bibehöll sig i det asketiska språket. Detta framsteg är väl nog viktigt att rättfärdiga periodens benämning. Samma rensnings-process fortfor väl ännu länge derefter och fortfar ännu, men 1840 var i många andra afseenden en vändningspunkt, hvarföre perioden lämpligen kan slutas med universitetets andra sekularfest. Hänvisadt på sig sjelft har Finland ifrån 1810 en litteraturhistoria med bestämde gränser än förut i förhållande till Sverige. Perioden omfattar 31 år och motsvaras i Sverige af det lysande Tegnériska tidehvarfvat. Skriftställare af öfvervägande anseende voro: *Jakob Tengström, Gustaf Gabriel Hällström, Gustaf Renvall*.

Den derpå följande perioden, i hvilken vi lefva, utmärker sig framför allt genom *nationalitetsbegreppets* utveckling till full medvetenhet och allmänt erkännande, hvarföre den måhända deraf kunde erhålla sin benämning.

Efter ofvan anförda grunder är ämnet i det följande fördeladt. Inom hvarje period ordnas det bibliografiska materialet alfabetiskt efter författarens namn, der sådana äro kända, utan afseende på språk-

ket eller årtalet då skriften utkommit. Bibelöfversättningar, äfvensom de äldre katekeserna, föras likväl lämpligast under öfversättarens namn. För de tidigaste perioderna upptagas äfven obetydligare skrifter, emedan de för sin sällspordhet ansetts anmärkningsvärda och förrådet ändock blir ringa, men för senare perioder göres mera urval, isynnerhet beträffande den akademiska litteraturen, emedan dess fullständiga uppräknande skulle erfordra alltför mycket utrymme. Mycken osäkerhet om hvilkendera må hafva författat en *disputation*, *praeses* eller *respondenten*, råder ibland bibliograferna och måste råda, emedan derom i de flesta fall inga pålitliga uppgifter finnas att tillgå; vårt afgörande härutinnan grundar sig merendels blott på gissning och gör för ingen del anspråk på full säkerhet. Vi hänvisa för öfrigt till Lidéns och Marklins noggranna kataloger. Af den Finska litteraturen, öfver hvilken en fullständig förteckning finnes, upptagas här enligt regeln endast skrifter af mer än ett arks omfång, emedan de mindre, på något undantag när, merändels äro af alltför ringa betydelse att här försvara sin plats. Sålunda förbigås här de så kallade *arkkiveisut*, hvilkas antal är ganska ansevärt; ehuru deras inflytande på massan af folket troligen icke varit ringa, såvida de blifvit spridda bland allmogen i otaliga upplagor, är deras innehåll dock i allmänhet ganska betydelselöst och fattigt. Hela den officiella litteraturen, förordningar, riksdagsprotokoller, instruktioner m. m. har här blifvit utesluten, emedan den närmare och egentligen tillhör landets politiska historia, såsom upplysande om regeringsåtgärder. Boktitlarne anföras öfverallt förkortade, så vidt det utan skada för meningen kunnat ske.

I. Reformationsperioden åren 1542—1599.

Michael Agricola, Abckirja (troligen tryckt i Stockholm 1542).

— Register öfver räntorne af Åbo domkyrkas prelaturer, cano-
nier och prebenden; handskrift af år 1541 eller 1542, tryckt i
"Handlingar till upplysning i Finlands kyrkohistoria, utgifne af
W. G. Lagus", ny följd fjerde häftet, Åbo 1839.

— Catechismus, Stockholm 1543 (rätta titeln okänd, boken helt
och hållet förkommen).

— Rukouskirja Bibliasta, Stockholm 1544, 54 ark 8:o.

— Se uusi Testamenti, Stockholm 1548, 89 ark 4:o.

— Käsikiria Castesta ia muista Christikunnan Menoista, Stock-
holm 1549, 10 ark 4:o.

— Messu eli Herran Echtollinen, Stockholm 1549, 8 ark 4:o.

— Se meiden Herran Jesusen Christusen pina, ylösnousemus
ia taivaisen astumus, Stockholm 1549, 6 ark 4:o.

— Siöökort, thet är then högsta elsta sjöörätt och skipmåla
lagh, skipat fordom i Visby på Gottlandh, uthdragin af Tyd-
skon anno 1549; handskrift, omnämnes af Hadorph.

— Davidin psaltari, Stockholm 1551, 30 ark 4:o.

— Veisut ja ennostuxet Mosesen laista ia Prophetista uloshae-
tut, Stockholm 1551, 34 ark 4:o.

— Ne prophetat Haggai, Sacharia, Maleachi; Mutomat lughut
Mosen ramatuista, Stockholm 1552, 10 ark 4:o.

Jacobus Petri Finno (J. Suomalainen), Yxi vähä rucous kiria, mui-
sta rucous kirioista lisätty, (Stockholm) 1583. Andra upplagan:
Stockholm 1615, 17 ark 8:o.

— Suomenkielinen virsikirja. Intet exemplar finnes vetterligen
mera qvar af denna första Finska psalmbok. En förökad
upplaga utgafs af Henr. Hemmingius.

— Catechismus eli sen Christilisen opin pää cappalet. Boken
förkommen, en ny upplaga utgafs Stockholm 1615, 4 ark 8:o.

Clas Herm. Fleming till Kaskis, Memoriale chronicum, krönika på
Svenska, går till 1591, handskrift; tryckt i Urkunder utgifna af
E. Grönblad, 2:a flocken 1:a häft. Helsingfors 1856.

— Svar till Åbo-biskopen om de genom Upsala möte afskaffade
kyrkoceremonier; Vederläggning af biskopens förklaring om d:o;
båda i handskrift, enligt Stiernmans Bibliotheca Sviogothica.

Lars Joh. Frese, öfversatt till Svenskan en bok om krigsväsendet
1563, handskrift.

- Marcus Henr. Helsingius*, disp. praes. Hastaeo, De rationali hominis anima, Wittenberg 1593.
- Analysis logica, cum praecipuis locorum doctrinae observationibus epistolae ad Titum, 1596; handskrift.
- Conciones de passione Christi, 1597, handskrift.
- Compendium astronomicum, ad calamum tradi inceptum, lib. I. doctrina sphaerica, 1597; handskrift.
- Paulus Juusten*, Chronicon episcoporum Finlandensium, manuscr.; tryckt i Chr. Nettelbladts Schwedische Bibliothec, Sthm 1728, och af H. G. Porthan med vidlyftiga anmärkningar i Åbo 1784—99.
- Explicatio vel Analysis evangeliorum dominicalium et praecipuarum feriarum totius anni, 1570; handskrift, förstördes vid Åbo brand 1827.
- Acta legationis Muscoviticae per P. Juusten breviter comprehensa, msc. utgifna i disp. af H. G. Porthan, Åbo 1775.
- Capita rerum synodicarum recitata in synodo Aboensi 1573; msc., tryckta i "Samling af domkapitlets i Åbo cirkulärbref ifrån 1564 till 1700", Åbo 1836.
- Catechismus Somenkielen tulkittus udistettu ja Jumalisten ruokoisten causa enätty, Stockholm 1574.
- Se pyhä Messu Somen kielen, ei Pavin mutta pyhän Evangeliumin ia Christilisen seuracunnan tavan iälken visusta Somen Turus coottu, Stockholm 1575, 22 ark 4:o.
- Carolus Kröpelin*, Johanni Hane a Torp Helmstadia discessuro, epistola, Helmstad 1592.
- Kungabref på Finska, Helsingfors 1555, öfversatt enligt förmodan af Thure Pehrsson Bjelke, tryckt i "Handlingar etc. utg. af A. I. Arvidsson", del. 3. Sthm 1849; Patent angående åtskilliga mål i lagen den 20 mars 1593, på Finska. Dessa torde vara de första officiella skrifter på Finska språket meddelade, den sednare äfven tryckt.
- Nicolaus Magni Viburg. Carelius*, oratio de optima republica, Rostock 1599.
- Johannes Sv. Raumannus*, disp. de providentia Dei, Jena 1596.
- Theodoricus Petri Rutha*, Piae cantiones ecclesiasticae et scholasticae veterum episcoporum, Greifswald 1582, 13 ark 8:o. En förökad upplaga utgafs 1625 i Rostock. Den första uppl. innehåller en väl skrifven dedication till Christer Classon Horn till Åminne.

Theodoricus Petri Rutha, Carmen elegiacum in discessum Joh. Petri, Rostock 1583.

Petrus Ruthanus, Epicedion in nob. Henrici Ranzovii praefecti mortem, Hamburg 1599.

Valentinus Thomae, Epicedia in obitum Catharinae, reginae Sveciae, in collegio Brunsbergensi conscripta, s. l. 1584.

— Ser. principi Sigismundo III. regi Poloniae gratulantur adulescentes in academia Vilnensi Soc. Jesu, Vilna 1589; Rhythmi Finlandici et carmen Latinum.

Denna förteckning öfver periodens litteratur ådagalägger att vårt land under första tidrymden var ganska fattigt på skriftställare, och likväl förblef en betydlig del af hvad som skrefs otryckt, exempelvis de flesta Juustens arbeten; hvilket väl närmast föränleddes deraf att boktryckerikonsten ännu icke hunnit utbreda sig till Finland, äfvensom deraf att ingen förläggare kunde erhållas för läsarens fåtalighets skull. Agrikola yttrar i företalet till den sista bok han utgaf, de mindre profeterna, följande mot hans samtida förebrående ord:

”Vielä Bibliast mwdh tulisit

Ios nemet otoliset olisit

Ostetaisin ia prucataisin

Quin olis kyllle mös coctolin.

Sen aian uskon pian tulevan

Ette Somen kiriaain ielkin tutketan

Van tuskal ne silloin käsiteteen

Iotca nyt monilda hylieteteen;”

hvaraf synes att icke ens Bibeln den tiden kunde räkna på säker afsättning eller begärliga läsare. Anmärkningsvärdt är att ganska få mot katolicismen bestämdt polemiserande skrifter utkommo under denna brytningsperiod; Juusten var kanske den enda som förde någon skarpare polemik mot katolicismens

bruk och sats. Finlands första evangeliska biskop, Agrikola, tyckes i det afseendet hafva varit nog tolerant och lät många katolska bruk oanmärkta kvarstå, ehuru han ofta i sina företal, liksom blott i förbigående, påpekade några felaktigheter i påfvedömetts lära och förnämligast genom sina bibelöfversättningar faktiskt bekämpade den. Deremot finner man här en Jesuit: Valentin Thomasson, åtminstone tvenne andra Finnar: Gregorius Erics och Josephus Jusoilla (Jussila?) studerade vid Jesuit-collegium i Braunsberg, och hos de för öfrigt föga kända Theodorik Rutha, Jakob Finne och Clas Fleming till Kaskis torde man få förutsätta en halfkatolsk, eller åtminstone moderat Luthersk sinnesstämning, emedan deras skrifter icke äro af polemisk halt.

Ibland den fåtaliga litteraturen träffar man likväl flere ej blott för tiden utmärkt goda, utan ock för alltid minnesvärda böcker, nemligen de af Agrikola, Juusten och Finne sammanskrifna, ehuru några bland dem redan helt och hållet utplånats af tidens tärande tand. Ty dessa utgöra Finska litteraturens förstlingar och bilda en solid grundval för den hittills mest odlade kyrkliga litteraturen. Äfven *Piae cantiones ecclesiasticae* äro af ej ringa vikt såsom bevarade poetiska minnen från medeltidens dunkel; man ser der prof på de sånger, ej blott ord utan äfven melodier, som genljödo i Finlands kloster och kyrkor under medeltiden. En ibland dem: "Cum sit omnis caro foenum" är till ord och melodi aftryckt i *Sveriges sköna litteratur*, 1:a band. p. 46; en annan, likaledes der meddelad, "Ramus virens olivarum", är af historiskt innehåll och förtäljer om S:t Eriks och S:t Henriks bedrifter efter de gängse legenderna. Några bland dem bibehöllo sig i skolor-

na nästan ända till vår tid, t. ex. "Ecce novum gaudium, ecce novum mirum" och en, nemligen: "In dulci júbilo", är upptagen i vår ännu gällande Svenska psalmbok. I dedicationen säger utgifvaren Rutha, som var hemma ifrån Nyland, sig hafva låtit rätta melodierna efter den nyare musikens fordringar.

Äfven ifrån hedendomen har ett minne blifvit bevaradt i Agrikolas företal till Psaltaren. Han ger der en uppräning till Finsk mytologi, eller gudaregister, som sedermera ofta blifvit åberopad och omtryckt; fastän ganska knapphändig, var denna öfversigt likväl nästan det enda man före Gananders tid hade sig bekant om Finnarnes fordna gudalära. Att förse sina böcker med vidlyftiga versifierade företal, hörde till Agrikolas sed; ett sådant innehåller en slags psykologi på vers, med rubrikerna: "Fortune bona", "Corporis bona", "Animae bona". Af Psaltarens indelning i 7 *yölugut* eller *nocturni*, märker man att den utgafs i en halfkatolsk tid; hvar och en bland dessa afdelningar skulle nemligen, enligt medeltidens sed, messas i kyrkorna före dagningen. Ur företalet till Nya Testamentet inhemtar man att detsamma öfversattes till Finskan hufvudsakligen för presternas behof, på det de icke måtte kunna ursäktas sin försumlighet i Guds ords lärande dermed att de ej förstodo hvarken Svenska eller Latin. Andra läskunniga än presterna funnos nemligen på den tiden ganska få. Liksom de Svenska bibelöfversättarna, följde Agrikola till det mesta Luthers Tyska version, såsom den för tiden bästa. Hans *Rukouskirja* är mer en religiös folkbok i allmänhet, än en bönebok, innehållande hvarjehanda, såsom: ett calendarium med astrologiska reglor och tabeller, religiösa sentenser, förteckning på paradisetts fröjder

och helvetets plågor, några kapitel ur Nya Testamentet, lofsånger och böner ur bibeln och kyrkofädrens skrifter, isynnerhet sådana som begagnades vid gudstjensten, en syndakatalog för öronbikt, trosbekännelser m. m.

Finska språket i denna periods böcker, särdeles Agrikolas, är öfverhufvudtaget mer genuint och begripligt, än man hade anledning att förmoda när det första gången användes i skrift och tryck. En noggrann jemförelse torde ådagalägga att språket vid den tiden, fastän mindre utveckladt, äfven var mindre Svetizeradt än i 18:de seklet under den ekonomiska perioden, emedan sednare en tätare beröring med Sverige ägde rum och ett större antal inflyttade Svenska tjenstemän inverkade på detsamma. Enligt Agrikolas eget yttrande hade i öfversättningen af Nya Testamentets böcker (utan tvifvel äfven i de öfriga) "Egentliga Finlands språkdialekt mestendels blifvit begagnad, dock så att när behofvet det fordrat äfven de andra provinsernas språk, talesätt och ord blifvit dit inpassade." I sjelfva verket är ock hans ordförråd rikt nog. Men orthografin, som måste skapas ny, är visserligen högst felaktig, ojemn och besvärlig. I alla fall är skillnaden emellan dåtidens och nutidens Finska i skrift mindre, än emellan dåvarande och nuvarande Svenskan; hvilket utvisar att Finskan på dessa 3 sekler utvecklats sig mindre än Svenskan.

Jakob Pehrsson Finne, skolrektor och kyrkoherde i Åbo, erhöLL af konung Johan III rika anslag af kronospanmål och prebende, bland annat "för att vända några nyttiga böcker in på det Finska tungomål", och är minnesvärd isynnerhet för sitt försök att gifva vårt land en Finsk psalmbok, om hvilken likväl intet nu-

mera kan sägas, emedan alla exemplaren försvunnit. Hans bönebok trycktes i en ny upplaga 1615, äfvensom katekesen, hvilket utmärker att han ägde förtroende i församlingen.

Biskop Juusten skref helst på Latin och hörde afgjordt till Wittenbergiska skolan i theologin; Luthers, Philippi, Brentii, Crucigeri och Majoris skriftförklaringar rekommenderade han framför andra åt presterna till läsning. Hans *Explicationes evangeliorum* eller analytiska postilla var den första som vederligen af Finsk man sammanskrifvits, och prisas mycket af sednare författare, hvilka läst den numera förstörda handskriften; så yttrar Rhyzelius 1752 i sin *Episcoposopia* att den "förtjenade komma ut af trycket, på det deraf må ses huru latinus, laboriosus och theologus en Finsk biskop månde varit på den tiden, under det svåraste betryck och elände". Den utarbetades nemligen, enligt författarens egen uppgift, under hans fångenskap i Ryssland 1570. Hans messbok öfverensstämmer i mycket med Agrikolas, men åtskilliga afvikelser förekomma dock som tillkännagifva en mer utvecklad reformatorisk anda, i öfverensstämmelse med kyrkoordningen af 1571. Den biskopskrönika Juusten, med ledning af äldre uppteckningar, sammanskref och sannolikt lät cirkulera bland stiftets prester jemte andra rundskrifter från domkapitlet i Åbo, är väl mycket knapphändig men utmärker sig för pålitlighet i uppgifter och opartiska omdömen, hvarföre den icke utan skäl genom Porthans åtgörande blifvit laggd till grund för Finlands hela äldre historia. Messenius hade efter all sannolikhet begagnat densamma för sin *Scandia illustrata*, och den utmärkta samlaren El. Brenner hade från Åbo till Stockholm medfört ett exemplar i hand-

skrift, som sedan trycktes af Nettelbladt i hans *Schwedische Bibliothec*, och efter korrektare exemplar af Porthan.

Den andra krönike-författaren under perioden var Clas Hermansson Fleming till Kaskis, hvars minnesbok på Svenska innehåller strödda uppgifter ända ifrån 1380, men blir jemförelsevis utförligare ifrån 1568 framåt, då han berättar om händelser som han sjelf upplefvat. Ehuru ganska knapphändig och ej fullt noggrann i uppgifter, har denna lilla krönika dock vigt och märkvärdighet såsom ett samtida vittne och för historiska anteckningars sällspordhet på den tiden. Författaren deltog i fejden emellan hertig Karl och Sigismundska partiet, men bör icke förblandas med hans motståndare den namnkunnige Clas Fleming till Svidja.

Skolrektorn i Åbo Marcus H. Helsingius (så kallad emedan hans födelseort var Helsinges socken i Nyland), är den andra inom perioden som samman-skrifvit predikningar på Latin. Äfven hans method är analytisk, och han kommenterade Pauli bref till Titus i predikoform, liksom det då i Tyskland var vanligt att i sammanhang predika öfver någon bok af bibeln. Hans påbörjade men afbrutna astronomiska verk utvisar kunnighet i matematiken; någon böjelse för det mystiska, eljest dåförtiden ganska vanlig, framskymtar deri att han noga uträknat huru Daniels bekanta 70 veckor passa in på Kristi lidandes år. Dessa Helsingii arbeten medförde ringa frukt, emedan de förblefvo otryckta och således föga kända. I ett sednare arbete polemiserade han emot Calvinisterna eller Reformerta församlingen.

2. Astrologiska perioden åren 1600—1640.

Erik Danielsson Achrelius, Öfver then stormechtigste konung Gustaf Adolph then andre klagadhe och än klaghar E. D. A. Upsala s. a. (på Svensk vers).

Gabriel H. Brenner, Brevis dehortatio a detestabili vitio ebrietatis, Upsala 1634, (P. J. Alopæus, Specimen hist. litt. Fenn. pag. 34.)

Olof Bure, Arithmeticae instrumentalis abacus, ratione nova numerationes etc. explicans, Helmstad 1609.

— Disp. medica inauguralis de Iliaco affectu cognoscendo et curando, Basel 1611.

Henrik Johansson Careell (Carelius?), Franc. Raguelis Lex politica Dei öfversatt till Svenskan, Rostock 1607, omtryckt Stockholm 1638 och 1651.

Knut Mårtensson Carelius, En liten undervisning huru the skola tröstade varda, som blifva anfäktadhe medh hiertans ängest, Stockholm 1608.

— Christeligh underviisning hvad man skall döma om them som genom en hastigh brådödh hädan borttryckte varda, Stockholm 1608.

— Somen kielinen M. Lutherim pienembi catechismus, Saxon kielen jälken ojettu, Stockholm 1628.

Cateches på Finska tryckt med Slavonska bokstäfver (se *Lagus*, Handlingar till kyrkoh. ny följd, häft. I. pag. 6, Åbo 1836).

Ekenberg se *Vigelius*.

Olof Elimæus, Likpredikan öfver fru Anna Chesnecopherus, född Lonicera, Stockholm 1615.

— Likpredikan öfver hofrätts-assessorn Michael Olai, Stockholm 1615.

— Likpredikan öfver Martinus Trautzieh, borgare, Stockholm 1617.

— Likpredikan öfver hustru Margaretha Martini Grönberg, Stockholm 1618.

— Likpredikan öfver bergmästaren Olai Petri son Petrus Olai, Stockholm 1618.

Evangeliumit ia epistolat, iotea seuracunnas ymbäris aiastaiian luetan ia veisatan, Stockholm 1618, nya upplagor: en utan årtal, en 1637 och en 1644.

Erik Eriksson, Catechismus eli christilisen opin pääcappalet lyhykäisen ja yxikerraisen ulgostoimitoxen cansa, Stockholm 1814, 33 ark 8:o.

- Erik Eriksson*, Vähä catechismus erinomaisten kysymisten ja vastausten cansa, ulgosvedetty Suomen kielen catechismuxista ensistä oppivaisten tähden, Stockholm 1629, nya upplagor 1630, 1651, 1652, 1654, 1657, 1668, 1670, 1682, 5 ark 12:o.
- Käsikirja jumalan palveluxesta ja christillisistä kireon menoi-
sta, ylidzeczadzottu 1549 ja 1608, Stockholm 1614, 13 ark 4:o.
- Postilla eli ulgostoimitus niinen evangeliumitten päälle, cuin
ymbäri ajastajan saarnatan jumalan seuracunasa, 1, 2 osa.
Stockholm 1621, 1625. 281 ark 4:o
- Johannes Fabricius*, disp. praes. M. Pegelius, De corporibus mundi
primariis, Rostock 1605.
- Henricus Fattbuur*, Disp. de animae ortu, Wittenberg 1615.
- Clas Hermansson Fleming* till Kaskis, Res in Fennia qui mutarint
et variarint per octoennium, breviter narratum, Rostock 1603.
- Chronologia brevis etc. berättelse om det som sig hafver till-
dragit sedan kon. Sigismundus blef krönt, 1604, handskrift.
Båda dessa uppsatser äro tryckta i "Urkunder m. m. utgifna af
E. Grönblad", andra flocken, häft. 1.
- Thomas Florinus*, Prolixa explicatio minoris b. Lutheri catecheseos,
ad rudiorum captum accommodata, Stockholm 1634.
- disp. synod. de magistratu politico, Stockholm 1629.
- Sigfrid Aronus Forsius*, Rev. Erico episcopo etc. in futura nuptia-
lia sacra hymenaeo carmine gratulatur S. A. F., Stockholm 1602.
- Prognosticon astrologicum thet är: naturlige prophetier och
gissningar, till år 1606, 1610, 1617, 1618, 1619, 1620 thet un-
dersama förändringsåret, 1622, 1623; den första tr. i Lybeck,
de öfriga i Stockholm.
- Almanach eller dagharäkning, med thes vahl, vederlek samt
flere infälle, till år 1608, 1609, 1610, 1613, 1614, 1615, 1617,
1619, 1621, 1622, 1623 (till Åbo horizont), alla med en mindre
Prognosticon astrologicum, och tryckta i Stockholm. Skrijf-
calender til thet ååret 1623 till Åbo horizont, Stockholm.
- Een berättelse och eenfaldigt judicium om then cometen som
år 1607 syntes, theraff man förnimma kan hvadh cometer äre,
Stockholm 1607.
- Brudpredikan hållen på Hammersudd i Trögden, Stockholm
1608.
- Underviisningh om the selsame himmelens impressioner, phas-

- mata eller underlige figurer, som 13 Junii 1608 seedde äre, Stockholm 1608.
- Sigfrid Aronus Forsius*, *Physica*, om alla naturliga tings art och egenskaper, af Latinen på Svenska uttolkat, handskrift.
- Itt visst årtaal ifrå verldennes begynnelse in til året 1613, aff Bibliske och andre chronologier medh flijt uträknat, Stockholm 1613.
- Then tridie och fierde boken *Esdrae*, nu först aff then Latinske Biblien försvenskade, Stockholm 1613.
- Om långfredaghen en allmännelig passionspredican, Stockholm 1614.
- En liten undervijnsning och itt enfallghit judicium om någre cometer, som i thenne näst föregångne åaren seedde äre, Stockholm 1619.
- *Speculum vitae humanae*, om menniskionnes leffuerne, fordom för hundrat år skriffvit och nu försvenskat, Stockholm 1620 (originalets författare troligen *Thomas Herenthalius*).
- *Minerographia*, thet är mineralers, åthskillighe jordeslags, metallers m. m. beskrivelse; tryckt långt efter författarens död i Stockholm 1643.
- Ericus Forthelius*, *disp. praes. Staleno, de essentia et origine animae rationalis*, Upsala 1630.
- *Disp. in synodo Aboensi, de extremo judicio*, Upsala 1632.
- Johannes Arvidi Frisius*, *Oratio in laudes concordiae*, Upsala 1636.
- *Oratio de linguae usu et abusu, Aboae habita*, Upsala 1639.
- Martinus Mathiae Gammal*, *Aurea tabula altaris* eller om nattvardens rätta bruk, Upsala 1632.
- Gåås kong, een lustig och kortvilig poetisk dicht om Mårtens gåås, försvenskat aff Johanne Sigfridi Vib. Car. Stockholm 1619, 177 pag. 8:o. Denna folksaga finnes äfven bearbetad på Danska af Hans Skaaning.
- Marcus Henr. Helsingius*, *Elenchus seu refutatio thesium Calvinianarum ex ordinantia ecclesiastica ecclesiarum Heidelbergensium decerptarum*, Rostock 1603.
- Henrik Hemmingius*, *Yxi vähä Suomenkielinen virsikirja, suomen-cocouxis Jumalata kijttä Suomenkielellä, tehty M. Jacobilda Suomalaiselta ja muild Suomen papeilda, H. Hemmingin vai- val ja culutuxel. Första upplagan, före 1618 tryckt, är okänd;*

den andra tr. i Stockholm 1639, mycket sällsynt; tredje uppl. Stockholm 1652 innehåller 16 ark 12:o.

Nic. Hemmingii, Läke-dom och tröst emot förtviflan, öfversatt af Canuto Martini Carelio, Stockholm 1608.

Historia Hierusalem in surkiasta hävijtöxest, soomen kielexi kääty Thomas Yriänenpoialda Vib. Car. Stockholm 1616.

Bertuli Hordel, Passio, se on meidän herran Jesuxen Christuxen pijnan historia virdexi sovitettu, Stockholm 1636. Ny upplaga 1690.

Edvard Horn, Oratio qua voluptas svadetur, Rostock 1603.

Svante Horn, Oratio gratulatoria in Reg. Maj. reditum, Upsala 1627.

Mathias Jacobaeus (Tolia), Theses theologicae, Giessen 1619.

Jesuxen Christuxen pijnan historia neliäst evangelisterist coottu, vastwdhest Rodzinkielisen jälken ylidzecadzottu ia oiettu, Thomas Georgin Vib. Car. culutuxella ia vaivalla präntätty, Stockholm 1629.

Andreas Johannis Keckonius, Oratio continens liberalitatis laudem, Upsala 1638.

Henrik Mårtensson Kemner (Chemnerus), Oratio eucharistica de artium liberalium praestantia, Stockholm 1614.

— Parentalia in obitum Svantonis Sture, comitis de Stegeholm et Vestervik, Stockholm 1616. Innehåller äfven: Epitaphium in sepulturam Claudii Sture.

— Tabulae XII cum duabus sphaericis figuris, ad cyclum etc. diesque festos inquirendos, conducentes, Stockholm 1619.

— Trummo slagh uppå Dunae Müntz skantz (predikan om menniskones lifs uselhet), Riga 1629.

— Concio threnodica, klagho-predican uthöffuer konung Gustavi Adolphi dödh, Dorpat 1634.

Abraham Abr. Kollanius, Oratio de invidia, Upsala 1639.

Karl Kröpelin, Gustavi Adolphi regis in obitum lamentum funebre, Stockholm 1635.

Käsikirja, jossa on käsitetty millätavalla Jumalan palvelus Somen seuracunnis pidhettämän pitä, Thomas Georgin Vib. Car. culutuxella ia vaivalla pränt. Stockholm 1629. 13 ark 4:o.

Johannes Lifmannus, disp. praes. I. Bringius, De magnanimitate et modestia, Upsala 1634.

- Johannes Clem. Mentzius*, Synopsis rhetoricae A. Tallaei et dialecticae P. Rami, areolis et cancellis distincta, Wittenberg 1600.
- Johannes Messenius*, Berättelse om några gamla och märkvärdiga Finlands handlingar — krönika med Svenska rim beskrefven, handskrift, tryckt i Åbo 1774 genom J. Bilmarks försorg.
- Sanfärdigt och rättmätigt geensvar emot then smädeskrift, som een Dansk man Petrus Parvus Rosefontanus haffuer uthgå låthet; nu på thet Svenska tungemål transfererat aff Heinrico Martini Chemner, Stockholm 1612. Med dedication till grefve Svante Sture m. fl.
- Pandolatria Sveciae, seu Historia Sveonum ecclesiastica a diluvio, Cajaneburgi 1622, handskrift.
- Andreas Laur. Nycopensis*, Oratio de stella magorum, Dorpat 1637.
- Oratio de mansuetudine, Dorpat 1639.
- Nicolaus Laur. Nycopensis*, Oratio funebris in obitum Johannis Jo-nae, Dorpat 1636.
- Oratio funebris in obitum Johannis Skytte, Dorpat 1637.
- Aeschillus Petraeus*, disp. 1—18, Collegium physicum, Upsala 1625.
- disp. praes. L. Wallius, de antichristo magno qui est Romanus Pontifex, Upsala 1628. Praesiderat för 15 häften andra dispp. i Upsala.
- Jacobus Petrejus* (Naguensis, äfven Liljevan), Nagu boars klage-vijsa, then the uthi sina gillen sjunga, qvidandes öffver thet kongliga dödzfall, Stockholm 1632. (L. Hammarsköld, Svenska vitterheten pag. 78.)
- Klagopredikan öfver kon. Gustaf Adolfs död, Stockholm 1634.
- Johannes Casp. Rachlitzius*, Laus et series ecclesiae et scholae antistitum, qui Viburgi docuere, Riga 1631 (tal på Latinsk vers med eteosticher).
- Johannes Sveno Raumannus*, Synoptica descriptio et refutatio doctrinae Rob. Bellarmini de peccato, Marburg 1603.
- disp. praes. Mentzero, de bonis operibus, Marburg 1604.
- Likpredikan öfver erkebiskop Olaus Martini, Stockholm 1611, ny upplaga Upsala 1643.
- Likpredikan öfver Nicolaus Rynning till Tyrissö, Stockholm 1611.
- Theses de praedestinatione filiorum Dei, Upsala 1611.
- Commentarius in quatuor evangelia, handskrift.

- Hypotyposes commentariorum in omnes novi foederis libros, handskrift.
- Ristist ja kiusauxest P. isäden ja martyritten oppi ja neuvo, Ruodzin kielexi kääTTY ja coottu a Petro Gotho Norcopensi, ja nyt Suomexi ulos tulkittu a Carolo Pictorio Aboensi, Riga 1622. 7 ark 8:o.
- Rodzin valdacunnan maan laki, kun. Christofferilda v. 1442 vahvistettu, kun. Carlein käskyn iälkehen prentissä ulos kännyt. Öfversättning af Ljungo Thomae 1601; 2 ark, innehållande företal och stadfästelse blefvo tryckta 1610, hvarefter tryckningen afstannade.
- Isak Birgersson Rothovius*, Concio de conciliis, predican om möte och samqvemder, hållen in synodo Strengnensi, Rostock 1616.
- disp. synod. de Novi testam. sacramento initiationis baptismo, Strengnesiae habita, Stockholm 1617.
- Likpredikan öfver junker Carl Gyllenhorn, Strengnäs 1624.
- Likpredikan öfver Elin Pedersdotter, borgmästaren i Nyköping Lars Pederssons maka, Strengnäs 1622.
- Likpredikan öfver herr Carl Gyllenstjerna, Strengnäs 1622.
- Predican i hylken handlas om the Christnas collatz och gestebodh, hållen i Nyköping, Strengnäs 1623.
- Predikan öfver then merkelige historiam Joh. 6, huru Christus uti öknene mättade 5000 män, hållen i Nyköping, Strengnäs 1623.
- Likpredikan öfver Barbro Axelsdotter Bjelke, Stockholm 1624.
- Oratio synodalis de ministerio ecclesiastico, in synodo Veteris Carleby habita, Upsala 1629.
- Ärepredikan öfver konung Gustaf Adolf, hållen i Åbo domkyrka, Stockholm 1633.
- Predikan hållen uti Åbo böndagen d. 20 Maji 1633 om sabbatens rätta helgd, Stockholm 1633.
- Saarna pidhetty Turusa rucous päivän pälle 20 maji 1633, lepopäivän oikiast pyhittämisest, nytt Somexi cääTTY a Jacobo Henrici, Stockholm 1634.
- Predican öfver then 129 kon. Davids psalm, på böndagen d. 7 sept. 1633 i Åbo, Stockholm 1634.
- Likpredikan öfver Märta Oxenstjerna, presidenten Jöns Kurcks maka, hållen i Ulfby, Stockholm 1634.
- Tacksäijelse predikan hållen i Åbo domkyrkio then 15 juli

1640, på hvilken dagh en k. academia bleff inaugurerat, Upsala 1641.

Birger Rothovius, disp., praes. E. Mylio, metaphysica de potentia et actu, Rostock 1632.

Yxi Rucous yhteisesti tähän aican caikis Christillisis seoracunnis sangen tarpelinen luetta, Stockholm 1626.

Theodoricus Petri Rutha, Cantiones ecclesiasticae et scholasticae veterum episcoporum, primum opera Th. P. R. typis commissae, nunc autem denuo cum quibusdam marginalibus et locis S. Scripturae a viris orthodoxis dioec. Viburg. illustratae prodeunt; his accesserunt cantiones quaedam novae. Rostock 1625. 15 ark 8:o. Med en dedication till friherre Karl Eriksson Oxenstjerna till Björnö, m. fl., som är undertecknad af Henrik Mårtensson Fattabur och Mathias Jacobaeus. En tredje upplaga utkom i Wisingsborg 1679.

Ericus Thomae Rytanus, Oratio de natura obedientiae professoribus debita, Dorpat 1637.

Johan Mattsson Röchman, Miles triumphans, en segersam krigsmans handbook, på Svenska utgången, Arnstadt s. a. 192 pag. 12:o.

Michael Joh. Savonius, Progymnasma philologico-theologicum philosophiae in theologia usum breviter enucleans, Stockholm 1619. Samma förf. utgaf i Dorpat 8 disputationer.

Ericus Isaci Sill, Progymnasma poeticum de gaudio Christianorum in coelis, Upsala 1628.

Simon Johannis Car. Vib., Synopsis doctrinae de descensu Christi ad inferos, disp. praes. Bacmeister, Rostock 1605.

Mårten Henr. Stodius, disp. synod. de libero arbitrio, in synodo Aboensi, Wittenberg 1633 och Stockholm 1634.

Olaus Georgii Suomalainen, Threnodia in obitum matronae Anna Stutaeus, Wittenberg 1609.

— Parentatio, qua majoribus suis justa facit, Wittenberg 1613, utg. efter förf:s död.

Sveriges rikets landslag, stadfästad af kon. Christopher 1442, öfversättning på Finska språket (år 1601) af Ljungo Thomae; utgifven af W. G. Lagus, Helsingfors 1852.

Vanhain Suomen maan piispain, ja kircon esimiesten Latinan kielised laulud, muutamissa Jacobilda Finnolda ojetud, aina Suomen schouluissa veisatud, nyt Suomexi käätyd Hemmingild Ma-

scun kirkoherralda. Stockholm 1616. 8 ark 8:o. Öfversättning från de ofvannämnda *Piae Cantiones 1582*.

Michael Olai Vexionius (Gyllenstolpe), *Declamatio in laudem philosophiae*, Upsala 1627.

— *Rhapsodia domino Carolo Gyllenhielm contexta, oratio metrica*, Upsala 1630.

— *Oratio de Caroli Gyllenhjelmii erga literas munificentia*, Upsala 1631.

— *Melos metrico-harmonicum in nuptiis Isr. Bringii*, Upsala 1631.

Petrus Laur. Vigelius (Ekenberg), *Oratio de regum ac principum liberalitate*, Stockholm 1626.

— *disp. praes. B. Crusius, de principe ejusque summa potestate*, Upsala 1626.

— *disp. legalis de universa jurisdictionis et imperii materia*, Frankfurt 1631.

Christian Olai Winter, *disp. praes. I. Bringius, de natura virtutis moralis*, Upsala 1634.

Wirsikirja, *Soomen cocouxis Jumalata kijttä Soomenkjelellä, tehty M. Jacobilda Soomalaiselta ja muilda Soomen papilda*, Stockholm 1621.

Denna periods nu anförda litteratur är väl talrikare än den föregåendes, men företer icke synnerligen många arbeten af betydande vigt, utan det mesta består af obetydliga tal och disputationer, alla offentliggjorda utom Finland. Seden att i tryck utgifva likpredikningar och Latinska tal vid universiteterna begynte nu bli allmänt vedertagen, och fortfor under hela seklets lopp, till och med hvad de förra beträffar långt inpå det följande. Emedan likpredikan ansågs nödvändigt höra till en hederlig begrafning, och något Latinskt tal till en väl genomgången akademisk kurs, så vexte antalet af sådana småskrifter innan kort till hundraden och de upptaga betydligt rum i litteratur-förteckningarne för 1600-talet. Likpredikningarne äro dock ofta af oskattbart

värde såsom historiska källor för de merendels vidfogade personaliernas skull, hvilka ej sällan innehålla biografiska upplysningar af vigt, dem man annorstädes söker förgäfvles. Likaledes kan man ofta vid historisk forskning draga nytta af de från denna tid ända till öfverflöd vanliga dedicationerna i disputationer och andra småskrifter, huru smaklösa till sitt innehåll de än må förefalla en nutida läsare. Lusten att skrifva dedicationer stegrades framdeles ännu mer och uppnådde sin kulmination i nästa period. I form af lyckönskan till någon författare eller smicker åt någon gynnare framträdde det mesta af den poesi, som vid denna tid såg dagen.

Främst i ryktbarhet bland periodens författare stod astronomen Sigfrid Forsius, ehuru hans rykte icke var utan sin tvetydighet. Med sin starka forskningsdrift och lifliga fantasi hade han godtroget kastat sig in på den kunskapsgren som dåförtiden mest hyllades, astrologin och den mystiska naturkunskapen öfverhufvud, bearbetade den med svärmisk ifver och icke utan snille, men ägde icke nog tankeskärpa att höja sig öfver tidens grofva fördomar. Såsom en Paracelsi lärjunge lemnade han i naturforskningen alltför fritt spelrum åt fantasin, för litet åt det nyktra, kallblodigt observerande förståndet. Emellertid ägde han för den tiden ovanliga matematiska och astronomiska kunskaper, hvilka föranledde Messenius att prisande kalla honom: "incomparabilis regni Sveciae astronomus". Bevis derpå äro hans almanachor och hans deltagande i de geografiska gradbestämningar, hvilka Karl IX anbefalldes i norra Skandinavien, för att utröna rätta gränsen emot Norge och göra noggranna kartor öfver Lappmarken möjliga. Vigtigast bland hans arbeten voro de 11 almanachor han

utgaf, de flesta uträknade efter Stockholms horisont, men den sednaste för 1623 efter Åbo horisont, som sålunda blef den första almanach för Finland. Tidigare hade väl en och annan kalender utgifvits i Sverige, men oregelbundet och strängt följande de Tyska kalendrarne, t. ex. en af Georg Olai för 1588 och 1589 full med astrologiskt svärmeri; efter Forsius blefvo dessa nödvändiga folkskrifter nog vanliga, ehuru ännu icke fullt regelbundet utkommande. De vidlyftiga Prognostiker han utgaf skilda ifrån kalendrarne, ådrogo honom anklagelser ifrån theologernas sida och elakt rykte för vidskepelse; detta visserligen icke utan skäl, ty de äro öfverfyllda af astrologisk galimatias och vidtutseende spådomar, som aldrig slogo in, t. ex. 1620 förespådde han skulle bli ett undersamt förändringsår. Man bör dock ihågkomma att han deruti hade många ansedda föregångare, som uppbyros af den efter dylik själaspis begärliga allmänheten; sjelf säger han sig icke hafva ställt mer än några få *nativiteter*, och det mest för nöds skull, för att hafva sin utkomst medan han saknade tienst. Kometerna beskref han såsom himmelska botpredikanter, hvilka ej blott förebådade, utan äfven åstadkommo krig, farsoter, hetsigt lynne hos jordens mäktiga m. m. På samma sätt äro Forsii *Physica* och *Minerographia* öfverallt späckade med fantasirika mystiska förklaringar om metallernas och jordarternas moraliska inflytande på människosjälens; ehuru sagda arbeten derjemte bära vittne om mycken lärdom hos författaren. Forsius, såsom född i en Svensk trakt af Finland (i den s. k. Gammelstaden eller fordaa Helsingfors), skref helst på Svenska, men äfven någongång god Latinsk vers, t. ex. i flere dedicationer och ett litet stycke om Finska mytholo-

gin, som finnes tryckt i Åbo Tidningar för 1778 N:o 15, och förmodas hafva ingått i den Finlands krönikan, hvilken enligt Messenii berättelse blifvit författad af Forsius men sedermera förkommit. *)

Samma fantastiska riktning i naturforskningen hyllade äfven Märten Stodius, som också besatt mycket lärdom i dithörande ämnen och lätt hänfördes af en liflig skenande fantasi, men icke hade Forsii djerfhet att offentliggöra sin mening och skref föga. Fromma till lynnet voro dock båda och fingo till större delen oförskyladt mycket lida för sina åsigter om naturen. Med den filosoferande naturvetenskapen sysselsatte sig äfven Eskil Petraeus, hvilken om Finska kyrkan isynnerhet såsom homilet högt förtjente man i Upsala utgaf ett *Collegium physicum* i 18 häften.

Det gedignaste värde bland all periodens litteratur hade kanske biskop Erikssons Postilla och större katekes, af hvilken den i Finska församlingen länge allena brukliga mindre katekesen var ett utdrag. Ty båda utmärkte sig för synnerlig klarhet och tankereda, samt bibehöllo sitt anseende i församlingen hela seklet ut, den förra till och med i två sekler. Hans Postilla var den första predikosamling som skrefs äfven för allmänhetens behof, ty de tidigare Latinska predikningarne hade varit ämnade enkom för presterna; man finner der en både klartänkt och innehållsrik utläggning af evangeliernas andemening, jemte talrika anföranden ur de mest ansedda kyrkofäder på Latin med öfversättning, samt bevisande exempel hemtade ur Grekiska och Romerska forntida författare. Till sin vidd var denna bok

---

*) Om Forsius se *F. V. Pippings* Calendariografi, första stycket, i Finska vetenskaps-soc. Bidrag, ny följd, häft. 1. H:fors 1858.

ganska betydlig, ty den upptager mer än 2300 pagina i qvart-format och bildar 2 starka band. Katekesen är författad med en för den tiden oväntad sjelfständighet och innehåller flera i pedagogiskt afseende lyckade förändringar, medan alla hans föregångare deremot slafviskt följt Luther i spåren. Från bruket i församlingen utträngdes den först af biskop Gezelii *Lasten paras tavara*, ehuru dessförinnan många andra katekeser utkommit. Finska språket, som nu i förhållande till de två andra språken trädt något i bakgrunden, vann genom Erikssons, Ljungo Thomassons och Hemmingii arbeten en ej ringa utveckling. Den sistnämnda hade genom en ny förökad upplaga af Finska psalmboken gjort sånger på Finska hemmastadda i kyrkorna, i stället för de ända dittills mest brukliga Latinska sångerna, som ännu i Rothovii tid icke voro helt och hållet bortlemnade. Öfvergången från Latinet förberedde den af samma Hemmingius gjorda Finska öfversättningen af *Piae cantiones*, om hvilka i det föregående var fråga och som nu utgäfvos i en något förökad upplaga, hufvudsakligen för skolornas behof.

Viktigt inflytande skulle utan tvifvel kyrkoherden Ljungo Thomassons företag att öfversätta lagboken på Finska utöfvat, om steget tagits ut och den färdiga öfversättningen blifvit offentliggjord i tryck, såsom ämnadt var. Finnarne hade då fått en tryckt lagbok ungefär samtidigt med Svenskarne, ty på den tiden trycktes äfven de Svenska lagböckerna för första gången. Men tryckningen afbröts med andra arket för det utbrutna Danska krigets skull och Karl IX:s död, hvarefter rikets förstörda finanser och ständigt hotande krig föranledde hela företagets öfvergifvande. Först i våra dagar har samma

handskrift på Finska vetenskaps-societetens bekostnad blifvit utgifven, och bär ett hedrande vittnesbörd om den presterliga öfversättarens förmåga att behandla språket i ett för detsamma nytt ämne.

Biskop Rothovii utgifna skrifter bestå nästan uteslutande af predikningar på Svenska, i hvilka han ådagalade en högt utbildad virtuositet och imponerande energi. Genom sin stränga ifver för orthodoxi, dundrande kraft och nitfulla intolerans står han på gränsen till nästa period, kunde till och med anses hel och hållen tillhöra den. Liksom nästan alla lärda dåförtiden, hade han i Tyskland fått sin theologiska uppfostran, der polemisk dogmatik framförallt inlärdes; men hans håg anslogs dock mindre af dogmernas theoretiska utredning, än af den praktiska tillämpningen i kyrkan. Hans skriftställer och hela verksamhet var derföre företrädesvis egnad åt församlingens moraliska tukt och kyrkoskickets ordnande, hvarom jemte predikningarne hans på Svenska och i Finsk öfversättning af annan hand utfärdade *Constitutiones* bära vittne, ehuru de troligen icke under hans tid blefvo tryckta. Mest karakteristisk för bedömandet af hans egendomliga predikosätt är böndagspredikan 1633 om sabbatens helgd, för hvilken han under hela sin lefnad mycket ifrade, men mest högstämmd och vältalig är hans predikan vid Åbo akademis invigning 1640.

Stort anseende såsom lärd hade på sin tid Johan Sv. Raumannus, hemma ifrån Raumo, som i Marburg 1604 fick theologiae doktors värdighet (dåförtiden den enda i Sverige med sagda värdighet) och sedermera var ständig rektor eller tillsyningsman vid Upsala akademi, när den enligt regeringens afsigt skulle upphjelpas ur sitt iråkade förfall. Men

Raumanni alltför tidiga död tillintetgjorde de stora förhoppningar man tyckes hafva hyst om honom, och hindrade honom att inom litteraturen intaga något framstående rum. En del af hans skrifter äro otryckta. Anmärkningsvärd såsom populär dogmatik är den af Thomas Florinus för skolornas behof utgifna Latinska förklaringen öfver Luthers katekes, hvilken är utförligare än andra dylika. Såsom kuriositet och för sitt egendomliga syftemål förtjenar den Finska katekesen med Slavonska bokstäfver ihågkommas, hvars äldsta upplaga icke mera står att anträffa, men väl en nyare, tryckt i Stockholm 1644 och således tillhörande nästa period. Svenska regeringen ville nemligen till Lutherska läran omvända de Finnar i Ingermanland och Kexholms län, som tillhörde Grekiska kyrkan och derföre antogos bäst kunna läsa böcker med Slavonsk stil. Man inrättade år 1625 för sagda ändamål till och med ett eget Ryskt tryckeri i Stockholm, hvars föreståndare var van Zelow och från hvilket dessa katekeser jemte några få andra böcker utgått. Biskop Bjugg i Wiborg (1642—57) var ock särdeles nitisk för detta syftemål, men omvändelseverket torde icke haft önskad framgång, emedan år 1643 en för trolldom anklagad prest Terentioff yttrade: "att allmänheten hatade och förföljde honom för det han ville lära dem den rätta tron och Finska katekesen, som på Ryska tryckt är." Innan kort upphörde ock nämnda Ryska tryckeri i Stockholm.*)

Inom Finland lefde och författade en lång tid äfven sekular-snillet Johan Messenius, churu blott

---

*) Handlingar till Finl. kyrkohistoria, ny följd, utgifna af W. G. Lagus, häft. I pag. 5.

en ringa del af hans många arbeten kan föras till Finlands litteratur. Han vistades nemligen icke af fri vilja, utan nödtvungen såsom fånge, på Kajana slott, och hans flesta arbeten trycktes i Sverige, hvarföre de måste räknas till Sveriges litteratur. Vi kunna dock tillägna oss ett och annat i Kajaneborg dateradt manuscript, som förblifvit otryckt, samt ett arbete af stort historiskt värde: *Finlands rimkrönika*, hvilken går till år 1628 och halftannat århundrade derefter blef tryckt i Åbo. Dessutom behandlar tionde tomen af samma författares *Scondia illustrata*, likaledes skrifven i Kajana men tryckt i Stockholm 1703, Finlands jemte angränsande östra provinsers historia i krönike-form. Dessa två arbeten utgöra de tidigaste och till innevarande sekel de enda framställningar af Finlands historia, såvida Juusten behandlade blott kyrkohistorien, hvarföre ock Messenius med skäl blifvit kallad Finska historiens fader. De äro likväl för äldre tider högst okritiska, och för sednare tider, med allt sitt rika förråd på sanningenliga fakta, icke fullt noggranna, utan behöfva kritisk siktning med ledning af i senaste tider uppdagade urkunder. Deras inflytande på vår häfda-teckning minskades ock betydligt derigenom att de så sent fingo skåda dagen i tryck. I alla fall har Finlands historia fått mången god belysning af denna rimkrönika, som efter långväga irrfärder slutligen räddades genom professor Bilmarks försorg.

Historiskt värde såsom samtida vittnesbörd hafva de två uppsatserna af Klas H. Fleming, som redogöra för den vigtiga brytningsperioden i slutet af 1500-talet, då hertig Karl med Sigismunds anhängare kämpade om Finlands besittning. Den ena är förut tryckt, men så sällsynt att blott något enda

exemplar numera veterligen finnes till. Till historiska skrifter kan man på sätt och vis äfven räkna det eljest nog besynnerliga talet på Latinsk vers af lektorn i Wiborg Johan C. Rachlitzius, som meddelar ganska välkomna underrättelser om pastorer och skollärare i Wiborg ifrån reformationstiden till 1631, och som af Alopæus i *Borgå gymnasiij historia* blifvit begagnad; äfvensom parentationen öfver grefve Svante Sture af Messenii tacksamma lärjunge, kyrkoherden i Dorpat Henrik M. Kemner, hvilken äfven utgaf en kronografisk bok och för öfrigt hade den svagheten att dedicera hvar och ett af sina arbeten åt en hel mängd personer. *)

En egendomlig företeelse är den af Johannes Sigfridi Viburgo-Carelius på Svensk vers bearbetade folksagan om *Mårtens gås*, hvilken man väl icke torde få tillerkänna egentligt poetiskt värde, men som dock är periodens mest betydande poetiska alster, om man undantager den Finska psalmpoesin och rimkrönikan som svärligen kan räknas dit. Mikael Veixonii metriska tal på Latin utmärkte sig dock i någon mån framför andra dylika; han helsade Finland, vid sin första hitkomst den 31 maj 1640, med följande välklingande verser, som måhända förtjena anföras här såsom prof:

Salve Femorum gens o fortissima, salve!

Gens durata gelu, gens vix superabilis armis,

Salve terra polo septem subjecta trionis!

Dives agri, dives pecoris, ditissima et undis,

Foedere quae tutus pleno usque es murus ab ortu,

---

*) Om honom se *Pippings Calendariografi*, andra stycket, i Finska vet.-soc. Bidrag, ny följd, häft. 4, H:fors 1861.

Excipe qui Gothicis venit huc novus hospes ab oris.
 Non hospes tamen usque vagus: patriota futurus,
 Sic nam fata jubent, sic regia sacra majestas
 Mandat ut ipse, Gothus licet ortu, sim modo Fennus,
 Dicar et hinc habear. Mihi terra laresque favete!
 Terra fave, gens ipsa fave, tua commoda vener.

3. Orthodoxins period åren 1641—1668.

- Petrus Nicolai Acander*, Commendatio Vexioniae, oratio habita 1654, Åbo 1656.
- Simon Barth. Achtander*, Oratio de incarnatione filii Dei, Åbo 1651
- Christian Chr. Agricola*, Oratiuncula de occasione non negligenda, Åbo 1644.
- Likpredikan öfver fru Valborg Collin, född Thuronius, Stockholm 1665.
- Georg Chr. Alanus*, Fasciculus dissertationum pro Libro concordiae h. 1—12, Åbo 1649. Andra disp. 18 häften.
- disp. synod. de coenae sacrae mutilatione et conjugio sacerdotum, Stockholm 1641.
- Likpredikan öfver fru Gieska Hörniks, Åbo 1659.
- Likpredikan öfver fru Ingeborg Rosencrantz, född Beurrea, Åbo 1660.
- Likpredikan öfver räntmästaren Balthazar Wernler, Åbo 1657.
- Likpredikan öfver handlanden Joachim Schult, Åbo 1662.
- Commentarius in Hoseam, en del tryckt, afbröts genom förf:s död.
- Likpredikan öfver fru Agneta Kempe, född Holmia, Åbo 1656.
- Simon Car. Anglenius*, Oratio verae amicitiae encomia exhibens, Åbo 1644.
- Gabriel Greg. Arctopolitanus*, disp. synod. Propositiones nonnullae in declaratione super catechismum, quae jam in lucem editur, uberius explicatae, Åbo 1660.
- Likpredikan öfver fru Christina Thuronius, Åbo 1668.
- Oratiuncula de innata sciendi cupiditate, Åbo 1648.

- Olof Månsson Arenius*, Likpredikan öfver fru Sophia Kurck, född Delagardie, Åbo 1648.
- Tacksägelse-predikan öfver Vestphaliska freden, 1649 s. 1.
- *Labores catechetici* d. ä. enfaldige catechismi förklaringar i 28 predikningar författade, Åbo 1659.
- Predikan öfver kon. Carl Gustafs död, 1660.
- *Passional-postilla* eller 14 st. predikningar öfver Christi pinos historia, Åbo 1661.
- Likpredikan öfver borgaren i Wasa Herman Jesenhausen, 1667.
- Johannes Henr. Aridlander*, *Oratio de vero Dei timore*, Dorpat 1645.
- Laurentius Arnerus*, *Oratio de urbe Norcopia*, Åbo 1664.
- Axelius Andreae* (Kempe), *Oratio de ardua et difficultatis plena eruditionis consecutione*, Åbo 1643.
- Benedictus Joh. Baazius*, *Oratio de oculo humano*, Åbo 1645.
- Petrus Andreae Bergius*, praesiderat för 10. akad. disp. Enligt Stiernman har han efterlemnadt i handskrift: 1. *Synopsis theologiae*, 2. *Juris prudentia*, 3. *Enchiridion logicae*, 4. *Physica*, 5. *Mathesis*, 6. *Poesis*, 7. *Metaphysica*, 8. *Ethica ac politica*, 9. *Oeconomica*, 10. *Grammatica Ebraea*. Uppgiftens riktighet torde böra betviflas.
- Jonas Betulander*, *Oratio funebris in pompa sepulcrali com. Christianae Brahe, nat. Stenbock*, Åbo 1651.
- Biblia*, se on: *Coco Pyhä Ramattu Suomexi, pääramattuiden Hebrean ja Grekan jälken*, Stockholm 1642. 371 ark fol. Nya upplagor: 1685 under Gezelii ledning af Florinus, 1758 föranstaltad af Brovallius, 1776 af Mennander.
- Erik Joh. Binningius*, *Oratio de eloquentia*, Åbo 1657.
- Henrik Laur. Biur*, *Oratio de liberorum erga parentes pietate*, Dorpat 1648.
- Trajani Boccacini Lapis Lydius politicus*, Amsterdam 1642, öfversatt från Italienskan af Ernst Johan Creutz.
- Jakob H. Brenner*, *Christenhetens allmenne juulefrögd öfver Jesu födelse*, Åbo 1666.
- Gustaf Er. Brobergh*, *Oratiuncula complectens descriptionem Sudermanniae*, Åbo 1664.
- Johan S. Broterus*, *Lijksermon öfver hustru Brijta Pålsson dotter Falck*, Åbo 1661.

- Johan Brotinus*, Likpredikan öfver Brita Pauli, Åbo 1661.
- Johan A. Caianus*, Likpredikan öfver Dorothea Lång, Åbo 1662.
- Calix poetico-feralis in excessum Margaretae Brenner*, Åbo 1645.
- Stephanus Nic. Callenius*, Oratio continens ebrietatis incommoda, Åbo 1652.
- Carmina ab amicis decantata in thalamum Erici Justandri et Mariae Hartman*, Åbo 1655.
- Henrik Carstenius*, Tacksäjelses predikan för freden med Danmark, Åbo 1646.
- Brudpredikan på handelsman Hans Schmidts och Beata Ruutas bröllopsdag, hållen i Wiborg, Åbo 1653.
- *Cantio Cygnaea*, thet är Jesu Christi svanesång, eller betrachtelser öfver the siu ord hvilka Jesus taalat på korsset, Stockholm 1656. Nya upplagor: Lund 1718, Jönköping 1742, Stockholm s. a.
- *Cantio Cygnea*, se on meidän Herran Jesuxen Christuxen vijmeisest puhest ristin päälle rippuesa, nyt hämen Suomexi käätyy ab Andrea M. Pacchalenio, Åbo 1667, 15 ark 8:o.
- Likpredikan öfver Anna Beurrea till Lepas och Lachtentaka, Åbo 1665.
- Likpredikan öfver Hebla Johansdotter, Åbo 1667.
- Likpredikan öfver Anna Hörniks, Åbo 1670.
- Likpredikan öfver Anna Creutz till Casaritz, Åbo 1674.
- Troelius Olai Choraesus*, Oratio de summo bono practico, Åbo 1645.
- Oratio de monarchia, Åbo 1646.
- Jakob Pehrsson Chronander*, Oratio de Vestrogothia, Åbo 1646.
- Surge eller Flijt och Oflitighetz skodespegel, författat uthi een lustig comoedia, Åbo 1647.
- Bele-Snack, eller en ny comoedia, innehållandes om giftermähl och frijerii åthskillige lustige discurser och domar, Åbo 1649.
- *Fasciculus juridicus, praecipua Digestorum contenta comprehendens, disp. 1—9 praes. M. Vexionio*, Åbo 1649—51.
- Chronicon Finlandiae incerti auctoris*; tryckt i Nettelbladts Schwedische Bibliothec, 1:s Stück, Stockholm 1728. Förmodas vara författad mot slutet af denna period.
- Ciceronis Orationum selectarum liber*, Åbo 1668. Den första här utgifna klassiska författare.

- Johan Nic. Collinus*, Oratio de studio pietatis amplectendo, Åbo 1649.
- J. A. Comenii* Janua linguarum reserata aurea, in Graecum idioma translata, opera Joh. G. Gezelii, Dorpat 1647, ny uppl. 1648.
- Confessio fidei, se on Augsburgin uscon tunnustos Suomexi, kääty ia valmistettu a Jacobo Pauli Raumanno, Stockholm 1651. 18 ark.
- Johan Henr. Curnovius*, oratio successioni electionis fasces submit-tendos esse demonstrans, Åbo 1644.
- Andreas Joh. Dalenius*, Oratio metrica in parentationem Joannis Kurek lib. bar. in Lämpälä, Åbo 1652.
- Andreas Nic. Enaeus*, Encomium liberalitatis, Åbo 1666.
- Salomon Enebergh*, Oratio emporii Nycopensis encomium adum-brans, Åbo 1660.
- Oratio commendationem Latinae linguae exhibens, Åbo 1663.
- Johan El. Enholm*, Oratio panegyrica de magistratu politico, Åbo 1659.
- Epithalamia* in festivitatem nuptialem Erixi Oxenstierna et Elisa-bethae Brahe, Åbo 1648.
- Erasmii* Roterodami Colloquia, cura J. Gezelii, Åbo 1668.
- Libellus aureus de civilitate morum, cum idiomate svecico, Germanico et Finnonico editus, Åbo 1665. Ny upplaga 1670.
- Jakob Eurenus*, Pneumate pacifero, praeclso praeside, puro pro-clamat patriam paradisum etc. Åbo 1653. Tal om paradisot, hvars alla ord ifrån början till slut begynna med bokstafven P.
- Eskil Fabricius*, Oratio de encomio artium liberalium, Åbo 1653.
- Sven Trotteson Fabrinus*, Oratio de fugienda superbia, Åbo 1646.
- Johannes Falck*, Oratio laudem studiorum continens, Åbo 1667.
- Johan Greg. Favorin*, Ruumin saarna Margarethan Pavalin tyttären hautamises, Åbo 1665.
- Jakob Henr. Flachsenius*, disp., Institutiones Pneumaticae, de natura spiritus in genere, Aboae 1664.
- Enchiridion logicum, disp. Ab. 1667.
- Johannes Flachsenius*, Oratio funebris in obitum Andreae Thuronii, Ab. 1665.
- Laurentius J. Folkernius*, Oratiuncula gratulatoria ob pacem cum Dano initam, Ab. 1645.
- Ericus Math. Florinus*, Oratio de modestia, Ab. 1652.

Gabriel Jak. Florinus, Oratio de occasione temporis diligenter servanda, Ab. 1650.

Henrik Math. Florinus, Oratio metrica de poesi, Ab. 1652.

— Epitome theologiae, e sacris literis, libro concordiae etc. collecta, Ab. 1668, ny upplaga 1682.

— Disp. synod. de Deo et mysterio trinitatis, Ab. 1660.

Thomas M. Florinus, Oratio de veritate sectanda, Ab. 1655.

Jakob Forladius, Oratiuncula laboris praestantiam demonstrans, Ab. 1651.

Erik Er. Forsing, Nylandus, de Jesu Christi resurrectione, Strengnäs 1668.

Samuel N. Frisius, Metrica oratio de incarnatione Jesu, Ab. 1646.

Andreas Sven. Gallenius, Oratio de Calmaria, Ab. 1658.

Johan M. Gartzius, disp. praes. M. Vexionio, de judiciis, Ab. 1650.

— disp. Exercitatio 1, 2, ad processum judicarium directa, Ab. 1652.

— Discursus civilis de fortitudine, disp., Ab. 1652.

— Tal om skicklighet och god ordning, Åbo 1650.

— Discursus de jure sacro, disp. praes. Vexionio, Ab. 1648.

Sven Th. Gelzenius, Brevis declamatio super illum communem locum: per angusta ad augusta, Ab. 1643.

— Tal på Grekiska om de dödas uppståndelse, Åbo 1650.

Georg Andersson, Likpredikan öfver fogden Johan Bomgard, Åbo 1653.

— Rwmis-saarna Brahelinnan foudin Johan Bomgardin hautamises, Åbo 1654. Torde vara den första likpredikan på Finska som blifvit tryckt.

Johannes Georgii Gezelius, Disputationes pneumaticae 1—9, et theologicae 1—28, Dorpat 1644—48, alla på Grekiska.

— Grammatica Graeca, Dorpat 1647. Många nya upplagor i Finland och Sverige, den 16:de uppl. 1813.

— Grammaticae Trostianae epitome, Dorpat 1647.

— Lexicon Graeco-Latinum, Dorpat 1649.

— Disp. praes. L. Stigzelio, de peccato, Upsala 1661.

— Dispp. synod. de scriptura sacra, de Deo, de creatione, de providentia, Riga 1663, 64.

— Quaestiones theologicae selectae, disp. syn., Åbo 1665, 67.

— Dispositiones homileticae in textus poenitentiales, Ab. 1666—67.

- Johannes Georgii Gezelius*, Likpredikan öfver fru Anna Silffversparre, Åbo 1665.
- Ett rätt Barna-klenodium, Åbo 1666. En abebok och katekes, som upplefde många upplagor.
- Yxi paras lasten tavana, Turusa 1666, sedermera med titeln: Lasten paras tavana; omtryckes i nya upplagor allt ännu, och åtminstone 66 upplagor äro tagna af denna abebok och katekes.
- Grammatica Germanica, Ab. 1667.
- Likpredikan öfver hustru Anna Eliaedotter Reichenbach, Åbo 1668.
- Simon Car. Greek*, Oratio de angelis, Ab. 1655.
- Jakob Joh. Greker*, Oratio de philosophiae natura, Ab. 1647.
- Michael Sam. Gunnaerus*, Oratio de encomio officii sacerdotalis, Ab. 1655.
- Petrus M. Gyllenius*, Oratio metrica de Christo, Ab. 1652.
- Oratio de Christi beneficiis, Ab. 1656. Den förras alla rader börja med bokstafven C, den senares alla rader med S.
- Gabriel Gyllenstolpe*, Panegyricus in honorem Laurentii Creutz, Ab. 1655.
- Nils Gyllenstolpe*, Declamatio gratulatoria in honorem Erii von der Linde, Ab. 1655.
- Om gyllene åldern eller landlifvets pris, Svensk vers, msc.
- Samuel Gyllenstolpe*, Parentatio in memoriam Gabrielis Gyllenstolpe, Ab. 1667.
- Samuel Georgii Hartman*, Votiva clausula carmine elegiaco, Ab. 1643 (promotionsverser).
- Trivialis praeceptor bonus delineatus, Ab. 1644.
- Disp. syn. de peccato originali, Ab. 1650.
- Elias P. Hasselgren*, Oratio de acedia vitanda, Ab. 1660.
- Oratio, encomium Alandiae adumbrans, Ab. 1662.
- Henrik P. Hasselgren*, Oratio de sobrietate, Ab. 1657.
- Anders Heinricius*, Likpredikan öfver arrendatoren Ernst M. Grabbe, Åbo 1662.
- Likpredikan öfver handelsmannen i Viborg Detleff Hunnius, Stockholm 1666.
- Chr. Helvici Familiaria colloquia*, Ab. 1668.
- Ericus A. Herkepaeus*, Oratio de temperantia, Ab. 1654.

- Jakob El. Holmius*, Oratio in proverbium: heroum filii noxae, Ab. 1655.
- Andreas A. Hornaeus*, Oratio de invidia et iracundia, Ab. 1645.
- Georgius Joh. Hornick*, Oratio de philadelphia, Dorpat 1642.
- Martinus Joh. Hornick*, Oratio de civitate, Dorpat 1642.
- Henrik Joh. Hourenius*, Oratio de legum utilitate, Ab. 1650.
- Elias Hult*, Oratio de Sudermannia, Ab. 1661.
- Petrus Laur. Hygridius*, Oratio de ebrietate fugienda, Ab. 1660.
- Jacobus Simonis*, Oratio de Arbogia, Ab. 1659.
- Abraham Ab. Ikalensis*, Jesuxen Christuxen kärsimisen historia, Åbo 1659.
- Johannes Svenonis*, Oratiuncula de bonarum litterarum diligentia, Ab. 1646.
- Anders Julinus*, Oratio de obedientia, Ab. 1654.
- Erik Anders Julinus*, Oratio de pietatis studio, Ab. 1654.
- Mikael J. Jurvelius*, Oratio de superbia fugienda, Ab. 1645.
- Erik J. Justander*, Ultima justa Christinae Catharinae Stenbock, comitis Petri Brahe conjugis, Ab. 1651. "Trilingue epos", äfven på Finska och Svenska.
- Epitaphium se on haudan ylitzen kirjoitus Christina Staphanin tyttäreille, B. Sim. Judii puolisolle, Åbo 1652.
- Henrik J. Jägerhorn*, Oratio metrica de duce belli, Ab. 1661.
- Katechismus eli se Christilinen oppi meiden uskom päe kappalegista*, Stockholm 1644. Hel och hållen tryckt med Slavonska bokstäfver.
- Axel Kempe*, Oratio de ardua et difficultatis plena eruditionis consecutione, Ab. 1643.
- Svecia triumphans, sive votivae gratulationes dominae Christinae reginae, Stockholm 1650. (*F. V. Pipping*, de bibliothecariis pag. 78.)
- Bibliotheca academiae Aboensis, sive Elenchus librorum etc. Ab. 1655. Katalog öfver univ. bibliotekets böcker.
- Philosophia moralis sive Ethica, Ab. 1656, nya upplagor 1662 och 1673.
- Disputationes ethicae, Ab. 1655. häft. 1—7.
- Disputationes politicae, part. 1—15, Ab. 1655—67. Inalles 50 häften disp. åren 1648—74.
- Politica, Ab. 1664.
- Laurentius Kempe*, Declamatiuncula de Christi cruciatibus, Ab. 1646.

- Erik P. Ketarenius*, Oratio de temporis usu et abusu, Ab. 1643.
- Simon Kexlerus*, disp. synod. de Deo et trinitate, Ab. 1648.
- Arithmetica geodaetica et astronomica, disp., Ab. 1649.
- Trigonometriae liber 1—3, disp. Ab. 1649.
- Arithmetica triplex nec non Geometria triplex, Ab. 1658.
- Tractatus brevis de tempore seu Computus, Ab. 1661.
- Cosmographia et gnomonica, Ab. 1664.
- Arithmetica vulgaris contracta cum Logistica, Ab. 1666.
- Almanach för året 1650, Åbo 1649.
- Universa mathesis, på Svenska, handskrift. Inalles utgifvit 25 häften disp. åren 1643—61. (*J. Bilmark*, de professoribus ac. Ab. pag. 41).
- Magnus Ben. Kieselius*, Oratio de fama, Ab. 1656.
- Petrus O. Kindius*, Oratio de quotidiano conscientiae examine, Ab. 1647.
- Johan L. Kiällman*, Oratio panegyrica ad Joh. Terserum, Ab. 1660.
- Abraham Kollanius*, Svenska lagböcker öfversatta till Finskan, handskrift.
- Erik Kolmodin*, Genesis aetherea, eller Jesu Christi födelse uthi en enfaldigh comoedia fattat, Åbo 1659. Med företal eller approbation å theol. fakultetens vägnar af E. Svenonius.
- Krigsarticlar, såsom the aff kon. Gustavo Adolpho förbättrade äre, nu således afftolkat at Finsken ex diametro emoot Svenskan satt är, aff Harttviik Henr. Speitz, Stockholm 1642, 12 ark.
- Anders Krook* (Gyllenkrok), Oratio de cardinali virtute justitia, Upsala 1643.
- Benjamin S. Krook*, Oratio Graecae linguae elogia exhibens, Dorpat 1652.
- Klagopredikan öfver kon. Carl X, Åbo 1660.
- Likpredikan öfver Johan Svenander, hållen i Nöteborg, Åbo 1663.
- Anders G. Kyander*, Sorgetankar öfver kon. Karl Gustafs hädanfärd, Åbo 1660.
- Predikan på prestmöte uthi Vijborg 1662, Åbo 1663.
- Barthold Lachmannus*, Oratio de magistratu politico, Ab. 1649.
- Oratio gratulatoria ad baronem Conradum Gyllenstjerna, Stockholm 1667.
- Panegyris Carolo Gustavo dicta, Wiburgi habita, Ab. 1657.

Lamentatio in obitum adolescentis Samuelis Math. Tholia, Dorpat 1652.

Johan Lantzberg, Oratio de militia palatina, Ab. 1658.

Henrik Lanzenfelt, Oratio de fortitudine bellica Sviogothorum, Ab. 1663.

Lasten paras tavara, se under J. Gezelius.

Petrus Laurbecchius, Oratio in obitum Caroli Gustavi regis, Ab. 1660.

— Disp. praes. Kexlero, de circuli quadratura et vero mundi systemate, Ab. 1661.

— disp. de arte ejusque distinctionibus, Ab. 1662.

— Puteum Democriti hebdomaria opera effossum, handskrift.

Laurentius Petri, Selityxet joca-päiväisten huomen- ehto- ia ruocaluquin eli siinausten, saarnoill edespannut L. P., Turusa 1644. 16 ark.

— Muutamatt Christilliset saarnat yhteisest synnin tunnustoxest, Turusa 1644. 5 ark.

— Concio de decem virginibus, saarna kymmenest neidzest, Turusa 1649.

— Christilinen saarna huoruden vältämisest, Turusa 1656.

— Synopsis chronologiae Finnonicae rhythmica eli Ajan tieto, Suomenmaan menoist ja uscost, rijmein coottu, Turusa 1658. Har upplefvat 5 upplagor 1671, 1684, 1695, 1752, hvilka derjeme äro fortsättningur, den sistanförda af Carl Rein.

Laurentius Stephani, Prestemöts-predikan i Viborg 1663, Åbo 1664.

Jakob M. Laxenius, Oratio de vera ac Christiana patientia, Ab. 1652.

Gabriel E. Leander, Declamatio paroeciae Lethala encomia exponens, Ab. 1664.

Gabriel J. Lepus, Oratiuncula de nomine Jesu, Ab. 1662.

— Oratiuncula Neostadii descriptionem repraesentans, Ab. 1668.

Andreas J. Limacius, Oratio de diabolo, Dorpat 1646.

Andreas Lithomannus, Oratio commendationem artium liberalium exhibens, Ab. 1667.

Bernhard G. Lohrman, Oratio de fodinis metallicis Fahlunensibus, Ab. 1659.

Georg A. Lythraeus, Oratio de praestantia gentis Svedicae, Upsala 1665.

Mathias M. Lächlin, Oratio de cruce et calamitatibus, Dorpat 1644.

- Peter S. Löfgreen*, De mente composita et tranquilla liber, Åbo 1666.
- Simon B. Magander*, Oratio de summo bono, Ab. 1661.
- Manuale Finnicum**, se on: muutamat tarvittavat ja aina käsillä pidettävät Suomenkieliset kirjat. Innehåller: Virsikirja, Evangeliumit, Catechesis, Passio Christi, Rukous-kirja. Turusa 1647. 134 ark. Omtrycktes med någon förändring i titeln och innehållet 1652, 1658, 1664.
- Martin Miltopæus*, Oratio funebris in obitum prof. Georgii Alani, Ab. 1664.
- Birger Joh. Moderus*, Oratio de vita et beatitudine aeterna, Ab. 1643.
- Jakob J. Munselius*, Oratio de gratitudine ejusque opposito vitio ingratitude, Ab. 1645.
- Mwtamat Christelliset rucouxet**, Jumalan seuracunnasa ychtisest luettavat. Turusa 1656.
- Ericus Chr. Myricius*, Oratio de patriae amore, Ab. 1647.
- Neljä jumalista virthä, Turusa 1661. Torde vara den tidigaste bland de mångtaliga så kallade *arkkiveisut*, hvilka härefter begynte tryckas i mängd, isynnerhet under ekonomiska perioden.
- Novum Testamentum**, Ab. 1649, ny uppl. 1688.
- Jacobus O. Nycopensis*, Oratio de adulatione agnoscenda, Ab. 1644.
- Joachim Nic. Nycopensis*, Oratio de passione et morte redemptoris, Ab. 1658.
- Nicolaus Laur. Nycopensis*, disp. syn. de votis monachorum, Ab. 1646.
- disp. angelographiam adumbrans, Ab. 1646.
- disp. de causa interna, per se et per accidens, efficiente in genere, materiali, cet.; inalles 28 häften disp. åren 1643—56.
- Bengt Ogilvie*, Oratio brevissimam verae nobilitatis investigationem continens, Ab. 1653.
- Eskil A. Petraeus*, disp. de conjugio, praesertim ministrorum verbi, Ab. 1647.
- Meditationes evangeliorum dominicarum part. 1—96, Ab. 1649—53 (med särskild titel: Enarrationes evang. d. 1653).
- Meditationes epistolarum domin. part. 1—68, Ab. 1653—57. Inalles 183 häften disp. i Åbo, åren 1643—57.
- Linguae Finnicae brevis institutio, Ab. 1649.
- Likpredikan öfver fru Maria Horn, född Mörner till Kanckas, Åbo 1643.

- Eskil A. Petraeus*, Likpredikan öfver generalen Torsten Stålhand-
ske, Åbo 1646.
- Likpredikan öfver jungfru Brigitta Horn, Åbo 1652.
- Likpredikan öfver jungfru Sabina Gyllenstolpe, Åbo 1652.
- Likpredikan öfver boktryckaren Petrus Wald, Åbo 1653.
- Likpredikan öfver fru Catharina Lietzen, född Wernler, Åbo
1657.
- Likpredikan öfver fru Catharina Wernler, född Gubbart, Åbo
1657.
- Expositiones textuum in concionibus poenitentialibus, Ab.
1652—56.
- Modus visitandi aegrotos, Ab. s. a.
- Canon ecclesiasticus evulgatus a. 1571, brevibus aphorismis
comprehensus, handskrift.
- Poemata Pythagorae, Phocylidis et Theognidis cum versione La-
tina*, Dorpat 1646, Åbo 1676.
- Mathias A. Poronerus*, Oratio in nativitatem salvatoris, Dorpat
1649.
- Michael Gust. Porthanus*, Oratio de magistratu politico, Dorpat 1644.
- Carolus E. Portulinus*, Oratio de humilitate amplectenda, Ab. 1650.
- Laurentius P. Preutz*, Likpredikan i Cronoby kyrka i Österbotten öf-
ver fru Margareta Knutzdotter Brenner, Stockholm 1668.
- Likpredikan öfver hustru Maria Eleonora Brochius, född
Rogge, hållen 1665, Stockholm 1669.
- Anders H. Pryss*, Likpredikan öfver fru Sophia Robertsdotter Rane-
ken, Åbo 1668.
- Johannes J. Purmerus*, Oratio de literis amplectendis, Ab. 1654.
- Thomas B. Rajalenius*, Muutamat Christilliset saarnat, Turusa 1654.
15 ark.
- Hää-saarna, Simon Clemen poika Muulin ja Valbor Josephin
tyttären häisä, Turusa 1654.
- Johannes D. Rautelius*, Oratio de encomio Aboae, Ab. 1657.
- Petrus J. Reftelius*, Oratio de meditatione divinae praesentiae, Ab.
1646.
- Samuel Reuter*, Likpredikan öfver hustru Anna Hansdotter Men-
schewer, född Schmedeman, Åbo 1657.
- Likpredikan öfver jungfru Brita Eriksdotter Falck, Åbo 1657.
- Likpredikan öfver hustru Sara Danielsdotter Unger, Åbo 1657.
- Likpredikan öfver hustru Johanna Djurman, Åbo 1657.

- Samuel Reuter*, Utläggning öfver evang. på sönd. *Misericordias*, Upsala 1658.
- Uthfärdz predican öfver kyrkoherden *Georgius Andreae*, Åbo 1660.
- Predikan på andra böndagen år 1664.
- Utfärdspredikan öfver biskop *Nicôlaus Laur. Nycopensis*, Åbo 1664.
- Likpredikan öfver räntmästaren *Jakob Math. Österman*, Åbo 1664.
- Utfärdspredikan öfver kyrkoherden *Nicolaus Lindormi*, Åbo 1675.
- *Inauguratio templi trinitatis*, kyrcke-vigningz-sermon i *Wijborgh*, Åbo 1664.
- Predikan öfver kon. *Dauids 79 psalm*, Åbo 1664.
- Johannes B. Revonius*, *Oratio de Johanne Baptista*, Ab. 1649.
- Magnus N. Ringius*, *Oratio metrica, leges in republica pernecessarias esse dem.* Ab. 1659.
- Laurentius J. Rivelius*, *Oratio de studio concordiae amando*, Ab. 1650.
- Laurentius Roborinus*, *Oratio de statu et conditione artium liberalium*, Ab. 1642.
- Arvid J. Rothovius*, Likpredikan öfver ryttmästaren *Johan v. Birkholtz*, Åbo 1664.
- Utfärdspredikan öfver kyrkoherden *Paul Collinus*, Åbo 1665.
- Gudmund J. Rothovius*, *Oratio de dira illa vitae humanae peste, voluptate*, Ab. 1644.
- *Oratio pietatis officia adumbrans*, Ab. 1647.
- Isak B. Rothovius*, Några bootpredikningar att hållas på de årliga stora bönedagar, Åbo 1643.
- Predican på tacksäjelsedagen den 7 nov. 1645 för freden med Danmark, Åbo 1645.
- Then Christeliga läran om en sannskyldig boot och bättring utaff *Hieremiae klagovijsor* i 20 predikningar författat, Åbo 1645.
- sistanföörda bok har blifvit öfversatt på Finska och utgifven, ehuru intet helt exemplar kunnat anträffas; se *Porthan*, *Historiola concionum sacr.* pag. 21.
- Likpredikan öfver generalen *Thorsten Stålhandske*, Åbo 1646.
- *De cavenda idololatriae abominatione commonefactio*, skriven på Svenska, Åbo 1646.

- Isak B. Rothovius*, Likpredikan i Ulfsby öfver fru Sophia Kurek, född Delagardie, Åbo 1648.
- Jakob Sabelhierta*, Oratio de gratitudine, Ab. 1653.
- Henrik Sacklinius*, Oratio in natalem Caroli IX regis, Ab. 1668.
- Erik M. Salenius*, Oratio de castitate, Ab. 1651.
- Johannes Schaeperus*, Finnoniae elogia, oratione enarrata, Dorpat 1650.
- Joachim J. Schultz* (Riddercrantz), Oratio de ingenuis honestisque adolescentum moribus, Ab. 1668.
- Johannes J. Schütz*, Oratio de coena domini, Dorpat 1646.
- Sigfridus Petri Vib. Car.*, Likpredikan öfver fru Elisabet Jakobsdotter Agricola, hållen i Riga, Dorpat 1642.
- Laurentius Siggonius*, Oratio de divini verbi sufficientia, Åbo 1655.
- Isak Simonius*, Oratio delineationem instabilitatis et miseriae humanae vitae exhibens, Ab. 1661.
- Encomium Arbogiae, Ab. 1659.
- Johannes Er. Solthovius*, Encomium nobilissimae virtutis obedientiae, Ab. 1644.
- Jonas P. Spinckius*, Oratio de templis, Dorpat 1642.
- Andreas Ståhlfot*, Oratio de paupertate ejusque utilitate, Ab. 1653.
- Isak J. Svenander*, Likpredikan öfver presidenten Jöns Kurck, 1653, (Åbo?).
- Klagopredikan öfver konung Carl Gustavs dödliga afgang, hållen i Nöteborg, Åbo 1660.
- Enevald Svenonius*, Oratio de magnanimitate, Ab. 1643.
- disp. praes. M. Vexionio, Breviarium philosophicum, Ab. 1645.
- Gymnasium capiendae rationis humanae, partic. 1—20, Ab. 1658—62 (med särskild titel, 1662).
- disp. de spiritu sancto et aeterna ejus divinitate, Ab. 1661.
- Synopsis theologiae, in qua puritas Christianae religionis, s. Lutheranae ecclesiae orthodoxia etc. conspicitur, Ab. 1662—64, (med särskild titel, 1664) part. 1—30.
- Varning för affall ifrån trona, Åbo 1663.
- Conciones tres poenitentiales, Ab. 1664.
- Babylon magna ruens, vox clamantis in aquilone adversus Antichristum occidentalem (seorsim contra Jacobum Masenium Jesuivam Coloniensem), part. 1—24, Ab. 1665—70 (med särskild titel, 1669).
- Likpredikan öfver fru Maria Vassenius, född Ekenberg, Åbo 1666.

- Enevald Svenonius*, Likpredikan öfver fru Magdalena Wernle, Åbo 1667.
- Octo beatitudines in funere Caroli Gyllenhjelm expositae carmine Hebraeo, Chaldaico, Syriaco, Arabico, Graeco, Latino, Germanico, Finnonico, cum explicatione Suetica, Upsala 1651.
- Ivar J. Teeth*, Oratio de fugienda ebrietate, Ab. 1660.
- Johannes Elai Terserus*, disp. synod. de confessione et discrimine ciborum sive traditionibus, Ab. 1643.
- disp. de praedestinatione, Ab. 1644.
- disp. super articulos Augustanae confessionis, part. 1—5, Ab. 1645—48.
- Analysis epist. Pauli ad Galatas, disp, part. 1—5, Upsala 1649—50.
- disp. de praeceptorum Decalogi distinctione, Upsala 1659.
- Likpredikan öfver jungfru Catharina Rudbeckia, Vesterås 1638.
- Likpredikan öfver fru Barbro Isaksdotter Hedraeus, född Giers, Upsala 1650.
- Likpredikan öfver fru Brita Jöransdotter Utter, Stockholm 1666.
- Likpredikan öfver fru Anna Marg. Wudd, född Bonnetz, Stockholm 1666.
- Likpredikan öfver fru Eva Juliana Oxenstierna, född Wachtmeister. Är ej tryckt på Svenska, men väl på Latin öfversatt, Stockholm 1667.
- Likpredikan öfver commissarien Anders Liljeqvist, Stockholm 1668.
- Likpredikan öfver fru Brita Behmer, född Skytte, och jungfru Hedvig Skytte, Stockholm 1668.
- Sacrae conciones in dies 1, 2, 3 publ. precum an. 1662 habendarum, Ab. 1662.
- Genesis et Exodus, cum nova versione Latina, Upsala 1655.
- Annotationes in Genesin, una cum dissertatione de textus originalis Vet. Test. integritate, Upsala 1655.
- Sacra chronologia, inde ab ortu mundi usque ad natum Christum, Upsala 1657. Appendix ad sacram chronologiam J. E. Terseri, complectens tabulas chronologicas, Upsala 1658. Af den förra ny upplaga 1688.
- Exodus et in eam annotationes, Holmiae 1660.
- Förklaring öfver catechismum, eller the sex vår Christeliga läras hufvudstycken, Åbo 1663, 259 blad 8:o. Denna bok, tryckt i

384 exemplar, blef förbjuden och de flesta exemplaren konfiskerades; är derföre rar.

Johannes Elai Terserus, Uberiores declarationes super praecipuis circa Catechismum ejus motis controversiis, handskrift.

— Ortus et vitae cursus J. E. Terseri ab ipso conscriptus, handskrift.

— Commentarius prolixior in psalmos Davidis, handskrift.

Abraham Thauvonius, Oratio metrica in nativitatem Salvatoris, Dorpat 1646.

— Oratio in obitum Samuelis G. Haartman, Leyden 1653.

— disp. synod., Sincera de Dei essentia et tribus personis doctrina, concionibus tribus, Ab. 1657.

— Fasciculus physicae, ejusdem illustriores definitiones, atque nobiliores controversias continens, disp. Ab. 1652.

— disp. Sciagraphia principiorum chymicorum, Ab. 1656.

— disp. De elementis in genere, Ab. 1656.

— disp. Curta meteorologia, Ab. 1656. Inalles 31 häften disput. åren 1650—65.

Anders Thuronius, disp. practicae philosophiae partium constitutionem enodans, Ab. 1659.

— disp. Themata nonnulla theoretica, Ab. 1659.

— disp. contemplationes philosophicae (under olika titlar, många häften) Ab. 1662—65. Sedermera särskilt utgifna.

— Compendium metaphysicae, nunc prima vice ad usum discipulorum in lucem prodians, Ab. 1664.

— Institutiones logicae, cum praemisso brevi de philosophia in genere tractatu, nunc prima vice ad studiosae juventutis desiderium in lucem editae, Ab. 1660. Inalles 33 häften disput. åren 1654—65.

— Oratio panegyrica in Gustavi Bielke reditum de legatione Moscovitica, Ab. 1659.

— Almanachor för flere år emellan 1655 och 1665, tr. i Stockholm.

— Ett astronomiskt arbete på Svenska, handskrift.

Johan Thuronius, Oratio de Deo uno in essentia, trino in personis, Ab. 1660.

Petrus P. Torpensis, disp. Pentas 1—3 quaestionum nobiliorum philosophicarum, Ab. 1648.

Jonas Torsk, Oratio de pace, Ab. 1664.

- Laurentius J. Tvetovius*, Oratio de Imagine Dei, Ab. 1643.
 — Oratio de sacrorum exercitiorum necessitate, Ab. 1643.
- Andreas A. Ulstadius*, Svecia triumphans, oratio de capta a Svecis classe Danica, Ab. 1644.
 — Oratio gratulatoria recitata coram Petro Brahe, Ab. 1648.
- Petrus J. Ungius*, Oratio de academiarum antiquitate et necessitate
 — in auspiciatissimos natales academiae Aboensis, Dorpat 1640.
 Innehåller äfven ett program af Esk. Petraeus och en dedication daterad Abogiae Finl. d. 8 aug. 1640 (*F. W. Pipping*, Underrätt. om boktryckeriet, st. 1 pag. 536).
- Andreas E. Vallius*, Oratio continens libertatis encomium, Ab. 1660.
- Petrus J. Vanaeus*, Epithalamium d. Erixi Oxenstierna et Elsæ Elis. Brahe fausti ominis ergo consecratum, Ab. 1648.
- Martinus A. Vargius*, Brevis commendatio Bothniae orientalis, Ab. 1643.
- Johan Vassenius* (Lagermark), disp. de magia naturali, Ab. 1648.
 — disp. de virtute heroica, Ab. 1648.
- Michael J. Vatrangius*, Theatridium Sveogothicarum antiquitatum, Upsala 1647.
 — Likpredikan öfver domprosten Mathias Jacobæus Tolia, Åbo 1656.
 — Bröllops predikan på Samuel Reuters och Margareta Vogels, såsom ock Johan Forselii och Elena Vogels bröllofsfest, Ab. 1654.
- Jakob B. Vellerius*, Oratio de mediis eruditionis parandae praecipuis, Ab. 1652.
- Michael Olai Vexionius* (Gyllenstolpe), Discursus politicus de prudentia tum legislatoria, tum politica seu civili, disp. Ab. 1642.
 Är den första i Finland tryckta skrift, och derjemte den första vid Åbo akademi offentligen försvarade disputation. (*F. W. Pipping*, Underrätt. om boktryckeriet, st. 1 pag. 562).
 — Natales academiae Aboensis, Ab. 1648; omtryckt 1680.
 — Rota fortunæ in promotione magisteriali circumacta, Ab. 1647.
 — Discursus de academiis, earum statu et juribus, disp. Ab. 1644.
 — Synopsis oeconomiae ex publicis praelectionibus excerpta, disp. Ab. 1645.
 — disp. synod. de magistratu et potestate ecclesiastica, Ab. 1647.
 — In auspiciatissimam natalem Christinae reginae gratulabundus accinit, Ab. 1649.
 — Epistola deambulationem ad argenti-fodinas occidentales brev. repetens, Benedicto Ekehjelm, Ab. 1650.

Michael Olai Vexionius (Gyllenstolpe), *Oratio de bibliothecis in genere et in specie de bibliotheca academiae Aboensis*, Ab. 1657.

— Collegium ethicum part. 1—13, disp. Ab. 1647—49 (med särskild titel, 1649).

— Mich. Gyllenstolpes Collegium ethicum, disp. 1—13, Ab. 1655. Är en ny upplaga af den föregående, som äfven andra gången ventilerades med nya responder.

— Brevis introductio ad studium juris civilis Sveco-Romani, disp. part. 1—7, Ab. 1650 (särskild titel).

— Disputationes politicae part. 1—12, Ab. 1646. Med särskild titel: *Politica praecepta ad statum imp. Gothico-Svetici accommodata*, Ab. 1647.

— Mich. Gyllenstälpens *Politica*, ad modernum imperii Sveo-Gothici statum accommodata, disp. 1—19, Ab. 1657. Är en ny tillökt kurs i samma ämne som föregående.

— Fasciculus quaestionum ethicarum, nobiliores attingens controversias, disp. 1, 2, Ab. 1646, 1653.

— Epitome descriptionis Sveciae, Gothiae, Finningiae, part. 1—10, disp. Ab. 1650. Ny upplaga Brunswig 1726.

— *Philosophiae practicae pars prior: ethicam atque oeconomicam continens* (disp. 1—4) revisa et recusa, Ab. 1653.

— *Discursus historico-juridicus, juris Svecani provincialis prooemium etc.* disp. 1—3, Ab. 1654. Ofulländadt arbete (Paratitla in jus Sv.). Inalles 149 häften disp. åren 1642—56.

Olaus Olai Vexionius (den föregåendes bror), *Oratio panegyrica, qua Carolo Gustavo imp. Sviog. coronam gratulatur*, Dorpat 1655.

— *De monarchia discursus politicus*, disp. Dorpat 1654.

— *Oratio funebris memoriae juvenis Gustavi Silfverstierna*, Stockholm 1657.

— disp. de in integrum restitutionibus, Ab. 1660.

Laurentius O. Vigelius, *Oratio de cruenta Salvatoris passione*, Ab. 1647.

Paul Wingius, *Likpredikan öfver kaptan Arvid Bjugg*, Åbo 1651, (genom tryckfel står på titelbladet 1677).

Suomenkielinen virsi ja evangeliumi kiria, omalla culutuxellans on ulwoskäydä andanut Joh. Gezelius, Turusa 1668. 72 ark 4:o. Ny upplaga 1674, 36 ark 12:o.

Michael Wisius, *Disp. de legibus*, Ab. 1649.

— disp. de effluviis in genere et in specie, Ab. 1648.

Michael Wisius, disp. de essentia possessionis, Jena 1653.

— *Diatrise de jure tutelarum*, Jena 1656.

Vähä kirja cuinga Jumalan palvelus Christillisen tavan jälken meidän seoracunnisam pidetän, Turusa 1647.

Marcus P. Zadelerus, *Aurora Finlandiae*, h. e. liber historicus antiquum Fennorum originem, statum, mores et conditiones perspicue demonstrans; cum ejusdem auctoris tractatu de prisca re litteraria in Fenningia, handskrift. (*Warmholtz*, *Bibliotheca hist. del.* 1 pag. 277).

Petrus N. Zetraeus, *Oratio de passione Christi*, Ab. 1660.

Orthodoxins period var jämförelsevis ganska rik på litterära alster, och ibland dessa funnos icke få, som länge bibehöllo sitt anseende samt i sjelfva verket voro af högt värde. Inrättandet af ett universitet inom landet, om ock utfördt i ganska liten skala, åstadkom en dittills ovan rörelse inom medelklassen af befolkningen, för hvilken endast lärdomens väg till befordran stod öppen, mera sällan krigarens bana. Denna sednare valdes företrädesvis af adeln, som också vidhöll den afundsamt nästan såsom ett monopol, emedan krigareyrket allena skänkte sina idkare makt och rikedom i ymnigt mått. Aristokratin, hvars gyllene tid denna period var, förblef ännu länge nog främmande för lärda idrotter och hade genom de långvariga, barbariskt skonslösa krigen förvildats till ytterlig råhet, som yttrade sig isynnerhet deruti att yttersta skärfven hjertlost utpressades från den i fattigdom försmäktande allmogen. Handeln och industrin lågo i lägervall, voro derföre föga lockande för den som längtade att förbättra sin nedtryckta ställning och höja sig ifrån det förakt som i allmänhet hvilade öfver ofrälse stånden; men en bana fanns som med säkerhet ledde talangen ut ur labyrinten, nemligen prestabanan och theologisk lärdom. Ty prestaståndet

hade tillvunit sig eller bibehållit ett anseende, som sjelfva aristokratin icke helt och hållet kunde förneka eller obetingadt vågade trotsa. Religionskrigen hade stärkt detsamma och den i Norden segrande protestantismen hade gripits af en svärmisk ifver för dogmatiskt hårklyfveri, som nödvändigt kräfde lärdom och skarpsinne, om ock forskningen ingalunda var fri. Theologisk lärdom eftersträfvades därför framförallt och belönades med vördnadsfullt erkännande, men bredvid denna uppblomstrade äfven andra vetenskaper, sedan de af den mäktiga kyrkan erhållit ett efterlängtadt skydd. Universitetet uppbars företrädesvis af kyrkan och var nästan en kyrklig inrättning; de flesta universitetslärare i hvilket ämne som helst, blefvo slutligen kyrkoherdar i stiftets församlingar. Statens alla tillgångar absorberades af krigen och krigarena, hvarföre den med sina i grund förstörda finanser icke kunde gifva vetenskapen ens det allra nödtorftigaste understöd.

Åbo akademis invigning gör epok inom litteraturen i mer än ett afseende. Först och främst blef derigenom inrättandet af ett tryckeri i Finland både möjligt och nödvändigt, hvilket åter hade till följd, ej blott att en mängd skrifter offentliggjordes i tryck, hvilka eljest skulle hafva förmöglat såsom manuscripter, utan ock att mycket flere skrifter än dessförrinnan författades, då de med lätthet kunde förevigas genom Gutenbergs konst. Ofvanstående litteraturförteckning, jemförd med de föregående periodernas, lemna derpå ögonskenliga bevis. Äfven i afseende å böckernas spridning bland allmänheten inträdde ett annat förhållande genom tryckeriet i Åbo. Medan nästan all vår litteratur från reformations- och astrologiska perioden kan räknas ibland rariteter, såvida

ganska få exemplar bibehållit sig till våra dagar, äro deremot de flesta böcker som utkommit efter 1642 jemförelsevis lätt tillgängliga och förefinnas ännu i ett större antal exemplar; isynnerhet förekomma de böcker Gezelius utgaf någorlunda allmänt. För det andra medförde Åbo akademis inrättande och det allmänna förtroende den genast tillvann sig, en stark invandring af Svenskar till Finland, hvilken icke kunde undgå att utöfva inflytande på seder och föreställningssätt i vårt land. Redan förut under konungarne Karl IX och Gustaf Adolf hade Svenska regeringen fattat och fullföljt planen att göra Finland mera likformigt med Sverige än det dittills var, således att så vidt möjligt Svetizera det. Men planens framgång blef först då rätt säker, när redan till första läseterminen vid akademien inskrefvos såsom studenter långt flere Svenskar än Finnar, och nästan hela dess lärarepersonal var till börden Svensk. Äfven sedermera fortforo ynglingar ifrån Sverige till betydlig mängd att bivista Finlands universitet, men efterhand tillvexte dock Finnarnes antal i större proportion. Genom detta förhållande inkom ett mäktigt Svenskt element i vår litteratur och denna fick en tydligare Svensk pregel än förut, ehuru visserligen språket i lärda kretsar var mindre Svenskt än Latinskt. En ganska betydlig del af den talrika akademiska litteraturen härrörde från personer, som födda i Sverige äfven återgingo dit efter slutade studier i Åbo; vår litteratur riktades sålunda ansevärt genom främmande bidrag, ty såsom inhemskt bör väl allt det betraktas som trycktes i Finland och vid dess universitet. De lärdomsprof, som akademins stadgar och allmänt vedertagen sed föreskrefvo och derföre måste afläggas af lärare och studerande, för-

ökade också tryckpressens alster ansenligt med en mängd såtillsägandes nödtvungna, men icke därför värdelösa skrifter på Latin. Utmärkta lärare, sådana som Terserus, Vexionius, Petraeus, Kexlerus, m. fl., gånge genast i början Åbo akademi glans, oaktadt den i ekonomiskt afseende måste kämpa med de största svårigheter och var försedd med ganska ringa anslag, som dessutom sällan utföllo till sitt fulla belopp. Den liknade, hvad yttre hjälpmedel beträffar, mera ett något utvidgad gymnasium än ett universitet efter nutida begrepp; men Upsala akademi hade ännu icke repat sig så mycket, att den i anseende kunde täfla ens med den i Åbo, och det samtidigt inrättade universitetet i Dorpat var i ännu sämre skick.

Genast i periodens början utkom ett stort och synnerligen viktigt verk, nemligen Bibeln i Finsk öfversättning, som i sin helhet blef tillgänglig för första gången år 1642, ungefär ett sekel sednare än den Svenska bibelöfversättningen. Den framträdde i ett värnadsbjudande yttre, liknande medeltidens och 16:de seklets kolossala folianter, 370 ark i stor folio, med jern- eller kopparsmida permar, ämnade att trotsa århundradens nötning. På allmän bekostnad tryckt, inlöstes den till de flesta äldre församlingars kyrkor, der den ännu gömmes såsom kyrkoprydnad, men förekommer jernförelsevis sällan i privat ägo. Till följe af Finska presterskapets flere gånger upprepade begäran nedsattes för det stora arbetets fullgörande en kommité, bestående af professorerna E. Petraeus och M. Stodius, kyrkoherdarne H. Hoffman i Masku och Greg. Favorin i Piikkis, hvilka ock inom några få år slutade sitt värf. Största förtjensten om detsamma har sannolikt kom-

miténs lärde och språkkunnige ordförande Petraeus, hvilken, ehuru född i Sverige, efter sin hitkomst hade med ifver vinnlagt sig om Finska språkets inlärande, så att han kunde vara tjänstgörande pastor i en Finsk församling, den i Åbo. Öfversättningen ansluter sig nära till Agrikolas föregångna arbeten och Luthers Tyska bibel, utan att dock slafviskt följa någondera. Denna viktiga tilldragelse att Finnarne fingo en helbibel på sitt modersmål, firades den 31 juli 1842 med högtidlig jubelfest i alla Finlands kyrkor. Efter den första folioupplagan förgick nära ett halft århundrade innan den andra upplagan, liksom de följande in quarto, genom biskop Gezelii föranstaltande utgafs år 1685, då öfversättningen med omsorg reviderades af kyrkoherden Henrik Florinus i Pemar. Att läskunnigheten numera begynte utbredas ibland allmogen, kan man sluta af de tätt på hvarandra följande psalmboksupplagor, som nu trycktes och utspriddes bland allmänheten, ehuru de alla voro af en nästan skrämmande vidd och såtillsägandes innehöllo en hel kyrklig encyklopedi. Fastän beräknade för Finsk allmoge, förekomma de ännu merendels under den Latinska benämningen *Manuale Finnonicum* och innehålla vanligen följande särskilda böcker: calendarium, psalmer, evangelier och epistlar, katekes, Kristi lidandes historia, Davids psaltare, handbok för gudstjensten, Jerusalems förstöring och bönebok. I medeltal trycktes nu hvart 5:e eller 6:e år en psalmboksupplaga, då deremot förut decennier förflutit emellan hvarje. Äfven katekeser begynte man omtrycka flitigt, och Gezelii bearbetning *Lasten paras tavara*, hvilken dock närmast hör till följande periods litteratur, om ock tryckt inom denna, är måhända den Finska bok som

upplefvat de flesta upplagor. Dessa äro nemligen så många att man icke noggrannt kan uppgifva deras antal; dock torde omkring 70 upplagor hafva sökt sig väg till den Finska befolkningens i vårt land boningar. De Svenska katekeserna tyckas för det mesta hafva blifvit importerade ifrån Sverige.

Predikningar och disputationer utgöra lejonparten af periodeas litteratur, och de tryckta likpredikningarnes gyllene tid var inne. Främst såsom homilet står biskop Petraeus, hvars vidlyftiga arbete *Meditationes* eller *Enarrationes evangeliorum et epistolarum* icke kunde undgå att utöfva betydligt inflytande på hela landets presterskap. Han ledde predikanterna, för hvilka allena dessa Latinska postillor voro beräknade, ifrån blotta känsloutgjutelser eller moraliska förmaningar till en tänkande betraktelse öfver bibelordets innehåll, och bemödade sig dymedelst att rena den hittills gällande nog råa smaken. Men mängden ägde icke Petraei vetenskapliga sinne och lärda bildning, utan antog hellre den uppskakande, ögonblickligt på känslan verkande metoden, som alltid säkrare belönades med den mindre bildade allmänhetens bifall. Rothovius, hvars största arbete: samlingen af botpredikningar efter Jeremias klagovisor, faller inom denna period, hyllade en praktiskt moraliserande predikometod, som lät bibeltexten utgöra blott en anledning till och utgångspunkt för direkta tillämpningar på lifvet i kraftfulla, slående uttryck. Om bibelspråkens egentliga andemening, lästa i sitt sammanhang, bekymrade han sig öfverhufvud föga. Petraei efterträdare på biskopsstolen, J. Terserus, var en talare af första ordningen, ej blott i predikstolen utan äfven i tribunen vid riksdagarne, der hans skarpa ljungande tal alltid

gjorde mäktigt intryck på åhörarne. Terseri fåtaliga i tryck utgifna predikningar berömmas såsom mönster i sitt slag, fulla af evangelisk sanning och kraft, med inströdda djupt gripande tillrättavisningar. Bland predikanter som i tryck efterlemnade betydligare minnesmärken af sin förmåga, bör isynnerhet märkas Olof Arenius, kyrkoherde i Malax åren 1649—82, som utom flere enstaka predikningar utgaf 3 samlingar af betydligt omfång, nemligen 28 katekespredikningar, en passionspostilla, och en till Gezeliska perioden hörande postilla öfver evangelier och epistlar. "Han talar den stridande förtryckta församlingens språk, kämpar för enkelhet i kläder, tarflighet i lefnadssätt, fasthet i tro och bekännelse", säger Wieselgren. *) Samuel Reuter, konsistorii notarie och pastor i Wiborg, har bevarat sitt minne genom många tillfällighetspredikningar, hvilka på sin tid tyckas hafva varit mycket omtyckta. Henrik Carstenius, biskop i Wiborg åren 1679—83, utgaf jemte flere tillfällighetspredikningar en andaktsbok: *Kristi svanesång*, hvilken hör till de bästa i sitt slag och förvärfvat författaren ett aktadt rum inom vår asketiska litteratur; "den är i sanning väl värd att läsas i enslig andakt", yttrar sig om samma bok Rhyzelius. **) Den har blifvit omtryckt i Sverige flere gånger, ännu ett århundrade efter dess första framträdande, och finnes äfven öfversatt till Finskan. Bland Finska predikoförfattare intager Laurentius Petri, kyrkoherde i Tammela 1648—71 (hvaraf hans efterkommande kallade sig Tammelin), ett utmärkt rum såsom en ibland de tidigaste näst efter biskop

*) Sveriges sköna litteratur del. I pag. 265.

**) *Episcoposcopia*, senare delen p. 56.

Eriksson. Hans många offentliggjorda predikningar synas varit för sin tid goda, om ock hållna i den orden förkortande Åbo-dialekten, med hvilken han såsom född i Åbo var mest förtrogen; dessutom har han efterlemnadt prof på sin förmåga i Finsk poesi, nemligen den bekanta rimkrönikan och psalmerna N:o 331 och 407 i vår nuvarande Finska psalmbok. Äfven den af Thomas Rajalenius, kyrkoherde i Tyrvis 1665—88, utgifna predikosamlingen har utan tvifvel rätt till erkänsam hägkomst ibland den Finska homiletikens förstlingar. Utom de redan nämnda framträdde många andra med likpredikningar och dylikt, exempelvis de stränga polemiska theologerna Alanus och Svenonius, m. fl.

Tidens allmänna intoleranta renlärighetsnit var förkroppsligadt i den utomordentligt lärde, energiske och verksamme Enevald Svenonius, först eloquentiae, sedan theologiae professor i Åbo 1655—88 och derjemte domprost. Hans anseende såsom oförliknelig theolog var ganska stort både i Tyskland, Sverige och Finland, troligen mest därför att han i allo var sin tids man. En senare tid har dömt honom annorlunda, tadlat hans hätska stridslystnad, småaktiga fasthållande vid stelnade dogmformer och härklyfverier, isynnerhet hans under orthodoxins täckmantel bedrifna afundsamma förföljelser mot den ädle Terserus, den högt förtjente Gezelius. Men i historien bör hvar och en dömmas efter sin tids måttstock, och Svenonii digra arbeten: *Gymnasium capiendae rationis*, *Babylon magna ruens*, *Apologeticus Dei*, *Lytrodoxia Jesu* m. fl., äro onekligen jemte Gezelii Bibelverk de mest betydande theologiska verk Finlands litteratur har att uppvisa, om än deras riktning efter nyare åsigter måste anses förkastlig. Sam-

ma riktning var rådande i Tyskland, särdeles vid universiteterna i Giessen, Jena och Wittenberg, der Svenonius handledd af den lika häftige ifraren Abr. Calovius länge hade skött sina studier; protestantismens fordom enkla troslära hade genom oupphörliga strider utbildats till ett i detalj genomfördt system, som mycket liknade medeltidens af Luther fördömda scholastik och led af samma stelhet, oakadt all den aktningsvärda skarpsinnighet som hos båda ger sig tillkänna. Till denna skola hörde många bland lärarne i Finland, t. ex. Alanus och Bång, men ingen annan uppnådde Svenonii anseende, hvars utlåtande i theologiska tvistefrågor begärdes af utländska universiteter. Deremot hörde Terserus till den af Calovius förkättrade, frisinnade Calixti skola, och fick erfara samma öde som denne att öfverröstas af ifrarenas skrik. Utmärkt språkkunskap besatt Svenonius, isynnerhet i Bibelspråken Hebräiska, Syriska, Grekiska o. s. v., hvilka han äfven skrytsamt inblandade i sina skrifter. Hans *Octo beatitudines* ger derpå ett nog besynnerligt och barnsligt exempel.

Johannes Terserus, theol. professor i Åbo 1640—47, biskop i Åbo 1658—64, var denna tids förnästa snille, genom sin sjelfständigt frisinnade riktning mer tillhörande framtiden än den i hvilken han lefde. Likväl eller just derföre kunde han icke genomdrifva sina stora planer, utan dukade under för det motstånd de rönte. Han arbetade vid riksdagarne för statsskickets upphjelpande genom reduktion och aristokratins förödmjukande, men misslyckades; han ville införa en friare anda i religionsläran och vågade äfven i detta ämne tänka sjelfständigt, men afsattes från sitt embete och måste se den intoleranta

stelnade orthodoxin ännu mer befästa sitt välde; han sökte förhindra konkordieformelns införande bland Svenska kyrkans symboliska böcker, men den blef dock som sådan antagen år 1663 genom riksdagsbeslut och kungligt påbud. Först långt efter hans död segrade de åsigter han hyllat och förfäktat. I alla sina arbeten utmärker sig Terserus för nya sjelfständiga åsigter, till hvilka han kommit genom allvarlig, samvetsgrann pröfning; så i de exegetiska kommentarierna (ehuru kanske minst i dem), i *Chronologia sacra*, der han bevisar att vår kristna tideräkning begynner 2 år sednare än vederbordt, och i *Förklaringen öfver catechismum*, hvilken för sina nyheter skull ådrog honom afsättning, ehuru den onekliken hör till de bästa som utkommit. Bibelverket, som han på drottning Kristinas anmodan begynt, är tilltaget i stor skala, upptagande ej blott öfversättning och kommentarier, utan äfven text och grundlig textkritik, men afbröts med de två första Moseböckerna för bristande anslag till deras utgifvande och för de obehag han rönt från theologernas sida. Det lilla som utkommit öfverträffar dock vida alla andra arbeten i samma ämne från den tiden. *) Katekesförklaringen var mera ämnad till lärarens än församlingens tjänst, och är derföre öfverallt uppfyllt med lärda dogmatiska och historiska anmärkningar. Enkom riktad emot denna var Svenonii skrift: *Varning för affall ifrån trona*, hvilken innehöll ganska skarpa utfall emot Terserus, dittills Svenonii gynnare och vän; nu förgrymmades denne öfver det lömska anfallet under hans frånvaro på en embetsresa och förhetsade sig. Äfven en annan skrift,

---

*) Se Jak. Tengström, Minne öfver J. E. Terserus, Åbo 1795.

Gabr. Arctopolitani synodal-theser, är riktad emot de första då afdragna arken af samma katekes. Vid den derpå följande ransakningen inför en för ändamålet nedsatt kommission förfor Svenonius i många afseenden olagligt och intrigant, hvilket den aristokratiska förmyndare-regeringen oanmärkt lät passera, emedan man ville göra den fruktade Terserus oskadlig i reduktionsfrågan. Katekesen förbjöds och alla exemplar som kunde öfverkommas skulle vid strängt ansvar förstöras, men ett och annat har dock lyckligtvis oskadadt kommit till efterverlden; redan under sjelfva tryckningen hade Terserus för gjorda anmärkningar nödgats borttaga ett stycke om Formula concordiae ur arket *N*, hvilket dock likaledes räddats undan förgängelsen och blifvit omtryckt af Tengström i hans *Minne öfver Terserus*. Dennes utförliga sjelfbiografi *Ortus et vitae cursus J. E. Terseri*, som finnes tryckt i *Handlingar till upplysn. i Finl. kyrkohist.* utgifna af J. Tengström, häft. 2, Åbo 1822, och der upptager ej mindre än 120 pag. 4:o, utgör ett ganska viktigt historiskt dokument, såväl för de djupt ingripande frågor i vilkas lösning Terserus deltog, som för de vexlingsrika öden han sjelf genomgick. Samma *Handlingars* 3:e häfte innehåller äfven en stor mängd bref och akter, hörande till Terseri och hans samtids historia, hvilka äro af högt värde emedan de kasta ett synnerligen välkommet ljus öfver hela denna tid. En annan Terseri liknande, häftig och långvarig strid angående renlärigheten ägde år 1666 rum emellan Miltopaeus och Bång; den förre angrep nemligen någon sats i Bångs disputation *de ecclesia militante*, ömsesidiga förolämpningar följde, båda sökte skaffa sig anhang bland stu-

denterna och saken drogs inför kanslern Brahe, som dock denna gång bilade tvisten.

På de öfriga vetenskapernas område möter oss främst en polyhistor af stor förtjenst: Mikael Vexionius, professor i Åbo 1640—57, assessor i Åbo hof-rätt 1657—70. Han utmärkte sig såsom filosof i moral- och statslära, såsom juridisk skriftställare, såsom historiker och geograf, har dessutom utgifvit en theologisk disputation och var uppförd på förslag till en theologisk profession, skref Latinsk vers, och var en omtyckt föreläsare i två professioner på en gång, hörande till olika fakulteter. Hans *Epitome descriptionis Sveciae, Gothiae et Finningiae*, som äfven innehåller åtskilligt historiskt, t. ex. upplysningar om de förnämsta slægter i Sverige, är ett ganska utmärkt arbete, hvilket länge begagnades såsom lärobok och ända intill sednaste tider bibehållit sitt värde. Der förekommer för första gången en geografisk beskrifning öfver Finland och denna är för sin tid oväntadt noggrann, meddelande åtskilliga intressanta detaljer, ehuru i allmänhet kort affattad. Hans statslära (*Politica*) grundlade denna vetenskap i Sverige, likväl efter Hugo Grotii förebild, och omtrycktes flere gånger. Äfven hans Ethik följdes länge, såsom mönster och grundval för vidare utläggning, af inhemska författare i samma ämne. Angående Åbo akademis invigning och tidigaste år samt dess bibliotheks grundläggning har Vexionius till efterverldens hågkomst öfverlemnadt några underrättelser af intresse. De flesta af hans skrifter bära äfven i stilen snillets pregel, och han synes hafva varit en bland de verksammaste bildarena af den ypperliga embetsmannagenerationen under Karl XI:s tid.

Mathematiken representerades med heder af Simon Kexlerus, professor i Åbo 1640—69, som på kansleren Brahes uppmaning utgaf många läroböcker i denna vetenskap, alla på Latin och i form af disputationer. Dessa läroböcker äro nog vidlyftiga och måste för tiden hafva varit af mycken vigt, såsom den enda litteratur i ett för allmänna bildningen alldeles oundgängligt ämne, hvilken inom landet fanns att tillgå. Också åtnjöt Kexlerus allmänt anseende för mycken duglighet i matematiken och astronomin, ehuru åtminstone den förra föga anslog dåtidens studerande ungdom. Jemförelsevis bättre ansedd var astronomin, ehuru den ännu icke var alldeles fri från utblandning med astrologiska elementer. Rykte för goda kunskaper i astronomin hade äfven den vid sin död ännu unge Anders Thuronius, professor i Åbo 1655—65, hvilken genast vid sin utnämning till filosofie professionen 1655 fick i uppdrag att regelbundet utgifva årliga små kalendarier eller almanachor; sådana torde ock under hela hans öfriga lifstid hafva utkommit, tryckta i Stockholm, ehuru de numera äro ytterst sällsynta och svåra att anträffa. Samma Thuronius förvärfvade sig varaktig namnkunnighet genom sina läroböcker i logik och metafysik, hvilka, utarbetade med lärdom, djupsinne och sjelfständighet, utöfvade ett högst betydligt inflytande på den filosofiska bildningen, ej blott i Finland utan äfven i Sverige, så att de flesta sedermera i samma ämne uppträdande författare länge åtnöjde sig med att följa de af Thuronius uppgångna spåren. *) Filosofin var i allmänhet nog mycket studerad och be-

---

*) *J. J. Tengström, Chronologiska anteckningar öfv. univ. pag. 113.*

arbetad vid Åbo akademi under dess första tider, ty utom de berömda Thuronius och Vexionius, framträdde äfven Axel Kempe med arbeten i samma ämne. Han var åren 1650—82 efter hvartannat bibliothekarie, professor i politik och historia, samt professor i juridik, och utgaf ifrån år 1655 i en följd af disputationer ett system i sedoläran, *Philosophia moralis sive ethica*, som rönt framgången att upplefva 3 upplagor och således måste hafva blifvit flitigt begagnadt såsom lärobok, ehuru det icke utmärker sig för synnerlig sjelfständighet, utan till större delen följer den af Vexionius angifna riktningen. Hans afhandling i statsläran, *Politica*, lærer icke blifvit fulländad, men föranledde under utgifvandets åtal emot författaren, som dock efter någon skriftvexling undgick vidare ansvar. *) Kempe uppgjorde ock en katalog öfver akademins nybildade bibliothek, hvilken år 1655 utgafs i tryck, samt sedermera tillökt omtrycktes år 1682.

I *Linguae Finnicae brevis institutio*, anonymt utgifven af Eskil Petraeus, fick Finska språket sin första knapphändiga utredning i grammatikaliskt hänseende. Dermed var utan tvifvel ett godt steg framåt taget, om än detta första försök till grammatik lider af många brister, eljest nog ursäktliga på den tiden, då man i allmänhet knappt kände till något annat språks grammatik än Latinets och i alla händelser betraktade det sistnämnda såsom osvikligt mönster. Något decennium förut hade Stahl utgifvit en ännu bristfälligare grammatik för Estniska språket, och någon likhet emellan båda föranleder gissningen att Petraeus känt och begagnat Stahls ar-

---

*) Derom se *F. W. Pipping*, *De bibliothecariis ac. Ab.* p. 67 ff.

bete, liksom han äfven i ämnet rådfrågat sina medarbetare i bibelöfversättningen, de infödda Finnarne M. Stodius och G. Favorin. *) Uppgjord helt och hållet efter Latinska grammatikens schema och grundad på bristfällig observation af språket, utgjorde denna *Petraei Institutio* hela 40 åren igenom den enda skriftliga vägledaren vid studium af Finskan, och förblef ännu längre tid den bästa som fanns att tillgå, emedan Martinii dernäst utkomna *Hodegus* egentligen var blott en ny, obetydligt förbättrad upplaga af den förra. Detta förhållande ådagalägger att Finsk språkforskning ingalunda hörde till tidehvarfvets favoritämnen. Men för Finskans användning i skrift och deraf beroende utbildning öppnade sig ett nytt fält genom det uppdrag professor Erik Justander fick, att till Finskan öfversätta utkommande kungliga förordningar. Denna första Finska translators-befattning skötte Justander ifrån 1655 till dess han 1667 såsom kyrkoherde i Wirmo afgick ifrån akademien; före hans tid hade endast undantagsvis någon enda Svensk förordning tillika utgifvits på Finska. Hartvik Speitz utgaf år 1642, sannolikt på allmän bekostnad, konung Gustaf Adolfs krigsartiklar på Svenska med åtföljande Finsk öfversättning, emedan dessa voro ovillkorligen nödvändiga för den stora mängd Finska soldater som nu uttågade till de vidtutseende krigen; men allmänna lagbokens tryckning på Finska blef uppskjuten till obestämd tid, ehuru redan en andra öfversättning, den af Kollanius, förefanns i handskrift och fråga blifvit väckt om dess tryckning. I allmänhet innehar Finskan en

---

*) *A. Ahlqvist*, Bidrag till Finska språkforskningens historia p. 5 ff.

nog mycket undanskymd plats ibland alstren från denna period, som eljest var så lysande af snillen och offentliggjorda jemförelsevis betydande litterära verk.

Historien var i det närmaste bortglömd vid Åbo akademi, och det till sagda kunskapsgren hörande som dåförtiden såg dagen, var ganska ringa. Huru föga angelägen man ansåg historien vara synes redan deraf, att ingen egen profession var för densamma anslagen; ty den som kallades "ethices, politices et historiarum" professionen, var egentligen en filosofisk lärostol med historien såsom bihang. Sålunda fattades dess syftemål äfven af de första innehafvarena: Vexionius, Kempe, Vanochius m. fl. hela seklet igenom; det var egentligen först genom Scarin sagde lärostol fick betydelsen af att förnämligast tillhöra historien. De andra vetenskaperna, som jemte historien borde föredragas af samma person, omfattades med mycket större intresse af samtiden och tilldrogo sig derföre naturligen föreläsarens hufvudsakliga uppmärksamhet samt togo alla hans krafter i anspråk. Utom det Vexionius på spridda ställen infört, representeras historien förnämligast af Terseri i Upsala utgifna *Appendix ad chronologiam sacram*, hvilket arbete i kronologisk tabellform behandlar ej blott den allmänna Europeiska historien, utan äfven Sveriges och denna för sednare tider jemförelsevis mera utförligt, lemnande äfven några upplysningar om samtida Finska förhållanden; dernäst af kyrkoherden Laurentii Petri *Ajan tieto riimein coottu* eller Finska rimkrönika, som i sig sjelft är ett aktningsvärdt arbete, fullt motsvarande sitt anspråkslösa ändamål. Ehuru ganska knapp, blott några få blad, lemnar denna rimkrönika på vanlig ru-

nometer nöjaktiga underrättelser om Finlands biskopar och åtskilliga Finland rörande tilldragelser, för äldre tider synbarligen stödande sig på Juustens då endast i handskrift tillgängliga biskopskrönika; den var ämnad till mesta delen att läsas af allmogen och utgjorde den enda tillstymmelsen till en folkbok i Finska historien, innan den på prosa skrifna *Ajantieto* begynte upptagas i psalmböckerna.

Poesin öfverflödade visserligen i form af dedicationer på alla möjliga språk, som vidhängdes hvarje utkommande arbete, äfvensom i tal, disputationer, parentationer och likpredikningar m. m., men var med allt detta dock ganska klen presenterad i denna period, då den väckelse Stjernhjelm gaf poesin i Sverige ännu icke hunnit till Finland. Vi hafva här att ihågkomma endast 3 i poetiskt hänseende mycket underhaltiga skådespel, eller så kallade komedier. Jakob Chronander, slutligen borgmästare i Wisby, illustrerade magisterpromotionen i Åbo 1647 med ett allegoriserande moraliskt skådespel i 7 akter, *Surge eller Flit och Ofлитighets skådespel*, som uppfördes af studenter och i tryck upptar ej mindre än 7 ark. Dess tendens är att visa lättjans skadliga följder för studerande ungdom, hufvudpersonerna äro allegoriska: *Negligentia*, *Diligentia*, *Metaphysica* o. s. v., vid hvarje akts slut sjunger chorus några Latinska verser, och emellan desamma spelas några mellanakter, *facetiae intercalares*. En annan gång, vid presidenten Jöns Kurcks bröllop med Kristina Horn år 1649, uppfördes likaledes af studenter och i akademins lokal Chronanders andra skådespel *Bele-Snack eller en comoedia om giftermål och frieri*, hvilket sannolikt var af liknande allegoriskt-moralisk halt, men ännu vidlyftigare, upptagande 10 tryckta ark.

Man finner att dessa vår inhemska dramatiks förstlingar voro tilltagna i stor skala och af allvarsamt innehåll, liknande de mot slutet af medeltiden vanliga *Moraliteterna*, hvilka genom allegoriska figurer sökte försinnliga en moralisk sats. "Hans uppfinning är föga sinnrik, framställningen utan qvickhet, och der den skall vara skämtsam, af den mest råa och ohyfsade plumphet; dictionen trög, opoetisk och nedtyngd af ett allestädes otidigt anbragt och affekteradt lärdomsskryt, och knittelversen hvarken vårdad eller flytande, ehuru vid den må anmärkas, såsom en egenhet, att Chronander understundom i den har använt daktyliska rim, och att han i sin *Bele-Snack* stundom skall hafva afbrutit den versifierade dialogen med obundet tal". Så skarpt omdöme faller Hammarsköld, *) som granskat den ena af dessa ytterst sällsynta komedier. Chronander är för öfrigt känd såsom författare till ett juridiskt arbete i disputationens form under *Vexionii praesidium*. Det tredje skådespelet, nemligen *Genesis aetherea eller Jesu födelse*, är som titeln utvisar af Bibliskt innehåll och har åtminstone några historiska personer, om än mycket ohistoriskt framställda; för öfrigt torde det i poetiskt afseende icke mycket skilja sig ifrån de nysnämnda, blott att handlingens gång genom sin lilla historiska halt har mera fotfäste i verkligheten. Vid uppräknandet af styckets personer utsättas äfven de studenters namn som utförde rolerna, liksom på våra dagars afficher; så t. ex. agerades *Josephs* rol af Petrus Hygridius, *Marias* af Olaus Stachaeus, *Gabriel Angelus* agerades af Nicolaus Alanus, *Herodes* af Samuel Piilroos, *Melchior* af Carolus Ericius, *Bal-*

---

*) Svenska vitterheten p. 67.

thasar af Simon Greek, *Caspar* af Petrus Erici, *Pastores* af Edvardus Andreae och Petrus Bechius. Boken är försedd med företal af En. Svenonius, förmodligen i egenskap af censor å theologiska fakultetens vägnar; den är numera ganska sällsynt, endast ett illafaret och bristfälligt exemplar finnes i universitetsbibliotheket. Författaren till densamma var Erik Kolmodin ifrån Södermanland, troligen student, men för öfrigt till sina lefnadsomständigheter okänd. Dessa dramatiska alster och sättet för deras uppförande tyckas bevisa att man ännu betraktade skådespelen blott såsom scholastiska öfningar, i bredd med de från medeltiden fortplantade julstjerner, tunnbandsdanserna och andra lekar i skolorna.

4. Gezeliska perioden åren 1669—1721.

- Daniel E. Achrelius*, *Sermo funebris in Ericum Achrelium*, Ab. 1670.
 — Disp. praes. M. Miltopaeo, *terr-aeque globi structuram, corporum genesin breviter repraesentans*, Ab. 1672.
 — *Oratio funebris seu elogium Christinae Horn, conjugis Kureks*, Ab. 1672.
 — *Supremum vale in funere Magni L. Brochii dictum*, Ab. 1673.
 — *Character viri nobilis, ad Samuelem Gyllenstålpe gratulatio*, Ab. 1674.
 — *Oratio panegyrica circa solemnia coronationis regis Caroli XI*, Ab. 1675.
 — *Oratio in victorias regis Caroli XI*, Ab. 1677.
 — *Oratio in pacem Sveo-Danicam*, Ab. 1679.
 — *Oratio in memoriam Martini Miltopaei prof.*, Ab. 1679.
 — *Oratio in coronationem reginae Ulricae Eleonorae*, Ab. 1681.
 — *Oratio funebris in obitum Andreae Salamontani assessoris*, Ab. 1684.
 — *Luctus septentrionis duorum Gustavi et Udalrici principum tumulo dicatus*, Ab. 1685.
 — *Oratio gratulatoria cum Gust. Ad. Delagardie cancellariatum capesseret*, Ab. 1687.

- Daniel E. Achrelius*, Memoria ampli viri Enevaldi Svenonii professoris, ab oblivione vindicata, Åbo. 1689.
- — Oratio in exequias Johannis Gezelii episcopi, Åbo. 1690.
- — Elogium funebre tumulo Danielis Gyllenstolpe inscriptum, Åbo. 1691.
- — Magnes scientiarum recitatus cum regis natalem celebraret acad. Åbo., Åbo. 1690.
- — Laudatio funebris in Johannis Lagermarcks assessoris memoriam, Åbo. 1692.
- — Oratio funebris in memoriam Simonis Paulini professoris, Åbo. 1692.
- — Gloria septentrionis Deorum munere aucta in Carolo XII, oratio, Åbo. s. a.
- — Oratio funebris in obitum Nicolai Tunandri professoris, Åbo. 1679.
- — Oratio panegyrica, in nativitatis solemnia Caroli XII. Åbo. 1682.
- — Man plä rosa sölf och koppar, Guld och flera dyra kroppar m. m., Åbo 1690. Svenska verser om handen.
- — Patriarchen Josephs politie, Åbo 1692. Svenskt poem.
- — Propheten Daniels utläggning öfver konung Nebucadnezars dröm, jemväl hans egen syn, Åbo s. a. Svenskt poem.
- — Epistolarum conscribendarum ratio, Åbo. 1689 (disp.).
- — Oratoria sive manuductionum ad Romanam eloquentiam libellus, Åbo. 1687 (disp.).
- — Moralia eller några korta reglor, hvarefter alla sitt lefverne kunna styra, Åbo s. a. Svensk vers.
- — Verborum Latini sermonis differentiae, in memoriale schediasma contractae, Åbo. 1692.
- — Arithmetica, Åbo 1689.
- — Contemplationum mundi libri tres, disp. part. 1—21, 1678—80; med särskild titel, Åbo 1682.
- — disp. de judiciis mortalium circa fata magnorum virorum, Åbo. 1691.
- — disp. de aenigmate seculi seu ratione status, Åbo. 1688.
- — disp. de confoederatione gentium, Åbo. 1691.
- — disp. Cetographia seu de cetis, Åbo. 1683.
- — disp. Magnes rerum naturalium, Åbo. 1689.

- Daniel E. Achrelius*, disp. de fontium origine et miraculis, Ab. 1686.
 Inalles 66 häften disp. åren 1678—91.
- Aeternae memoriae A. Keckonii pastoris*, haec dedicarunt amici,
 Ab. 1676.
- Aesopi fabulae selectae Graece et Latine*, Ab. 1669, ny uppl. 1688.
- Magnus Agricola*, Likpredikan öfver Elias Loos, handelsman, Stock-
 holm 1715.
- Likpredikan öfver Catharina Forssten, född Bruse, Stock-
 holm 1714.
- Christian Alander*, Oratiuncula, encomia districtus maris Balthici
 et descriptionem totius Alandiae complectens, Ab. 1677.
- Flores et basia in comitis Laur. Wallenstedts aditum ad can-
 cellariatum, Ab. 1695.
- Triumphus septentrionis quadragesimus ex cunabulis Caroli
 XI regis, oratio, Ab. 1696.
- Oratio funebris, laudes Laurentii Creutz satrapae Ab. conti-
 nens, Ab. 1699.
- disp. In verba Phocyllidae de quatuor generibus mulierum
 commentatio, Ab. 1698.
- disp. de nomine, Ab. 1698.
- disp. de principiis primis, Ab. 1699.
- disp. de re vestiaria, Ab. 1703. Inalles 38 häften disp. åren
 1694—1704.
- Abraham Alanus*, disp. de sponso sangvinum Zipporae, Ab. 1708.
- disp. Eversio Sodomae et Gomorrhæ, Ab. 1709. Inalles 9
 häften disp. åren 1708—1709.
- Carolus Alanus*, Sermo encomiasticus in laudem regii dicasterii
 Finlandiae, Ab. 1695.
- Abraham Alcinus*, Likpredikan öfver amiralen Johan Bergenstier-
 na, Åbo 1678.
- Almanach på Finska till Åbo horizont för år 1705. Är den för-
 sta på Finska utgifna almanach.
- Arvid Alopæus*, Oratio parentalis, officium supremum quo episc.
 Petrum Bång fungebatur, Viborg 1696.
- Oratio eucharistica de Christi incarnatione, modis metricis
 contenta, Ab. 1682.
- Parentation öfver drottning Ulrica Eleonora, Viborg 1693.
- Breviarium rhetoricum, Viborg 1689, ny uppl. 1698.
- Disp. synod. de revelatione divina, Viborg 1700.

Martinus H. Anckaerus, Oratio metrica de Christi truculenta mortis agone, Åbo 1675.

Olof M. Arenius, Rese- och hus- postilla öfver epistlar och evangelier, Åbo 1675—77.

— Predikan om den dagliga bättringen, Stockholm 1678.

— Tvenne bönedagspredikningar, Åbo 1678.

— Likpredikan öfver hauptman Nils Eriksson Bergudd, Åbo? 1680.

— Predikan hållen vid prestmötet i Vasa 1680.

Johan Arndt, Paradisin yrtti-tarha, täynnäns Christillisiä avuja, Suomexi kääty, 1670 s. a. Nya upplagor Stockholm 1732, 1764 med flere.

Anders Aschelin, Uscollinen uron-uhri Jumalalle cunniaxi, Åbo 1703.

— Suomen ilo-ääni ylitzten sen vertamattoman voiton, jolla jumala on kun. Carl XII siunannut, Åbo 1702, ny uppl. 1706.

Johannes H. Aschlinus, Carmen manibus Ben. Figrellii, Åb. 1669.

Aureae sententiae ex S. Bibliis, variisque auctoribus selectae, impensis Joh. Schaeperi, Åb. 1671.

Anders Bange, Likpredikan öfver Chr. Gottf. Reiman, Åbo 1710.

Är äfven öfversatt på Tyska och utgifven i Åbo 1710.

Bellum grammaticale, pro studiosa juventute editum (af Joh. Spangenberg), Åb. 1669.

H. L. Benthem, Herdabref till de vilsefarande får, öfversatt af Gabriel Salenius, Stockholm 1715.

Andreas Bergius, disp. synod. de resurrectione mortuorum, Åb. 1705.

Carolus C. Billsten, Oratio de literarum majestate et gloria, Åb. 1688.

Petrus Boelius, Oratio in natalem Salvatoris, Aboae s. a.

Olof Bratt, Likpredikan öfver fru Maria Preutz, född Eosander, Stockholm 1682.

— Likpredikan öfver fru Ingeborg Bohm. (*Strandberg*, Herdaminne, del. 2 pag. 27).

Lars Braun, Oratio in mausoleum Gust. Ad. Delagardie, Åb. 1695.

Elias Brenner, Gamble monumenter i Stoor-Förstendömet Finnlandh, affriktadhe anno 1671 och 1672, handskrift; en liten del af dessa teckningar är aftryckt i *C. A. Gottlunds Otava*, 1 osa, Stockholm 1831.

— Monumenta templi cathedralis Upsaliensis, handskrift. Några teckningar finnas tryckta.

Elias Brenner, Monumenter afritade i Öster- och Vestergöthland, handskr.

— Nomenclatura trilinguis, genuina specimina colorum simplicium exhibens, Stockholm 1680.

— Thesaurus nummorum Sveo Gothicorum, studio indefesso E. B. collectus, Stockholm 1691. Ånyo utgifven efter författarens död af assessor N. Keder, år 1731, något förökad hvad figurerna beträffar.

— Ordines equestres in Svecia olim usitati, Stockholm.

— Gamla Danska och Norrska mynt som utvisa dessa rikens vapen, 1696.

— En kort berättelse om våra forna Sveriges konungars mynt, (tryckt i *S. Lönboms Svenska archivum*, tom. III., och i *Köhlers Hist. Münzbelustigung* på Tyska). Om åtskilliga andra otryckta teckningar och uppsatser se *C. A. Gottlund*, Otava 1 osa pag. 365.

Petrus Brenner, Carmen votivum in natalem regis Caroli XII, Åbo 1698.

— Likpredikan öfver jungfru Maria Juliana Valentin, Stockholm 1717.

— En med Gud i bönen kämpande Christen, predikan, Stockholm 1717.

— Guds besökelses beskaffenhet, predikan, Götheborg s. a.

Olaus Brodinus, Encomium jurisprudentiae, oratio, Ab. 1670.

Ingemund Bröms, Athenae Aboenses seu vitae theologorum Aboensium, handskrift.

Johannes Buno, Universae historiae idea, a condito mundo ad annum seculi nostri 89 deducta, Viborg 1696.

Petrus Bång, disp. de ecclesia militante in genere, Ab. 1666.

— disp. de imputatione justitiae Christi part. 1—3, Ab. 1668.

— disp. de sacramentis in genere, part. 1—12, (särskild titel: De sacramentis, Aboae 1680). 209 pag. 4:o.

— Commentarius in s. Pauli apost. epistolam ad Hebraeos, part. 1—16 (särskild titel, Aboae 1671) 424 pag. 4:o.

— Historiarum ecclesiae Sviogothicae pars 1—21 (särskild titel: Priscorum Sveo Gothorum ecclesia, seu historia ecclesiastica de priscis Sveogothicae terrae colonis, Aboae 1675). 484 pag. 4:o. Sista partikeln innehåller: S. Ansgarius vulgo Svecorum Dano-

rumque apostolus, seu vita Ansgarii olim a quodam Pontificio Latine scripta. Inalles 52 häften disp. åren 1666—1680.

Petrus Bång, Chronologia sacra, Viborg 1694.

— Catecheta Lutheranus, Viborg 1689. Alla exemplar hafva förkommit.

— En katekes på Finska, Viborg 1689. Boken förbjöds och intet exemplar har sedan kunnat anträffas.

— Likpredikan öfver assessoren Michael Gyllenstolpe (Vexionius), Åbo 1671.

— Likpredikan öfver biskopen Henrik Carstenius, Åbo 1683.

— Likpredikan öfver pastoren Ericus Cupraeus, Viborg 1690.

— Likpredikan öfver studiosus Erik Cupraeus, Viborg 1690.

— Likpredikan öfver fru Anna Härkepæus, född Croel, Viborg 1690.

— Rumin saarna silloin cuin Brita Heintzius haudattin, Viborg 1690.

— Likpredikan öfver landshöfdingen Berndt Melliin, Viborg 1691.

— Likpredikan öfver hoppman Zacharias Eosander, Åbo 1688.

— Likpredikan öfver öfversten Bernhard Mellin, Åbo 1683.

Erik J. Cajanus, disp. synod. de inferno et vita aeterna, Ab. 1706. Ventilerades i Gamlakarleby 1706, och i Åbo 1707 praeside Dan. Sirenio.

Johannes A. Cajanus, Utfärdspredikan i Brahestad öfver studenten Caspar Corte, Stockholm 1672.

— Likpredikan öfver majorskan Dorothea Lång. (*C. H. Strandberg*, Herdaminne del. 2 pag. 215).

Johan L. Carlander, Likpredikan öfver ynglingen Henrik E. Tavast, Åbo 1670.

— Likpredikan öfver Jacobum H. Corte, Gudz ordz tienare i Brahestad, Åbo 1679.

Carl XI:n kunningan personalia, eli ilmoitus hänen elämäst, Turusa 1697.

Carmen lugubre in obitum Simonis Kexleri prof. a collegis conscriptum, Ab. 1669.

Laurentius N. Carpelan, Oratio de Astraea sive justitia, Ab. 1689.

— disp. praeside Vanochio, de magistratus summi constitutione per successionem, Ab. 1688.

Johan Ben. Carpzovius, Hodegeticum concionatorium, Ab. 1679, ny upplaga 1690.

- Petrus H. Carstenius*, Likpredikan öfver tullinspectoren Carl Öhman, Åbo 1688.
- Thet himmelske consistorium tilhoopa kallat för våra föräldrars ynkelige affall skull, uthi een lijten skohle öfning och comoedia förestält, Stockholm 1674. 4 ark.
- Likpredikan öfver prosten Abrahám Brunnerus, och jungfru Anna Insulana, Viborg 1697.
- Likpredikan öfver fru Beata Schmidt, född Ruuth, Åbo 1679.
- Oratio introductoria ad gymnasii Viburgensis rectoratum, Viborg 1690.
- Rectoratus gymnasii Viburgensis, dicatus toti dioecesis Vib. ministerio, Viborg 1705.
- Sebastian Castellio*, Selectiora colloquia e sacris dialogis collecta, quos revisit Valent. Alberti, Ab. 1707.
- M. T. Ciceronis*, Paradoxa et Somnium Scipionis, Ab. 1670.
- Epistolae selectae ac perbreves, Ab. 1670.
- Johannes E. Colliander*, Expansa adorea, oratio in Danielis Gyllenstolpe assessoris reditum, Ab. 1674.
- Heptas gemina morborum remediorumque, disp. habita in gymn. Vexionensi, Ab. 1676.
- Quaestionum theologicarum semicenturia, in synodo Vexionensi habita, Ab. 1696.
- J. A. Comenii* Orbis sensualium pictus, Ab. 1680. Flere upplagor hafva utkommit.
- Confessio fidei, se on: sen Christilisen useon tunnustus y. m. Turusa 1693. Öfversatt af Henrik Florinus.
- Cornelii Nepotis* Vitae excellentium imperatorum, Ab. 1674.
- Curtii Rufi* de rebus gestis Alexandri Magni, editio nova, Ab. 1675.
- Petrus Dahliin*, Encomium Ostrogothiae, oratio, Ab. 1680.
- Ericus Dahlman*, disp. synod. de peccato originis, Viborg 1709.
- Sven Dimberg*, Proxenetá Danistico-Logisticus, disp. jur. mathem. explicatus, Ab. 1690.
- Manibus episc. Joh. Gezelii, Ab. 1690.
- Disticha moralia sive Cato, item A. Mureti institutio puerilis, Ab. 1669. Flere upplagor.
- Dominicalia et festivalia evangelia Graeco Latina, Ab. 1679.
- Harald Dych*, Oratio legum sumtuariarum commendationem exhibens, Ab. 1672.
- Jord. Edenius*, Epitome historiae ecclesiasticae Novi Testamenti, Ab. 1681. Ny uppl. 1708 m. fl.

- Peter Elfving*, Korta anmärkningar öfver Kisla eller Fläckebo hälsobrunns curer, Stockholm 1705.
- Anders N. Enaeus*, Encomium gratitudinis, naturam fructumque ejus repraesentans, Ab. 1672.
- Exercitier medh musqueterare och piquenerare, uppå Finska tungomåhlet affsatte, å trycket gifne af Mathias Bosk, Åbo 1683.
- Erik Falander*, disp. de anima humana theoremata quaedam, p. 1, 2, Ab. 1676—78.
- disp. de malitia morali, Ab. 1681. Inalles 16 häften disp. åren 1672—82.
- Jakob Falander*, Likpredikan öfver borgmestaren Jakob Bockmöller och canzlisten Johan Ross, Åbo 1702.
- Likpredikan öfver fru Maria Gallus, född Buurman, Åbo 1704.
- Isak Falander*, Likpredikan öfver fru Anna Bockmöller, född Gammal, Åbo 1684.
- Andreas Falck*, Oratio de verae pietatis exercitio, Ab. 1685.
- Johannes Falck*, disp. synod. de decretis et operibus Dei, Viborg 1702.
- Jakob Flachsenius*, disp. de substantia singulari ejusque subsistendi modis, Ab. 1670.
- disp. de natura et fundamentis logicae, Ab. 1675.
- Collegium logicum, disp. part. 1—37, 1671—78 (särskild titel, Aboae 1678) 1024 pag. 8:o. Inalles 65 häften disp. åren 1664—89.
- Ruumiin saarna matronan Catharina Collinuxen, synt. Haaksin hautamises, Turusa 1680.
- Likpredikan öfver biskopen Johan Gezelius, Åbo 1690.
- Likpredikan öfver handlanden Barthold Festing, Åbo 1692.
- Johan Flachsenius*, disp. Theoremata nonnulla mathematica, Ab. 1675.
- disp. de hypothesisibus astronomicis, Ab. 1679.
- disp. de scripturae s. et verbi Dei efficacia divina, Ab. 1693. Inalles 23 häften disp. åren 1671—93.
- Sylloge systematum theologorum mundi, Ab. 1690.
- Harmoniae evangelicae compendium, Ab. 1701.
- Chronologia sacra, anni a condito mundo certis epochis inclusi etc., Ab. 1692. Appendix ad chronologiam sacram, continens chronicon regum Sveciae etc. ibidem.
- Synopsis mechanicae, Ab. 1682.
- Algebra et 8 ephemerides cometae visae 1682, Ab.

- Johan Flachsenius*, Epitome gnomonicae, mechanicae, algebrae, arithmeticae denariae, et calculi pro loco cometae obtinendo, Ab. 1692.
- disp. synod. de ecclesia ejusque subjecto, Ab. 1689.
- Relation och betänkande om den stora cometen, som 1680 här syntes, Åbo 1681.
- Prognosticon till året 1671, Åbo.
- Johan Jak. Flachsenius*, Oratio funebris in obitum reginae Ulricae Eleonorae, Wittenberg s. a.
- Henrik M. Florinus*, Nomenclatura rerum brevissima Latino-Sveco-Finonica, Ab. 1678. Ny upplaga Åbo 1683.
- Vocabularium Latino-Sveco-Germanico-Finonicum, Stockholm 1695. Nya upplagor 1708, 1733. Dessa äro de första försöken till Finskt lexikon; den senare utgifven af någon annan, som tillaggt Tyskan.
- Vanhain Suomalaisten tavaliset ja suloiset sananlascut, Turusa 1702.
- Lyhykäinen opetus oikiasta vanhurscaudesta, Turusa 1705.
- L. An. Flori* Rerum Romanarum editio nova, Ab. 1675.
- Petrus Fogelberg*, Oratio, Martis truculentum imperium et pacis placida jucunditas, Ab. 1680.
- Henrik J. Forbus*, En gudfruktig konungs hjerta, predikan, 1703.
- Välsignelse och önskan till ett fröjdefullt nytt år, 1708.
- Jakob J. Forladius*, Likpredikan öfver professoren Conrad Ysing, hällen i Reval, Åbo 1672.
- Johan Forsenius*, Orbis Borei triumphus, in Friderici principis natales oratio, Ab. 1685.
- disp. synod. de magistratu politico, Ab. 1698.
- Underdån devotions plicht afsagd vedh prins Gustafs och prins Ulricks graaf, Åbo 1685.
- Lyckones trillande välterkloot på Alexandrinsk vers beskrifven, Dorpat 1694.
- Laurentius Forsselius*, Academiae Aboensis metrica commendatio, oratio, Ab. 1677.
- Anders J. Frosterus*, Synopsis eller kort begrepp af den evangeliska lärans förnämsta hufvudstycken, i anledning af de mindre Haffenrefferi böcker, Åbo 1707.
- Jakob Garvolius*, Prestmötes predikan om helvetes eviga jämmer, Åbo 1701, ny uppl. 1707.
- Predikan om en syndares rättfärdiggörelse, Strengnäs 1720.

- Martin Geijer*, Fyratijo tree andelige betrachtelser om den altseende Gudens allestädes närvaro, aff Tyskan nyligen öfversatte, Åbo 1676, ny upplaga 1689.
- Johan L. Gerdt*, Pro mortalibus passum et mortuum Jesum, oratio, Ab. 1677.
- Johan Gerhard*, Pyhät tutkistelemuxet, oikiaan jumalisuteen kehoittaman sovitettut, Suomexi kääändänyt Gabr. Tammelinius, Turusa 1688. Har upplevfat många upplagor.
- Tröstebook, öfversatt af Erland Broman, Åbo 1679.
- Ernest Gestrinius*, Regi Carolo XII voto insinuata adorea, Viborg 1697.
- Parentation öfver pastorn Thomas Gestrinius och fru Catharina Gestrinius, född Schultz, Viborg 1702.
- Johannes Georgii Gezelius*, Vocum Latinarum sylloge, in qua primitivis subjiciuntur ex iisdem derivata et composita, lingua Svecica proprie reddita, Ab. 1672 och 1688.
- Grammatica Latina contracta, Ab. 1677.
- Donatus seu Grammaticae Latinae rudimenta pro juventute scholastica, Ab. 1669, 1684 och 1688.
- Encyclopaedia synoptica, ex optimis philosophorum scriptis collecta, Ab. 1672. Pars 1—3. Innehåller 1248 pag. 8:o.
- Arithmetica Latina contracta, Ab. 1677.
- Utile ac jucunde Vade Mecum, continens summaria capitum codicis sacri, Ab. 1669.
- Historia perbrevis de ortu Augustanae confessionis, etc. et de formula concordiae, Ab. 1671.
- Casuum conscientiae et praecipuarum quaestionum practicarum decisiones, Ab. 1689.
- Quaestiones theologicae selectae, disp. synod. 1—5, Ab. 1669—1680.
- Dispositiones homileticae in textus poenitentiales sol. precum, Ab. 1669—90.
- Likpredikan öfver fru Susanna Nilsdotter Gyldenstolpe, Åbo 1669.
- Likpredikan öfver corneten friherre Arvid Magnus Kruse, Åbo 1677.
- Solemnitas eucharistica pro liberata insula Rugia, Ab. 1678.
- Likpredikan öfver öfversten Ernst Forbes, Åbo 1679.
- Likpredikan öfver jungfru Margreta Stålhandsk, Ab. 1679.

Johannes Georgii Gezelius, Breves dispositiones homileticae in duos textus gratiarum actionis pro pace, Åbo 1679.

— Likpredikan öfver biskopen Enevaldus Svenonius, Åbo 1688.

— Perbreves commonitiones eller korta påminnelser, hvilka tilförende styckevis i visitationerne äro efterlemnade, Åbo 1673 och 1689.

— Tractatus de diebus poenitentialibus, Åbo 1681.

— Methodus informandi in paedagogiis tam ruralibus quam urbicis, Åbo 1683. Till stor del på Svenska.

— Några Christelige böner, hvilka allment i Gudz församling brukelige äre, Åbo 1670.

— Några enfaldige spørsmål, hvilka äro uthdragne aff the förrige spørsmåål, Åbo 1670, 1671, 1673, 1686.

Johannes Johannis Gezelius, disp. praes. Svenonio, Nomenclator Adami leviter adumbratus, Åbo 1667.

— disp. praes. Svenonio, Jubilaeum Antichristi ejusque exitium, Åbo 1675. Omtryckt i Tyskland.

— Hålt konungens ord, hyllnings-predikan i Narva, Åbo 1688.

— Likpredikan öfver öfversten Georg A. Brakel i Narva, Åbo 1689.

— Fasciculus homileticarum dispositionum, annis circiter 27 seorsim editarum, auctoribus J. G. patre et J. G. filio, Åbo 1693. Innehåller 796 pag. 4:o.

— Brevis dispositio homiletica in textus poenitentiales sol. precum, Åbo 1704. Ett annat häfte 1708 m. fl. år.

— Dispositio homiletica in textum, qui, cum reginae Ulricae Eleonorae exequiae celebrarentur, erat explicandus, Åbo 1693.

— Disp. homil. in textum etc. för minnesfesten öfver Upsala möte, för klagodagen öfver Karl XI:s död tvenne, för årsdagen af Karl XII:s kröning, för segern vid Narva, för segrarne i Polen, för en allmän tacksägelsefest 1706, för freden med Sachsen, Åbo 1693—1707.

— Likpredikan öfver professoren Johan Cajanus, Åbo 1692.

— Tarpellinen neuvo valoista, Turusa 1696.

— Om hunger och dyyr tidh, trenne predikningar hållne i Narven, Åbo 1696.

— Likpredikan öfver kyrkioherden Christian Procopeus, Åbo 1699.

— Likpredikan öfver landshöfdingen Lorentz Creutz, Åbo 1699.

- Johannes Johannis Gezelius*, Likpredikan öfver fru Anna Christina Festing, född Barck, Åbo 1695.
- Likpredikan öfver fru Anna Rungius, född Valstenia, Åbo 1706.
- Likpredikan öfver probsten Matthias E. Berg, Åbo 1709.
- Predikan å allmän bönedag, uthi kungshuset i Stockholm förestält, Stockholm 1714.
- Likpredikan öfver ärchibiskopen Haquinus Spegel, Upsala 1714. *Epicedia, memoriae Spegeliana sacra*, ib.
- *disp. de vulneribus Christi*, Ab. 1681.
- *Uscollinen manaus nille cuin Suomenkielä puhuvat, mutta heitäns pitänet Venäjän pappein tygö*, Stockholm 1686.
- *Ad regem Carolum XII gratulatio*, Ab. 1703.
- *Biblia*, thet är all then heliga skrift på Svenska, medh nöd-
torftig förklaring vidh hvar vers, til then himmelska sannin-
gens tydeliga förstånd och grundeliga försvar. Nya Testamen-
tet 1711 och 1713; Gamla Testamentet 1724—28. Innehåller
2,054 pag. i stor folio. Utgafs på allmän bekostnad.
- Vilhelm Granberg*, *Oratio laudem Smolandiae continens*, Ab. 1671.
- Jonas Grimsteen*, *Slächtregister öfver alla konungar i Svea och Gö-
tha*, Ab. 1674.
- Johan A. Gyllenkrook*, *Oratio de regii dicasterii Aboensis sede, ha-
bita in acad.* Ab 1671. s. l. (månånda otryckt).
- Carolus Gyllenstolpe*, *Oratio gratulatoria lib. baroni Ernesto Joh.
Creutz*, Ab. 1674.
- Caroli et Gustavi Gyllenstolpe et Olai Vexionii orationes de tribus
aetatis humanae periodis*, Ab. 1673.
- Samuel Gyllenstolpe*, *De illustri Braheorum prosapia, sermo pane-
gyricus*, Ab. 1671.
- *disp. Speculum conscientiae seu discursus moralis*, Ab. 1672.
- *disp. de majestate ejusque juribus ecclesiasticis et politicis*,
Ab. 1679. Inalles 11 häften *disp.* åren 1672—80.
- Daniel Hagert*, *Amaranthi immortales reginae Ulricae Eleonorae,
in sermone panegyrico sparsi*, Ab. 1694.
- Likpredikan öfver fru Christina Gezelius (föret gift med ami-
ral Bergenstierna), Åbo 1704.
- En i norden uppsprungnen och starkt flödande blodzkiällo,
predikan, Åbo 1708. Med anledning af Viborgs belägring.
- *disp. synod. de enthusiasmo*, Ab. 1708.
- Jonas L. Haglinius*, *Oratio de insula Wisingiana*, Ab. 1675.

Magnus P. Hagman, Oratio commendationem pacis continens, Ab. 1671.

Michael Hahn, Wohlverdienter Ehrenstern über den sel. Hintritt des H. Johan Ol. Bergensterne, Åbo 1678.

Petrus Hahn, disp. de atomis, Ab. 1688.

— disp. de cataractis aquarum, Ab. 1689.

— disp. de principiorum chymicorum natura et indole, Ab. 1693.

— disp. Quaestiones nonnullae physicae, Ab. 1694.

— disp. de sensibus internis, Ab. 1696.

— disp. Sciagraphia cerebri humani, Ab. 1698.

— disp. de generatione, Ab. 1704.

— disp. de cometis, Ab. 1695. Inalles 125 häften disp. åren 1685—1712.

Johan P. Hacks, Oratio de aurora nobilissima temporis parte, Ab. 1687.

Magnus P. Hacks, Oratio pacem ejusque delineationem sistens, Ab. 1671.

Nicolaus M. Hammar, Ruumin saarna cosca lapsivainaja Johannes Gezelius haudattiin, Turusa 1681.

Olof Sam. Hartman, Oratio de acerbissima passione Salvatoris, Ab. 1671.

Andreas Hasselqvist, Hengellinen sydämen-herättäjä, Turusa 1706. 10 ark 12:o. Har upplefvat 13 upplagor.

— Lumen de lumine sparsum, seu vera Christiana religio, Aboae 1697 (utkom först i 10 häften disputationer åren 1688—92).

— Bättringsbasuun, uthblåst uthi 30 fredagspredikningar öfver propheten Jonam (hållna i Reval), Stockholm 1680.

— Strena eller nyåhrsgåfva, utdelt efter Zodiacum eller de 12 himmels teckn, uti en aftonsångspredikan, Åbo 1688.

— Majus redivivus, ecclesiam Christi militantem adumbrans, Ab. 1679.

— Botpredikan öfver propheten Jeremiae vakande staf och hetjudande gryto, i anledning af den stora komet som 1680 syntes, Åbo 1681.

— Rosa orbis arctoi, seu spiramen amoris circa hortum Svio-Gothico-Fennicum, Ab. 1682.

— Bröllopspredikan öfver Herrans Zebaoths godhet, tå prof. Joh. Gezelius och jungfru Hedvig Lietzen ingingo echta förbund, Åbo 1680.

- Andreas Hasselqvist*, Likpredikan i Pargas kyrka öfver biskopen Johannes Gezelius, Åbo 1690. 10 ark.
- Utfärdspredikan öfver prosten Gabriel Thauvonius, Åbo 1684.
- Georg Haveman*, Oratio de Carelorum civitate Viburgo, Dorpat 1694. *
- Johan Helsing*, Declamatio in laudem Holmiae, Ab. 1669.
- Georg Helsingius*, disp. synod. de theologia in genere, Viborg 1699.
- Likpredikan öfver biskopen Petrus Laurbecchius, Viborg 1705.
- Homeri Ilias, Ab. 1695.
- Horatii Flacci* de arte poetica liber, et Epistolarum liber, (Viborg 1689?). Saknar titelblad.
- Erich Horn*, Der kämpfer Lohn, Die Ehren-Cron, Solche ist auch beygelegt dem Herrn Jürgen Anthon Brakelln etc. Åbo 1689.
- Huonen-speili, Turusa 1699. Finsk vers. Många upplagor.
- Jungfru Mariae Jahnsioniae sidsta valet-sång m. m. Viborg 1708.
- Nils Idman*, Folkets roop på Norska fiällarne, predikan, Sthm 1720.
- Anders Ignatius*, disp. synod. de providentia, Viborg 1703.
- Abraham Ikalensis*, Rwmijn saarna ylitze kirkeherran Johannes Collinuxen, cosca hän ruumiins mahanpandijn, Turusa 1671.
- Rwmin saarna kirkeherran Joh. Favorinuxen hautamises, Turusa 1673.
- Ilolaulu ylitzen sen suloisen voiton Narvan caupungin alla 1700, Oulun kaupungisa coottu runo sanoilla. s. 1.
- Isocratis orationes quatuor, cum Plutarchi Chaeronei Paedagogia, e Graeco in Latinum translatae, Ab. 1671.
- Jakob Julenius*, Carmine succincto recitata oratio in laudes Ost-Bothniacae regionis, Ab. 1686.
- Strena salutiferum semen succincta sonabit, spes suscepta etc. Ab. 1684. (Dialogus pastoralis). Alla ord börja med bokst. S.
- Samuel Julenius*, Oratio, naturae, artis et exercitationis sciagraphiam exhibens, Ab. 1690.
- Jumaliset virret, Ruotzin ja Saxan kielestä Suomexi käätyt, Turusa 1685.
- Abraham Juslenius*, Likpredikan öfver fru Catharina Thuronius, född Arensbäck, Åbo 1697.
- disp. synod. de morte, Ab. 1703.
- Daniel Juslenius*, disp. praes. Munster, Aboa vetus et nova, Ab. 1700. *
- disp. praes. G. Juslenio, Vindiciae Fennorum, Ab. 1703. *
- Justae laudes Erici Loskiöld assessoris, Ab. 1707.
- Piae pia memoria vitae Joh. Gezelii, fil., Stockholm 1718.

- Daniel Juslenius*, Oratio de convenientia linguae Fennicae cum Hebraea et Graeca, 1712. Tryckt i Nettelbladts Schwedische Bibliothek I.
- Gabriel Juslenius*, Laudes funebres in tumulum episcopi Petri Laurbecchii, Viborg 1705.
- disp. de angelo disputante, Ab. 1704.
- disp. de distinctione, Ab. 1705. Inalles 15 häften disp. åren 1703—1712.
- Samuel E. Justander*, Oratio de quibusdam antiquitatibus Abogicis, urbisque situatione, Ab. 1679.
- Justini* in historias Trogi Pompeji epitomatarium, Ab. 1700.
- Johan P. Kellingius*, Öfver konung Davidz Psaltare en kort utläggning, hvilken i Stockholm i en rum tidh är predikad worden, Åbo 1679. Del. 1—3. Innehåller 1,168 pag. 4:o. Är genomsedd och litet förbättrad af biskop Gezelius.
- Anders Kexlerus*, Ruumis saarna kirckoherran Joh. Melartopaeuxen hautamises, Turusa 1679.
- Predikan öfver altarens sacramento Herrans nattvard, Åbo 1689.
- Georg Kihl*, Furuträns gråt öfver de fallna cedrar, verser öfver kon. Karl XI:s död, Åbo 1697.
- Kirckolaki ja ordningi, jonga cuningas v. 1686 on andanut coconpanna, Suomexi kääty, Turusa 1688. 26 ark.
- Joseph Kolckenius*, Ruumiin saarna matronan Catharina Barckin, cappalaisen H. Malmin puolison, ja lapsens Benjamin Malmin hautamises, Turusa 1698.
- Käsikirja Jumalan palveluxista ja circon menoista, Turusa 1669.
- Käsikirja, uuden Kirckoordningin jälken ojettu v. 1693, uloskänyt Suomexi, Turusa 1694. 28 ark. Sedermera 5 upplagor.
- Johan König*, Hiskias redivivus, klagopredikan öfver konung Carl XI, hållen i Sibbo, Viborg 1697.
- Likpredikan öfver fru Agneta Pampinaeus, född Bröijer, och Carl Sträng, Viborg 1697.
- Joh. Fr. König*, Theologia positiva, acroamatica, synoptice tractata, Ab. 1683.
- C. Firm. Lactantii* de mortibus persecutorum liber, cum notis Johannis Columbi, Ab. 1684.
- Jakob Lang*, Likpredikan öfver hoppman Johan Munck, hållen i Capurie kyrkia, Åbo 1689.

- Jakob Lang*, Hyllningspredikan i Nyen, Stockholm 1688.
- disp. *Introductio catechumeni in Scripturam sacram*, Åbo 1690.
- Likpredikan öfver fru Catharina Borg, född Törnroos, Narva 1694.
- Klagopredikan öfver Carl XI, Narva 1697.
- *Das Vertrauen der streitenden Kinder Gottes*, likpredikan på Tyska öfver fältmarskalken Otto Wilhelm v. Fersen, Reval 1704.
- Likpredikan öfver prosten Bothvid Gladhem, Linköping 1712.
- Likpredikan öfver biskopen Petrus Bång, Viborg 1696.
- Lasten paras tavara elli abc-kirja, joca on suuren tarpen tähden leicattu puuhun ja Pälkänen seuracunnan saarnamiesten toimituksen kautta prändetty Pälkänellä Daniel Medelplanilda Tauralan kylässä 1719. Af denna högst märkliga bok har icke mer än ett exemplar varit känt, hvilket år 1746 upptäcktes och förvarades i Åbo (*Salvi Lärda tidningar för 1746* pag. 59), men äfven detta har sedermera förkommit.
- Olaus Lauraeus*, *Oratio metrica in coronationem Ulricae Eleonorae reginae*, Ab. 1681.
- *Enchiridion logicum, breviter et succinete in usum scholae Uloensis conscriptum*, Ab. 1686.
- Benedictus Laurbecchius*, *Responsio in actu promotionis magistralis data*, Ab. 1672.
- Petrus Laurbecchius*, disp. *In Aristotelis Poëticen commentarius* part. 1—3, Ab. 1673—76.
- disp. *de arte poetica*, part. 1—6, Ab. 1680.
- disp. *de gratia Dei*, part. 1—10, Ab. 1689—95 (särskild titel: *Diascepsis de causis salutis humanae, praesertim Gratia Dei et merito Christi*, Ab. 1697). Inalles 56 häften disp. åren 1662—95.
- *Arithmetica generalis, cum isagoge de mathesi in genere*, Ab. 1673.
- *Oratio carmine Latino in solemnia coronationis reginae Ulricae Eleonorae*, Ab. 1688.
- *Solennitas doctoralis anno jubileo in memoriam concilii Upsaliensis in acad. Ab. instituta*, Ab. 1693.
- disp. *synod. de poenitentia ejusque partibus*, Ab. 1688.
- Olof Laurelius*, *Compendium theologicum*, Ab. 1699.
- Petri Laurenbergii Chronius sive historiae universalis epitome, cui operi nunc nomina regum Sveciae addita sunt*, Ab. 1687. Ny upplaga 1695.

- Laurentius Petri*, Concio syn. de angelis, Christillinen saarna engeleistä, Turusa 1670.
- Sven Lejonmarck*, Alla fyra ståndens i Finland tal till stånden i Stockholm, 1714 s. 1. Anonym partiskrift till den riksdag som då hölls.
- Josephus Laur. Lethalensis*, Likpredikan öfver Hebla Josefsdotter Kempe, Ab. 1669.
- Lexicon pentaglotton, in quo vocabulis Latinis respondent Graeca, Svecica, Germanica, Fennica. Ab. 1686. Anföres af *Stiernman* i Aboa litterata pag. 77, men är föröfrigt okänt.
- Efraim Liljegreen*, Oratio de Narva, Ab. 1691.
- Johan Liljenstedt* (Paulinus), Carmen oratorium, veris amoenissimas voluptates complectens, Ab. 1674.
- Magnus principatus Finlandia, epico carmine depicta, Stockholm 1678. Öfversatt af A. G. Sjöström, Helsingfors 1844.
- Den korsfeste Christus i Svensk vers afmålad, Stockholm 1686.
- Christus nascens, patiens, triumphans eller den nyfödde, korsfäste och upståndne Christus, Stockholm 1694.
- Anders Lind*, Oratio regis Davidis ingenium, dotes, fata repraesentans, Ab. 1684.
- Zacharias Lithovius*, Suomalaisten sucucunnan surun sanat surkeimmat — Klagedicht då biskopen Johan Gezelius begrofs, Stockholm 1718.
- Surullisten Suomalaisten parcu puheet — Sorgeqväde tå konung Carl XII jordfästes, Stockholm 1719.
- Acclamatio votiva trilinguis, Sangen suuret Suomalaisten totisimmat toivotuxet — Lyckönskan till drottning Ulrika Eleonoras kröning, Stockholm 1719.
- Applausus Fennonum votivus, Finnarnes lyckönskan då konung Fredrich kröntes, Suomalaisten suosio-sanat, etc. Stockholm 1720.
- David Lund*, disp. de excidio orbis substantiali, part. 1—6, (särskild titel: Disquisitio theologica de excidio universali, Stockholm 1712).
- disp. Trihaeresium Hebraeorum, seu de tribus sectis Judaeorum, Ab. 1689.
- disp. de phylacteriis Judaeorum, Ab. 1689.
- disp. de mensibus Hebraeorum, Ab. 1694.

- David Lund*, disp. respond. Er. Cajano, Lingvarum Ebraeae et Finnicae convenientia, Ab. 1697.
- disp. de agno paschali, Ab. 1698. Inalles 54 häften disp. åren 1686—1704.
- Memoria episcopi Joh. Gezeli carmine elegiaco confecta, Ab. 1690.
- Cohortatio ad studiosos de audiendis poetis, Ab. 1691.
- Likpredikan öfver Nicolaus Gezelius, Åbo 1697.
- Likpredikan öfver biskop Humble, Stockholm 1729.
- Jakob Lund*, Likpredikan öfver studiosus Daniel Faxell, Åbo 1685.
- Likpredikan öfver kyrkoherden Jonas Petrejus, Åbo 1696.
- disp. synod. de sacra coena, Ab. 1694.
- Zach. Lundebergius*, Likpredikan öfver biskop Nic. Krokus, uthi Vexiö hållen år 1646, tryckt i Åbo 1673.
- Mart. Lutheruxen catechismus se suurembi, Suomexi kääty a Jacobo Raumanno, Turusa 1674. Fyra andra upplagor.
- Pyhän Lutheruxen catechismus, lyhykäisest Pyhän Raamatun jälken selitetty, Riga 1694 och 1695.
- Joh. Fred. Majeri*, tvenne bot- och bättrings-predikningar, öfversatta af Jakob Garvolius, Åbo 1707.
- Lars Johan Malm* (Ehrenmalm), Sermo panegyricus ob pacem, Ab. 1707.
- Manuale Finnicum, Virsikirja etc., Stockholm 1670, 1671, 1682, 1685, 1688, 1693.
- Matthias Martinius*, Parnassus regum Sveciae carmine heroico extractus, Ab. 1686.
- Hodegus Finnicus eller Finsk vägvisare, allom dem som Finska tungomålet lära villia ganska nyttig, Stockholm 1689.
- disp. introductoria de praedestinatione ad vitam aeternam, Viborg 1699.
- Matthias Johannis*, Quijde- och hugne-dicht vidh H. Johan Bårgenstjärnas afskiedh d. 20 maj 1676, Åbo 1678.
- Lars Melin*, Oratio de verae nobilitatis fundamento, Ab. 1687.
- Carolus Mellin*, Oratio de virtutum regina fortitudine, Ab. 1688.
- Anders Merthen*, Likpredikan öfver Jost Schult, Åbo 1677.
- Dygdenes öfnings-exempel och des belönings-spegel, med gratulation till presidenten Rob. Lichtone, 1687 s. 1. Innehåller äfven en förteckning öfver dåvarande adliga ätter.

- Martin Miltopaeus*, disp. Exercitationes oratoriae part. 1—22 (särskild titel: Institutiones oratoriae classicorum auctorum), Aboae 1678 ?.
- disp. Quaestiones rhetoricae part. 1—4, Ab. 1678. Inalles 41 häften disp. åren 1665—79.
- Synopsis grammaticae Latinae, Ab. 1677.
- Oratio funebris in obitum prof. Simonis Kexleri, Ab. 1669.
- Oratio funebris in obitum Olai Vexionii, Ab. 1671.
- Christopher Moraeus*, Oratio metrica vitam et mortem divi Lutheri comprehendens, Ab. 1671.
- Johannes Munster*, Oratio de institutione bonorum principum, Ab. s. a.
- disp. Autognosia seu de vera notitia sui, Ab. 1699.
- disp. Annonae saevitia ac fame, ejusque praesagiis et causis, Ab. 1698.
- disp. Oracula Sibyllina, Ab. 1703.
- disp. de monasteriis, Ab. 1702. Inalles 49 häften disp. åren 1694—1712.
- Christ. Muistokirja, edesauttamaan aljettua utta elämäkerta, Turusa 1679, 1688 och många andra upplagor. Öfversättning från *Schützes Memoriale Christianum*, som äfven är bifogadt Svenska öfversättningen af *M. Geijers Betrachtelser*, med titeln: Ett Christeligt memorial eller minnebok.
- Mwtamat Christelliset rucouxet, Turusa 1670. 3 ark.
- Johan Neelman*, Oratio in natalem regis Caroli XII, Ab. 1706.
- Jonas Nicander*, Oratio Papae et Papalium tenebras comprehendens, Ab. 1677.
- Ambrosius Nidelberg* (Nidulius), Judex brevi oratione laudatus, Ab. 1662.
- Kort berättelse om Väst-Indien eller Amerika, Visingsborg 1675.
- Martini Martinis Historia om thet Tatariske kriget, öfversatt, Visingsborg 1674.
- Jobst Schoutens sanfärdiga beskrifning om konungariket Siam, öfversatt, Visingsborg 1675.
- Nuottikirja, Yxi tarpelinen, josa caickein Suomalaisten virten nuotit löyttän, Stockholm 1702.
- Andreas Oselius*, Oratiuncula in victoriam de Turca reportatam armis Christianorum, Ab. 1684.
- Benjamin Pacchalenius*, Pietatis erga parentes indoles, brevi oratione expressa, Ab. 1673.

- Andreas Pacchalenius*, Oratiuncula, monarchiam esse optimam re-
publicam administrandi formam demonstrans, Ab. 1671.
- Likpredikan öfver kyrkoherden Gustaf Keckonius, Åbo 1692.
- Henrik Paulinus*, Likpredikan öfver Margareta Eosander, Åbo 1683.
- disp. synod. de cruce piorum et Dei invocatione, Ab. 1697.
- Simon Paulinus*, disp. Aphorismi de lingvae Hebraeae primis aucto-
ribus, Ab. 1685.
- disp. de vera et Mosaica lectione nominis gloriosi Jehovah,
Ab. 1687. Inalles 19 häften disp. åren 1685—91.
- Grammatica Hebraea, addita quoque sunt quatuor capita Ge-
neseos, Ab. 1692. Med företal af Gezelius d. y.
- Israel Peldan*, disp. praes. I. Nesselio et O. Celsio, de templo Sa-
maritanorum in Garizim, Upsala 1720—22.
- Jonas Petrejus*, Likpredikan öfver capiten Johan Giös och hans fru
Ingebor Birekholtz, samt jungfru Anna Giös, Åbo 1677.
- Johannes Jac. Pfeiff*, De habitu et instauratione sermonis Svecani,
Stockholm (1713).
- Haqvinus Pihlman*, Oratio de naufragio, Ab. 1673.
- Disp. synod. de conjugio, Ab. 1700.
- Isak Pihlman*, disp. de metamorphosi Nebucadnezaris, Ab. 1698.
- disp. Diluvium aquarum universale, Ab. 1699.
- disp. de coelesti Israelitarum pane in deserto, Ab. 1701.
- disp. de victu innocentis hominis, Ab. 1702. Inalles 24 häf-
ten disp. åren 1698—1707.
- disp. synod. de sacramentis in genere, Ab. 1693.
- Plutarchus Chaeronensis* de puerorum institutione, Ab. 1671.
- Joh. Posselius*, Familiarium colloquiorum libellus, Graece et La-
tine, Ab. 1690.
- Jakob Printz*, disp. synod. de angelis, Viborg 1704.
- Christian Procopaeus*, Ruumiin saarna, cosca saatettin lepocammions
matrona Catharina Collinus, synt. Haaks, Turusa 1681.
- Ruumiin saarna, cosca pispä Joh. Gezelius haudattin, Turu-
sa 1690.
- Psaltare, Then H. Davidz och en kort bönebook samt Avenarii
morgon och aftonböner, Åbo 1683.
- Conrad Quensel*, Desiderium orbis eruditi ex occasu Petri Bång,
sermo panegyricus, Viborg 1696.
- Johan Rachlitzius*, Likpredikan öfver hauptmannen Nils Olofsson
Printz, Åbo 1678.
- B. Rajalen*, Breviarium grammaticae Latinae, Ab. 1683.

- Anders Ravonius*, Tirocinium Pindicum, Åb. 1699.
- Severin Riisberg*, Oratio carmine elegiaco in natales Christi, Åb. s. a.
 — Gezelius post fata redivivus, seu laeta acclamatio Joh. Gezelio, (1690).
- Petrus Ristelius*, Likpredikan öfver rådman Petrus Gothonius, Åbo 1677.
 — Likpredikan öfver fru Maria Schmidt, född Tålpo, Viborg 1690.
- Jakob Ritz*, Likpredikan öfver assessoren Eric Loskiöld, Åb. 1707.
- Torsten Rudeen*, disp. de usu organorum in templis, Åb. 1697.
 — disp. de praedictionibus astrologicis, Åb. 1698.
 — disp. de aetatum varietate et characteribus in imitatione poetica observandis, Åb. 1699.
 — disp. de licentia poetica, Åb. 1701.
 — disp. Oscula veterum, Åb. 1705. Inalles 46 häften disp. åren 1694—1707.
 — Memoria professoris Christierni Alandri, 1704.
 — Finska Helicons underdåniga fägnesång öfver kon. Karl XI:s födelsedag, Åbo 1696; d:o öfver kon. Karl XII:s födelsedag, Åbo 1702.
 — Finska Helicons fägnesånger, Åbo 1704. Torde vara en ny upplaga af de nästföregående.
 — Likpredikan öfver Catharina Pehrsdotter, Åbo 1708.
 — Liktal öfver borgmästaren Johan Saehl, Åbo 1707.
 — Liktal öfver rådmannen Adolf Witfoot, Åbo 1708.
 — Predikan vid drottning Ulrika Eleonoras kröning, Linköping 1719.
 — Likpredikan öfver domprosten Thomas Ihre, Linköping 1720.
 — Likpredikan öfver lectoren Lars Dryseen, Linköping 1722.
- Rucouskirja* Christ. seurakunnan ja Jumalisten ihmisten cototarpeksi, Turusa 1669.
- Johan Rungius*, disp. Zelus vindex gratiae salvificae ordinatae, circa ruinam Israelis inordinati conspicuus, Åb. 1703. Innehåller 124 pag. 4:o eller 14 ark.
- Matthias Salamnius*, Ilolaulu Jesuxesta, Lohdutus lunastajasta, etc. Turusa 1690. 4 ark. Har upplefvat 14 upplagor.
 — Surullinen ja Jumalinen jälkimuisto pispast Johan Gezeliuxest, 1690. Tillsammans med Chr. Procopaei likpredikan öfver Gezelius.

- Matthias Salamnius*, Likpredikan öfver Christina Kexlerus, född Lifman, Ab. 1681.
- Johan G. Salmenius*, Oratio metrica, studiosi ingenui ortum, vitam, peregrinationes exhibens, Ab. 1669.
- Gabriel Salonius*, disp. synod. de scriptura sacra, Ab. 1709.
- Matthias Salvius*, Declamatio, quae orthodoxam sententiam verborum coenae domini contra Calvinianos defendit, Ab. 1686.
- Daniel Sarcovius*, Prolixum epitaphium in obitum Martini Miltopæi prof., Ab. 1676.
- Oratio ligata de beneficiis divinis, Ab. 1679. Alla ord börja med bokstafven T.
- Svecia plorans, sive laudatio funebris reginae Ulricae Eleonorae, Reval 1693. Latinsk vers.
- Algoth A. Scarin*, disp. praes. O. Celsio, Monasterii Gudhemensis historia, Upsala 1716.
- Henrik Schaefer*, Oratio de regii dicasterii Aboensis sede translata, Ab. 1671. På Grekiska.
- Johan Schaefer*, Judarnas hädelse emot Christum, predikan, Stockholm 1686.
- Likpredikan öfver secreteraren Nils Lejonflycht, Stockholm 1694.
- disp. synod. de Deo triuno, Upsala 1702.
- Daniel Schenberg*, Uthfärdz-sermon öfver ynglingen Olaus Olai Arenius, Åbo 1684.
- Cornelius Schonaeus*, Terentii Christiani Josephus, sivi comoedia Josephi stylo Terentiano, Ab. 1670.
- Terentii Christiani Daniel, sive comoedia Danielis stylo Terentiano, Ab. 1670.
- Terentii Christiani Triumphus Christi, sive comoedia de triumpho Christi stylo Terentiano, Ab. 1670.
- Terentii Christiani Pentecoste, sive comoedia pentecostes stylo Terentiano, Ab. 1670.
- Comoedia Dyscoli, quae stilo Terentiano conscripta est, Ab. 1670.
- Christian Scriver*, Ymnig trösteskatt uti armod, öfversatt af Gabriel Salonius, Åbo 1697.
- Casparis Seidelii* Portula linguae Latinae, Ab. 1671.
- Johan Serlachius*, Oratio de solaris globi structura, magnitudine et motu, Ab. 1676.

- Petrus Serlachius*, disp. synod. de creatione, Viborg 1689.
 Sielun tavara, Suomalaisten, eli ne callit cappalet virsi-evangeliumi- ja rucous-kirjassa, Stockholm 1671, Turusa 1686, 1688, 1690, 1692, 1696, 1700.
- Karl Sigonius*, Ciceronis consolatio, quae cum ob dictionis svavitatem, tum rerum gravitatem, magno cum fructu legi potest, Ab. 1670.
- Sodan articuluxet kuningalda Carlelda XI udistetut ja asetetut, (Suomexi käätyt) Stockholm 1683, Turusa 1788.
- Clas Er. Sparre*, Trophaeum gloriae, oratio de praemio virtutis, Ab. 1679.
- Laurentius Stachaeus*, Annus cum suis partibus, vere, aestate, autumnno et hyeme, oratione descriptus, Ab. 1682.
- Magnus Steen*, Commendatio eloquentiae, Ab. 1679.
- Ericus Stenbergius*, Justa academica manibus Abrahami Thauvonii, Ab. 1679.
- Uthfärdz sermon öfver studiosus Daniel Faxell, Åbo 1685.
- disp. synod. de vocatorum justificatione, Ab. 1696.
- Steph. J. Stephani* colloquia minora, Ab. 1687, Viborg 1694.
- Georg Stiernhielmii* Idyllion Anacreonticum de amicitia (Åbo 1669).
- Andreas I. Strandenius*, Likpredikan öfver fru Anna Forsander, född Möller, Åbo 1675.
- Anders Streng*, Likpredikan öfver kyrkoherden Ulrik Carstenius, Åbo 1679.
- Georg Ståhlberg*, disp. synod. de Deo uno et trino aphorismi, Ab. 1712.
- Anders Ståhlbom*, Oratio meditationem mortis adumbrans, Ab. 1686.
- Sulpitii Severi* Historia sacra, Ab. 1669.
- Andreas Sundelius*, Oratio de stupenda operum divinatorum magnificentia, Ab. 1678.
- Matthias Svederus*, disp. de successione ab intestato, Ab. 1687.
- disp. de mercatura, Ab. 1690.
- disp. de triplici juris objecto, Ab. 1690. Inalles 11 häften disp. åren 1687—94.
- Enevald Svenonius*, disp. Artificium Delilae mysticum contra Duratum et Melletum Calvinianos, part. 1—16, Ab. 1671—73.
- Index et judex syncretismorum religionis, disp. part. 1—12, Ab. 1674—75.
- Apologeticus Dei, quod non sit causa mali, disp. part. 1—18, Ab. 1676—81.

- Enevald Svenonius*, Lytrodoxia Jesu, deprompta ex 1 Joh. I. 7. disp. part. 1--23, Ab. 1682—85.
- Presbyter rite vocatus, seu tractatus de legitima vocatione episcoporum ac verbi divini ministrorum, disp. part. 1—4, Ab. 1688. Inalles 163 häften disp. åren 1647—88.
- Likpredikan öfver fru Sara Gyllenstake, Åbo 1669.
- Likpredikan öfver Carl Maur. von Molsdorff, Åbo 1669.
- Likpredikan öfver Elin Joh. Såger, Åbo 1670.
- Likpredikan öfver Anna Jemse, Åbo 1670.
- Likpredikan öfver Jobst Schult. Åbo 1678.
- Likpredikan öfver Maria Gerthen, Åbo 1678.
- Likpredikan öfver Margaretha Kexlerus, Åbo 1676.
- Likpredikan öfver Erik Bång, Åbo 1685.
- Likpredikan öfver fru Gertrud Gezelius, född Gutheim, Åbo 1683.
- Likpredikan öfver häradsh. Jacob Aejmelaeus, Åbo 1686.
- Gabriel Tammelinius*, Likpredikan öfver landssecreteraren Erich Forsing, Åbo 1687.
- Lars Tammelin*, disp. de compasso seu pyxide nautica, Ab. 1701.
- disp. de sphaerica terrae figura, Ab. 1712. Inalles 20 häften disp. åren 1695—1712.
- Almanach eli ajan-lucu, vuonna 1706, 1708, 1709, 1710, 1713, Turusa. I almanachor för 1717, 1718 finnes en uppsats af Tammelins om kriget i Finland 1714.
- Sermo panegyricus comiti Gabrieli Falkenberg in aditu ejus ad cancellariatum acad. Ab., Ab. 1704.
- Fägnetal öfver konung Carl XII:s återkomst, hållet 1714.
- Matthias Tammelinius*, Oratio de conformatione morum, Ab. 1685.
- Johan E. Terserus*, Spörsmålsbok öfver catechismum, Linköping 1673.
- Lars Themptander*, Oratio de virtute sub plantae cujusdam idea etc., Ab. 1684.
- Jonas Thorinus*, Oratio de nativitatis Messiae festivitate, Ab. 1678.
- Johannes Thorvöste*, Solemnia Musarum ad Auram ob pacem, Ab. 1704
- Johannes Thuroni*, Ruumiin saarna cosca kirkohera Magnus Vallaeus haudattin, Turusa 1689.
- Likpredikan öfver kyrkoherden Simon Göö's, Åbo 1675.
- Arvid Tiderus*, Grammatica Latina, magna ex parte in Sveticum idioma translata, opera Olai Nicolai aucta, Ab. 1708.
- Elias Tillandz*, disp. de atrophia, Leyden 1670.

- Elias Tillandz* disp. *Osteologia, seu de ossibus humanis*, Ab. 1692.
 — *Catalogus plantarum, quae prope Aboam hucusque inventae sunt, accessere Svecica ac Fennica nomina cum brevi virtutum recensione*, Ab. 1683.
 — *Icones novae in usum selectae et catalogo plantarum appensae*, Ab. 1683.
 — *Catalogus plantarum prope Aboam superiori aestate nasci observatarum*, Ab. 1673.
- Gabriel Tuderus*, Suomenkielinen veisu talonpoille cunniaxi ylös-
 ajateldu, Stockholm 1703.
- Joseph Tuhn*, Propempticon prolixum carmine Latino ut et elegiacis Graecis in discessum Joh. Gezelii, Ab. 1681.
- Nicolaus Tunander*, disp. de haeresi in genere part. 1—11, Ab. 1673—76.
 — *Likpredikan öfver arrendatoren Erik Olofsson*, Åbo 1671.
- Simon Tälpo*, Joh. Gezelii Synopsis logica 17 disputationibus proposita et notis illustrata, Ab. 1695.
 — disp. de concursu causae primae cum causis secundis, Ab. 1690. Inalles 63 häften disp. åren 1678—98.
- Erland Törn*, Fax spinea exequialis, piis manibus Erlandi Törn incensa a patre moestissimo, Ab. 1706.
- Claudius Ugglä*, Oratio de justitia, Ab. s. a.
- Zacharias Ulhegius*, Likpredikan öfver kyrkoherden Josephus Mathesius, Åbo 1689.
- Jonas Valbman*, Oratio de eruditione ejusque laudibus, Ab. 1671.
- Ericus Vallenius*, Ruumin saarna cosca provasti Johannes Cajanus haudattin, Turusa 1706.
- Gabriel Vallenius*, In funus Johannis Brochii, Ab. 1675.
 — *Uthläggning öfver söndags evangelierna ifrån hel. trefaldighets söndagen till adventet*, Åbo 1686. 4:o.
 — *Project af Svensk grammatica*, Åbo 1682.
 — *Gudfruktiga mödrars tröst när deras barn dö*, Åbo 1683.
 — *En kort underrättelse om vådeldars rätta ursprung m. m.*, Åbo 1681.
- Christian Valstenius*, disp. synod. de ministerio ecclesiastico, Ab. 1691.
- Michaele Walthero* praeside, de catechisatione veterum disseruit J. S. Starck, Ab. 1695. En af biskop Gezelius ånyo utgifven Tysk disputation.
- Anders Vanochius*, Oratio parentalis in Joh. Gezelium, Ab. 1690.

- Anders Vanochius*, disp. de facultate in homine imaginativa part. 1—4, Ab. 1682 (särskild titel: De facultate imaginativa diatribe).
 — Disputationes theologicae 1—5, Ab. 1695—1700.
 — Disquisitiones practicae, qua thesin, antithesin et axiomata illustrantur, disp. 1—36, Ab. 1683—91. Innehåller 1192 pag. 8:o. Inalles utgifvit 80 häften disp. åren 1680—1700.
- Johan Vazaeus*, Likpredikan öfver fru Elisabeth Gavelius, född Eosander, Stockholm 1678.
- Barthold Vhael*, Suomen suruisen cansan vaikia valitus-runo, alla vaivan etc. 1714 s. 1.
- Samuel Vesthius*, Ehreminne öfver Johan Ol. Bergenstierna, Åbo 1678.
- Magnus G. Vestzynthius*, Utfärdspredikan öfver Jacob H. Corte, Åbo 1679.
- Sven Wetter*, Oratio, laudes insulae Wisingianae cont. Ab. 1683.
- Olof Vexionius*, Oratio de prima aetate humana, Ab. 1673.
 — Sinne-afvel, Göteborg 1684. Svenska tillfällighets-dikter.
- Johan P. Vickenberg*, Sermo panegyricus de eloquentia, Ab. 1677.
- Jonas P. Vickenberg*, Oratio praestantiam juris adumbrans, Ab. 1683.
- Virskirja*, Uusi Suomenkielinen, Turusa 1701. Många upplagor.
- Johan J. Witfoot*, Oratio de modo repetendae lectionis, Ab. 1669.
- Elias Voivalenius*, disp. synod. de antichristo magno, Ab. 1701.
- G. J. Vossii*, Elementa rhetorica, Viborg 1694.

Gezeliska perioden var vår litteraturs gyllene tid, i anseende till mängden af utgifna skrifter den rikaste Finland haft före 19:de seklet, om än icke synnerligen rik på alster af större vigt eller varaktigt värde. Ty den var förnämligast en tid för folkundervisningen, för kunskapers spridning till vidsträckta kretsar af befolkningen, så att upplysningen gick mera ut på bredden, än på djupet, och litteraturen innehöll mer läroböcker än vetenskapliga forskningar. Periodens rikedom visar sig isynnerhet i den stora mängden skolböcker på Latin, andliga läroböcker och psalmböcker på Finska, samt predikningar på Svenska, hvilka ymnigt utgingo från lan-

dets trenne boktryckerier och ifrigt studerades af ett större antal läsare än någonsin förut. Läskunnigheten hade nemligen genom Gezelii bedrifvande och prester-
 nas berömliga nit i lärarekallet numera blifvit nästan allmän, hvarföre litteraturen icke mer utgjorde en det lärda ståndets uteslutande tillhörighet, utan småningom trängde ner till arbetsklassen. En sådan tidens förherrskande riktning åt det praktiska, åt kunskapens utbredning hellre än åt grundlig forskning, öfverensstämde fullkomligt med den personliga karakteren hos periodens främsta man i praktisk drift, biskop Gezelius den äldre. Såsom fortsättning af den föregående periodens riktning, stod väl den intoleranta orthodoxin ännu qvar i orubbadt välde och uppehölls af mäktiga representanter för en äldre skola; men denna motvägdes redan betydligt af den allmänna praktiska riktningen, som äfven inom det religiöst kyrkliga området åstadkom en lutning åt pietismen. Ty den sistnämnda, som nu ifrån Tyskland fortplantade sig till Finland, var ursprungligen en praktisk opposition emot den stelnade theoretiserande orthodoxin, och åstadkom här en inom vår Finska litteratur länge fortgående rörelse, synbar isynnerhet genom det flitiga omtryckandet af älsklingsförfattarna Arndt och Scriver. Till framkallandet af den jämförelsevis ymniga litteraturen bidrog ansenligt beslutet hos den för kunskapers och böckers spridning så nitiske Gezelius att anlägga eget tryckeri och uppträda såsom förläggare af andras skrifter, hvilket derförinnan var ovanligt. Hans boktryckeri kom till stånd 1668 och sysselsattes flitigt under hela grundläggarens lifstid, underhjelpt af eget pappersbruk, som han äfven anlade. Uppmuntrad af exemplet försökte äfven biskop Bång i Viborg inrätta ett gymnasii boktryckeri,

hvilket förnämligast borde förse skolorna och församlingarne med mindre läroböcker; det kom till stånd 1688, men var i allmänhet både illa skött och föga produktift, måhända till någon del för bristen på skriftställare i en aflägsen landsort. I stället för ett enda hade Finland således 3 tryckerier i verksamhet, och tiden var genom freden och reduktionens välgörande verkningar öfverhufvud gynnsam för skrifers offentlighgörande. Men den gryende upplysning, som sålunda begynt uppgå för Finland under Karl XI fredliga regering, gick ned i blod under Karl XII:s planlösa krig; ej blott det Viborgska utan äfven Gezelii tryckeri upplöstes och förskingrades under kriget, och Åbo akademis bokpressar, som öfverflyttades till Stockholm, blefvo derigenom försatta i överksamhet. De lärda befunno sig äfven i så nödställd belägenhet att på författareskap ej var att tänka dåförtiden. Deraf föranleddes tillkomsten af Medelplans märkvärdiga bok, *Lasten paras tavarra*, till hvilken alla stilar voro skurna af träd och som trycktes i Pälkäne socken, Taurala by, förmodligen i ganska få exemplar. Denna bibliografiska raritet, hvaraf det enda kända exemplaret förstördes af lågorna vid Åbo brand, utgör ett rörande bevis på vår allmoges läslust och på den tidens trångmål.

Periodens mest betydande alster var utan jemförelse det stora *Gezeliska Bibelverket*, upptagande mer än 2000 pag. i stor folio och innehållande en genom hela Bibeln fortlöpande utförlig kommentarie. Påbörjadt redan 1674 och till betydlig del färdigt 1681, afbröts det sistnämnda år först genom den stora vådelden i Åbo, sedan genom författarens trägna göromål, och fördröjdes ända in på 1700-talet, bland annat äfven derföre att hvarje ark skulle granskas

af flere domkapitel, hvilka ofta i lång tid uppskötö granskningen; så att den första delen, Nya Testamentet, icke offentliggjordes förrän 1711, den sista delen först 1728, tio år efter den yngre Gezelii död. Utarbetadt med yttersta sorgfällighet och alla den tidens vetenskapliga hjälpmedel af en så högt begåfvad författare som den yngre Gezelius, utmärker sig denna kommentarie för grundlighet och from anda, samt lemnar alla sina föregångare långt efter sig. Längre utgjorde det för såväl Sveriges som Finlands presterskap förnämsta hjälpredan i skrifttolkning och medförde sålunda medelbart för församlingen oberäknelig nytta. Likväl hindrades dess användbarhet i betydlig mån derigenom att dess fullständiga utgivande så länge fördröjdes; ty under det halfsekel som förflöt emellan början och fulländningen, hade en ny riktning i kyrkan och theologin hunnit göra sig gällande, som verkade derhän att Gezelii fromma utläggning af bibelordet icke anslog mängden så mycket som den rättvisligen hade förtjenat för sitt djupa allvar. Utom den egentliga författaren, Gezelius den yngre, biskop i Åbo 1690—1718, hade äfven fadren i början och biskop David Lund samt superintendenten Johan Rungius mot slutet medverkat vid dess utarbetande. På allmän bekostnad utgifvet, förvaras det ännu i de flesta Sveriges och Finlands kyrkor, såsom ett hedrande minnesmärke från en tidpunkt, hvilken i storartade företag utmärkte sig framför andra och äfven i sina förvillelser antog kolossala former.

På Gezelii den yngres föranstaltande omarbetades Finska psalmboken och tillöktes ansenligt med öfversättningar från den då utgifna Svenska psalmboken af Spegel och Svedberg, fick kunglig stadfä-

stelse i slutet af år 1696, men utkom icke förrän år 1701 i sitt nya skick med titeln: *Uusi Suomenkielinen virsikirja*, och har sedermera förblifvit i det närmaste oförändrad. Dessförinnan hade Gezelius utgifvit tvenne af Åbo domkapitel granskade och gillade profpsalmböcker med den äldre titeln: *Suomalaiusten sielun tavara* åren 1692 och 1696, hvilka sannolikt efter afgifna anmärkningar undergingo någon förändring. Denna nya Finska psalmbok var visserligen ingalunda lyckad, utan i metriskt afseende mycket underhaltig, men en återblick på poesins låga ståndpunkt i allmänhet vid den tiden öfvertygar oss lätt att någonting bättre då ännu föga var möjligt att åstadkomma, och bokens långvariga bruk talar mäktigt till dess fördel. Ungefär samtidigt fick Finska församlingen äfven sin första koralbok: *Yvi tarpeinen Nuottikirja*, som också länge förblef den enda. Hvad katekeser beträffar, förblef Gezelii *Lasten paras tavara* länge ensamt gällande; biskop Bång hade försökt uttränga den med en af honom utarbetad liten katekes, men denna rönte genom Gezelii bedrivande missödet att icke erhålla tillstånd till spridning bland allmänheten, hvarföre den spårlöst försvunnit. Anmärkningsvärdt är att Luthers större katekes nu 1674 utgafs i Finsk öfversättning af Jakob Raumannus, äfvensom Upsala mötes beslut, öfversatt af Henrik Florinus, till firande af samma mötes jubelfest år 1693; men huru föga den förra, ehuru en symbolisk bok, lästes af prester eller allmoge, synes deraf att sagda upplaga förblef den enda intill våra dagar (1821).

Såsom oförtröttad renlärighetsifrare fortfor E. Svenonius att utsända stora theologiska arbeten ända till sin död, hvilken inträffade 1688, sedan han kort

förut blifvit utnämnd till biskop i Lund. Hans storartade verksamhet efter en gång fattade grundsatser och hans imponerande personlighet hänförde så samtiden, att hans parentator å akademins vägnar, Achrelius, kunde om honom uttrycka sig med en orientalisk ståt som faller nog mycket in i det löjliga, till exempel i följande tirad: "Atlas erat patriae, stella sanctorum, philosophus, philologus, orator, historicus, theologus, Finlandiae amor, Europae decus, angelorum deliciae, prophetarum et apostolorum frater, martyrum confessorumque collega, doctorum stella, piorum gemma, novae lucis novissima lampas." Men öfverdrift hörde i allmänhet till tidens lynne, och Svenonius stod verkligen i mycket framom sin omgifning. Till hans och Calovii skola hörde flere på sitt sätt aktning bjudande lärjungar, såsom Rudbeckianen Bång, matematikern Johan Flachsenius, den dundrande predikanten Hasselqvist m. fl. Petrus Bång, biskop i Viborg 1681—96, som numera mest ihågkommes såsom äfventyrlig antiqvarius, åtnjöt på sin tid högt anseende såsom lärld theologiae professor, verksam stiftsstyresman och produktif författare, hvilket han utan tvifvel äfven förtjenade, bedömd efter samtidens kraf. Hans kommentarie öfver Hebreer-brefven, afhandling om sakramenterna och predikningar, äro visst aktningsvärda arbeten i Svenonii anda; men de digra historiska verken *Priscorum Svio-Gothorum ecclesia* och *Chronologia sacra*, isynnerhet den förra, hafva hos en nyare tid ådragit honom vanrykte, huru mycken lärdom än blifvit slösd på desamma. Den är hållen ungefär i den Rudbeckska Atlanticans stil, af namnhärledningar och orimliga premisser dragas vidtutseende slutsatser med en patriotisk djerfhed, som nu väcker förvåning, men

af samtiden obetingadt beundrades, och den flytande fantasirika framställningen går sin gång liksom obekymrad om innehållets sannolikhet eller orimlighet. Dess användbarhet för historikern är derföre så godt som ingen, deri liknande den i förra perioden omnämnda *Chronicon Finlandiae incerti auctoris*, hvilken möjligen äfven kunde vara sammansatt af Bång. Anders Hasselqvist, pastor i Pargas 1691—1700, utmärkte sig för en vidtsväfvande tygellös fantasi, utblandad med en god portion rå vidskepelse, ett genom sin öfverdrift smaklöst, men kraftfullt och blomsterrikt språk. Genom denna fantasirikedom förvärfvade sig hans för en nutida läsare högst sällsamma, häftiga predikningar samtidens bifall, och han författade en andaktsbok, *Sydämen herättäjä*, som så länge bibehållit sig i allmänhetens ynnest att den upplefvat 13 upplagor och omtrycktes ännu 1853, således 150 år efter författarens död. Samma äfventyrligt godtrogna riktning som Bång följde också Johan Flachsenius, professor i Åbo 1669—1708 först i matematiken sedan i theologin, hvars *Sylloge systematum theologicorum* redan i sjelfva titeln uppgifves lemna en redogörelse för alla theologiska systemer "såväl före som efter syndaflo den ända till vår tid". Energisk till sin karakter och verksam, så att han ännu dagen före sin död vid 72 års ålder höll dubbel predikan, åtnjöt han mycket anseende och utgaf många arbeten både i theologi, t. ex. *Chronologia sacra* och *Harmoniae evangelicae compendium*, i astronomin och i matematiken, hvilka utan tvifvel gagnade sin samtid, om än ganska många brister vidlåda dem.

Annorlunda till sin inre halt voro de af Geze-lierna, far och son, i en lång följd af år utgifna

Dispositiones homileticae, hvilka åsyftade att rena smaken i predikningar och gifva dem mer reda och tanke-innehåll, än de vanligen hade. Detta vidlyftiga, med beundransvärd ihärdighet fortsatta homiletiska verk ansluter sig nära till Petraei arbete med samma syftemål, och måste väl genom författarenas stora anseende hafva utöfvat betydligt inflytande på presterskapet. "Öfverhufvud har Gezelius genom sina homiletiska skrifter på ett utmärkt sätt och i en vidsträckt krets bidragit till predikosättets förädling, eller till en haltrikare religiös framställning, och derjemte till dess renande från ihåliga och falska scholastiska utväxter; och i stöd af denna förtjenst delar han med sina samtida Spegel och Svedberg samma ära; hvartill han i det hedervärda triumviratet är fullt berättigad genom sina långvariga, oafbrutna, på samma fält nedlagda mödor," säger J. J. Tengström om den yngre Gezelius. *) *Casuum conscientiae decisiones* af den äldre Gezelius, biskop i Åbo 1664—90, är ett sammandrag ur andra författares skrifter i samma ämne och har samma praktiska användbarhet, som utmärker alla denne, isynnerhet inom skolbokslitteraturen produktive författares skrifter. För öfrigt har man här att märka tvenne vidlyftiga predikosamlingar på Svenska, nemligen *Utläggning öfver söndags-evangelierna* (half årgång) af Gabriel Vallenius, slottsprekikant i Åbo 1678—90, och *Utläggning öfver kon. Davids Psaltare*, analytiska predikningar af Johan Kellingius, kapellan i Stockholm. Den senare upptages ibland Finlands litteratur endast derföre att den är tryckt i Åbo och genomsedd af biskop Gezelius, som äfven tillaggt ett företal.

---

*) Gezelii den yngres minne, pag. 140.

Filosofin synes hafva blifvit mycket studerad denna tid, ehuru åtskilliga akademiska lärare nitiskt försökte utestänga all nyare från Cartesii skola utgången filosofi. Dithörande skrifter utkommo många, ehuru ingen synnerligen länge kunnat hålla sig uppe. Främst möter oss Gezelii *Encyclopaedia synoptica*, som väl saknar filosofiskt djup och sjelfständighet, men dock har mycken betydenhet såsom i sitt slag den första, och såsom en ganska brukbar lärobok vid akademiska föreläsningar. Företaget att till ett helt sammanbinda alla vetenskaper var då ännu nytt och oförsökt, samt kunde icke utföras anorlunda än genom eklektiskt urval från andra författare. Den deri ingående Logiken, grundande sig på Thuronii arbete i samma ämne, rönte utmärkelsen att efter författarens död ånyo utgifvas försedd med noter och exempel af professoren (1679—1711) Simon Tålpo. Ansenligt till sin vidd var *Collegium logicum* af Jakob Flachsenius, professor i Åbo 1665—94, hvilken äfven enligt Thuronii uppställning såsom eklektiker gjorde en utförlig utläggning af då vanliga filosofiska läror. Af polyhistorn Petrus Laurbecchius, först poeseos, sedan theologiae professor i Åbo 1668—96, slutligen biskop i Viborg 1696—1705, har man en kommentarie öfver Aristoteles' Poetik; och af Anders Vanochius, professor i Åbo 1681—1700, ett ganska vidlyftigt filosofiskt arbete i rätts- och sedoläran, med titeln *Disquisitiones practicae*, ehuru han sednare, förflyttad till en theologisk profession, med orthodoxt nit uppträdde emot alla anhängare af Cartesii vid Åbo akademi ännu nya filosofiska system. Nästan alla som i yngre dagar skrifvit i filosofin öfvergingo sedermera till theologiskt författare-

skap, hvilket ännu ansågs vara det mest tacksamma för en lärd.

I matematiken utgäfvos mest elementära läroböcker, sådana behofvet förnämligast fordrade. De mest betydande författarne i ämnet voro Johan Flachsenius, som äfven skref åtskilligt i astronomin, Petrus Laurbecchius och Lars Tammelin, professor i Åbo 1698—1717; den sistnämnde är äfven derföre anmärkningsvärd att han begynte utgifva almanachor på Finska ifrån och med året 1705.

Ehuru naturvetenskaperna föga odlades, visar sig dock nu en liten begynnelse till allvarligare studium af desamma, grundadt på faktisk observation och utan den förut som outhärlig ansedda mysteriösa kryddan. Af mycken vigt, såsom betecknande annalkandet af en ny riktning, är *Catalogus plantarum* jemte dithörande *Icones* af Elias Tillandz, professor i Åbo 1670—93; denna Åbotraktens specialflora är en ibland de allratidigaste botaniska arbeten i Sverige, och innehåller äfven vexternas Finska benämningar samt deras medicinska nytta. Genom inrättandet af en egen anatomisk theater och dissectioner för första gången i Finland företagna på människokroppar, bröt samma Tillandz en ny bana för solidare medicinska studier i Åbo. Till naturfilosofins område hör, åtminstone lika mycket som till fysikens, *Contemplationes mundi* af Daniel Achrelius, eloquentiae professor i Åbo 1679—92, hvilka fysikaliska betraktelser äro författade med mycken originalitet och öfverflöda af fyndiga vändningar i en blomsterrik och flytande, fastän ofta bombastisk stil. Till sin vidd ansenligt och troligen ensamt i sitt slag inom Sverige, vållade detta arbete under utgifvandet att författaren anklagades inför konsistorium att

hafva afvikit från en sund filosofi och infört nya principer, emedan han ansågs hylla den fruktade Cartesiska filosofin. Achrelius hade på eget bevåg begynt hålla föreläsningar i fysiken, ehuru detta ämne icke hörde till hans profession, emedan, såsom han sjelf yttrade, "studium physicum mycket har hvilat vid denna akademi." Han bör därför räknas ibland dem som tidigast verkade för att bereda naturvetenskaperna insteg och fotfäste i vårt land, om än hans egna kunskaper i desamma icke kunna antagas hafva varit synnerligen utmärkta.

Historien låg i linda och fick till det mesta utgöra blott ett bihang till bibliska historien, *Chronologia sacra*, eller ock försvinna i antiqvariska drömmier; dock visar sig redan i litteraturförteckningen en och annan historisk bok, såsom de utländska, här omtryckta Laurenbergii *Chronius* och Bunonis *Universae historiae idea*, hvilka ganska väl uppfyllde sitt ändamål att tjena till läroböcker i allmänna historien. Våra inhemska arbeten i Sveriges historia följa till det mesta den ansedda Loccenii förebild och antaga på god tro de sagolika konungalängderna, som länge spökat i Sveriges häfdateckning. Så t. ex. Martinii *Parnassus regum Sveciae*, en krönika på flytande Latinsk vers och såsom historiskt poem icke utan förtjenst; Johan Flachsenii *Appendix ad chronologiam sacram*, innehållande konunga- och tjenstemannalängder för Sverige och Finland, hvilka sednare äro af mycken vigt, men besväras af åtskilliga misstag (en sådan förteckning finnes aftryckt i Lagus' *Åbo hofrätts historia* pag. 577 ff.); Havemans tal om Viborg, som derjemte berör Karelens öden och lemnar en icke otillfredsställande teckning af Viborgs tillstånd på den ti-

den *); Dan. Juslenii *Aboa vetus et nova*, som genomandad af patriotisk värme för allt Finskt, äfven berör Finlands äldre historia, och finnes öfversatt till Svenskan af F. J. Rabbe i Suomi för 1841 häft. 2 och 3; slutligen studenten Grimsteens *Slächtregister öfver Svea konungar*, hvilken till sitt innehåll är en obetydlighet, begynnande konungalängden ifrån Magog. Främst i detta ämne står den nitiske antiqvarien och numismatikern Elias Brenner, hvilkens talrika och ypperliga teckningar vi hafva att tacka för bevarandet af många viktiga Finska minnesmärken. På sin märkvärdiga antiqvariska resa genom Finland åren 1671 och 1672 afritade han hvarjehanda märkliga monumenter i Åbo, Tavastehus och Viborgs slott, i den med sådant särdeles rikt försedda Åbo domkyrka, äfvensom i socknekyrkorna Pargas, S:t Mariae, Nousis, Masku, Reso, Lemo, Lojo, Sjundeå, Esbo, Borgå, Pyttis, Weckelax, Hollola och Storkyro; men beklagligtvis blefvo hans dyrbara teckningar, som ännu i dag med nytta kunna rådfrågas, icke genom tryck bevarade från förstöring, utan torde sedermera till någon del blifvit förskingrade. Han uppsamlade dessutom flere viktiga urkunder, som efter hans död blifvit tryckta och gifvit ljus i vår forntid. Viktig i historiskt afseende är också hans utmärkta *Thesaurus nummorum*, som var en frukt af ihärdig forskning under hela hans verksamma lefnad och ligger till grund för alla sednare arbeten i ämnet.

Språkstudier bedrefvos med ifver, att dömma af de många språkläror som nu utgäfvos. Gezelius offentliggjorde flere sådana, bland hvilka hans Grekiska grammatik upplefde en mängd upplagor och

---

*) G. Rein i Suomi för 1841, första häft. pag. 52.

bibehöll sitt anseende i skolorna ända intill våra dagar. Anmärkningsvärda äro vidare S. Paulini *Grammatica Hebraea*, ända till vår tid den enda i Finland utarbetade och i sig sjelf ett utmärkt arbete; G. Vallenii *Svenska grammatik*, som har förtjensten att vara ett ibland de första försöken till utredning af Svenska språkbyggnaden, ty endast Burei *Specimen primariae lingvae Scandianae* af år 1636 är äldre; Martinii *Hodegus Finnicus*, som ger förklarande tillägg och exempel till Petraei korta Finska grammatik. Finska språkets ordförråd upptecknades nu för första gången i en tillstymmelse till lexikon af H. Florinus i hans *Nomenclatura*, som derefter förökades och bar titeln *Vocabularium*; samma Florinus äger förtjensten att först hafva i tryck bekantgjort en samling af Finnarnes sinnrika ordspråk, hvilken före honom var börjad af Laurentius Petri och fortsatt af Gabriel Tammelinus. *) Genom dessa arbeten och den större vigt man begynte tillägga språkstudierna i allmänhet, tillvann sig Finskan småningom alltmera uppmärksamhet bland de lärda. Dit hör att man vid denna tid äflades med bevis för Finskans släktskap med det högt ansedda Hebräiska språket; ett misstag af hvilket Finska språkforskningen i längden drog fördel, emedan den derigenom löstes ifrån trældomen under Latinet. Detta sistnämndas studium från sjelfva de klassiska verken befordrades nitiskt isynnerhet af Daniel Achrelius, som i sitt raska, liffulla manér författade några hithörande digra arbeten: *Oratoria*, *Verborum Latin. differentiae*, *Epistolarum conscribendi ratio*; äfven M. Miltopaeus,

---

*) Om ordspråkssamlingar se E. Lönnrots uppsats i *Suomi* för 1841, häft. 4 ff.

af hvilken man har ett vidlyftigt retoriskt arbete *Institutiones oratoriae*, hvilket utvisar nog vidsträckt beläsenhet i Romerska klassikerna, arbetade för samma mål, men som det tyckes utan synnerlig framgång. Mesta inflytande hade Gezelii den äldres företag att här omtrycka klassiska författare och derigenom göra dem lätt tillgängliga, ett företag i hvilket han förblifvit nästan ensam i vårt land.

Poesin gjorde vid denna tidpunkt ett godt steg framåt ifrån sin förra bestämmelse att utgöra blott en tillfällighets-dekoration, och tillvann sig flere allvarliga idkare, ehuru ingen ännu uppnådde synnerligen stort anseende. Utan jemförelse produktivast på sin tid var Dan. Achrelius, ty han strödde omkring sig metriska tal, småvers samt längre poemer, med en lätthet och raskhet som väcker förvåning, när man ihågkommer att han derjemte var nitisk föreläsare och författare i många ämnen. Achrelii poetiska förmåga får visserligen icke uppskattas särdeles högt och han misslyckades stundom i småvers för tillfället, men en omiskännelig poetisk fläkt går dock genom allt hvad han skref, och Hammarskölds hårda omdöme om honom är utan tvifvel orättvist, när man som sig bör tager i betraktande tiden och omgifningen inom hvilken han lefde. Deremot torde Olof Vexionius utan reservation böra räknas ibland misslyckade rimmare, ehuru Stiernman kallar honom "excellens poeta Svecicus". Johan Lillienstedt och Torsten Rudén hafva efterlemnadt några små dikter som utmärka sig för innerlighet och behag samt derföre fortfarande bibehållit sitt anseende; men båda upphörde nog tidigt med diktandet för att kunna räknas bland verkliga poeter. Rudén utmärkte sig äfven i Latinsk vers och Lillienstedt i Grekisk. För-

mågan att skriva Latinsk vers var eljest nog allmän och flere till vår tid bevarade dikter på detta språk utmärka sig fördelaktigt för god diktion, framför dem på Svenska. Anmärkas bör dock att den elegiskt behagliga sångaren Frese lefde och diktade inom denna period, ehuru hans dikter icke offentliggjordes förrän i nästa tidrymd och därför hänföras till den sistnämnda, med hvilken de ock hafva närmare frändskap. Salamni andeliga dikt på Finska, *Ilolaulu Jesuxesta* berömmes såsom ganska lyckad, och har i åtminstone 14 upplagor spridit sig vida ibland folket. Finska poesin visade sig mest i små folkskrifter, som flitigt omtrycktes, t. ex. *Huonen speili*, och med hvilka hvarjehanda märkliga tilldragelser, t. ex. Narva-slaget, firades och qvarhöllos i folkets minne. Dramatiken representeras af Petri Carstenii komedi: *Det himmelska konsistorium*, hvilken i Viborg uppfördes af gymnasister och har vunnit ryktbarhet genom sin utomordentliga platthet. För öfrigt bevises tidens smak för scholastiska dramer derigenom att Gezelius lät omtrycka 5 andliga Latinska skådespel af C. Schonaeus, under den generella benämningen "Terentius Christianus", hvilka sedermera tjenade skolungdomen till öfning och förlustelse. Bland de sköna konsterna var likväl talarekonsten den enda, som allmänt bedrefs med iver och framgång, isynnerhet vid universitetet.

5. Ekonomiska perioden åren 1722—1770.

Abraham Achrenius, Parannuxen lijtto cansoile ja maacunnille julistettu, Turusa 1744. Innehåller 7 nya andliga sånger.

— *Yxi uusi hengellinen virsi*, Ruotzin kielestä Suomexi kääty ja enätty, Turusa 1749.

- Abraham Achrenius*, Halullisten sieluin kysymys Jerusalemin vartioilta sen oikian ja tasaisen tien perään ijancaickiseen aututeen, Turusa 1749. 4 upplagor.
- Jumalan rauhan etzimisest Jesuxen veren sovinnon cautta, Turusa 1750.
- Sijtä hirmuisesta maanjäristyxeestä Lisabonin suuresa pääcaupungisa Portugalin valdacunnasa, Turusa 1756. Ny upplaga tillökt med 2 sånger samma år, och derefter många uppl.
- Nykyisen ulcomaan sodan alusta ja levenemisestä, neuvoilla ja varoituxilla ihmisten yhteiseen elämäkertaan sovitettu, Turusa 1757.
- Valeti Turun caupungist, ynnä terve-tulon canssa Nousiaisten pitäjähän, Turusa 1753.
- Jumalan lasten hengellinen ajantieto — Herätyxen ääni, — Lasten opetusvirsi, Turusa 1761. Flere upplagor.
- Rucouxest ja sen cuulemisest tarpellinen tutkistelemus, Turusa 1760.
- Hengelliset historiat eli oikian herätyxen ja rucouxen hartauden esimerkit, Turusa 1761.
- Vanhat ja uudet hengelliset virret, ennen präntetyistä arkeista yhteen cootut, Turusa 1762.
- Vastuutiset hengelliset virret, Turusa 1763. Flere upplagor.
- Rippilasten coetus-kysymyxet, Turusa 1766. 4 uppl.
- Caxi nutta hengellistä virttä, Turusa 1766. 5 uppl.
- Zionin hengellisen kevän cucoistus ja casvando virret, Turusa 1767. 3 uppl.
- Tarpellinen ja yxikertainen itzecoettelemus, Turusa 1768. 3 uppl.
- Sionin juhla-virret, halullisten sieluin ylöskehoituxexi, ensimmäinen osa, Turusa 1769. 4 uppl.
- Aikainen valmistus cuolemaan, Turusa 1769.
- Märkvärdiga händelser på en resa i det andeliga stenriket, växtriket och djurriket, Stockholm 1762.
- Ett fast bättrings-uppsät, predikan, Åbo 1750.
- Frälsarens hvila i de trognas hjertan, predikan, Åbo 1758.
- Predikan på bönesöndagen, Åbo 1759.
- Zionitens resa till himmelen, Åbo 1749.
- Den första bättringen af döda gerningar, Åbo 1746. 186 pag. Ny uppl. Helsingfors 1845.
- Oratio metrica de rebus sacris, Ab. 1744.
- Oratio metrica de statu Christi exaltationis, Ab. 1732.

Simon Achrenius, Academian aholla, Turun euuluisan tuvisa, tehtyä tuohi-venehen, cocus-hahden constillisen, muutamia muistuteltu, Turusa 1758. Finsk vers om näfverbåtar.

— Uudet hengelliset runot lännä olevaisista ja tulevaisista tiloista, Turusa 1766.

Acta publica, Ruotzin valdacunnan perustus-lait, Stockholm 1765.

Ajatuxet palando-vijnan kiellost, Suomexi käätyt, Turusa 1741.

Henrik Alanus, disp. synod. de coena domini, Ab. 1751.

Johan Amnell, disp. synod. Augustanae confessionis art. VIII, Ab. 1746.

Johan Arckenholtz, Memoires concernant Christine, reine de Suède, Tom. 1—4, Amsterdam 1751—60. Öfversatt till Tyskan af J. F. Reifstein, Leipzig 1751—61.

— Drottning Christinas arbeten och märkvärdigheter, öfvers. af Gjørvell, Stockholm 1760.

— En väns bref angående det Svenska Ostindiska compagniet, Stockholm 1734. Dertill 2 bihang.

— Närmare undersökning om den Ostindiska handelns nytta eller skadlighet, Stockholm 1739.

— Recherches sur les alliances entre la France et la Suede, Amsterdam 1745.

— Versuch einer pragm. Historie von Verträgen und Tractaten, Leipzig 1753.

— Lettre aux auteurs du Journ. Encycl. de Liège au sujet des remarques sur les Finnois, Frankfurt 1756.

— Recueil des sentiments et des propos de Gust. Adolphe, Stockholm 1769.

Gabriel Arctopolitanus, disp. praes. F. Törner, De origine ac religione Fennonum, Upsala 1728.

— disp. praes. A. Alstrin, De vario objecto logices, Upsala 1730.

Martin Arenius, Cathechismi predikan öfver femte budet, Åbo 1750.

— Predikan öfver evang. på 7 sönd. trinit. i aftonsången, Åbo 1750.

Armon järjestys aututehen, neliäsä cansapuhehä, Suomexi käätyt, Turusa 1745. 18 ark, många upplagor.

Hans Henr. Aspegren, disp. praes. Kalm, Beskrifning öfver Pedersöre, Åbo 1763—66.

Lars Henrik Backman, Yxikertaiset kysymyhet, catechismuxen tutkistelemuxeen tarpeelliset, Turusa 1739. 3 ark, många upplagor.

Joh. Baudevien, Vanhembain ja lasten sieluin pelastus, Suomexi käätyt Henr. Achtmanilda, Turusa 1752, 17 ark, 3 uppl.

Karl Johan Beckman, Tal vid estandar invigningen för lifdragone regementet, Åbo 1759.

Anders Bergius, Oratio funebris in memoriam episcopi Herman Witte, Ab. 1728.

— disp. Examen ausuum Irenicorum Ch. M. Pfaffii, Ab. 1728.

— disp. Controversias de terminismo expendens, Ab. 1730.

— disp. de profectione Christiana, Ab. 1733. Inalles 14 häften disp. åren 1728—44.

Karl Bergman, disp. praes. Kalm, Beskrifning öfver Ekenäs, Åbo 1760.

Johan Bilmark, Epicedium in obitum episc. Joh. Brovallii, Ab. 1755.

— disp. de Holmgardia, part. 1—6, Ab. 1759—66.

— disp. de origine Fennorum, Ab. 1766.

— disp. ostensura: Auroram lucis evangelicae ante saeculum XII in Finlandia fuisse exortam, Ab. 1766.

— disp. An Svethia plures olim habuerit incolas quam nostro aevo? part. 1, 2, Ab. 1766—69.

— disp. de nummis quibusdam antiquis in Finlandia haud ita pridem repertis, Ab. 1769.

— disp. Historia reg. academiae Aboensis, part. I—VII, Ab. 1770—76. Inalles 229 häften disp. åren 1755—1801.

Isak Björklund, disp. de dolo Gibeonitarum, Ab. 1730.

— disp. Domus discalceati illius ex Deut. XXV, Ab. 1731.

— disp. Foedus Salomonis et Hirami, Ab. 1732.

— disp. Veritas sacrae scripturae rationibus philosophicis demonstrata. Ab. 1734. Inalles 46 häften disp. åren 1729—37.

Peter Bonsdorff, Likpredikan öfver biskopen Johan Nylander, Stockholm 1762.

Erik Borenius, In solennem restaurationem Musarum emporii Ab. congratulatio, Ab. 1722.

Johan Borgström, Glädjebetyg öfver konung Adolf Fredriks ankomst till Finland, Åbo 1752.

— Svar på magisterfrågan om fabrikers inrättning, vid promotionen i Åbo 1748, Stockholm.

Henrik Brenner, Epitome commentariorum Moysis Armeni de origine et rebus Armenorum et Parthorum, Stockholm 1723.

Johan Brovallius, disp. de origine montium, Ab. 1741.

— disp. Aphorismorum chemicorum centuria 1—3, Ab. 1744.

— disp. de numero regnorum naturae et in specie nuper addito quarto, Ab. 1744.

- Johan Brovallius*, disp. de agricultura Tavastensium, Ab. 1744.
- disp. Harmonia fructificationis plantarum cum generatione animalium, Ab. 1744.
- disp. de pugnis literatorum ridiculis, Ab. 1745.
- disp. de transmutatione specierum in regno vegetabili, Ab. 1745. Inalles 49 häften disp. åren 1738—46.
- Tankar om naturkunnigheten, Stockholm 1737.
- Tankar öfver historiae naturalis nytta vid ungdomens uppfostran, Stockholm 1737. Öfversatt af C. Linné och utgifven i Leyden.
- Tankar om undervisningsverket, Stockholm 1751.
- Metamorphoses eller förvandlingar, af Hans Michelsen (Holberg), öfversatta med anmärkningar, Stockholm 1744.
- Oratio de fatis scientiae naturalis, Ab. 1738.
- Oratio de statu rei Christianae, Ab. 1751.
- Oratio de ritibus ecclesiae orientalis eucharisticis, Ab. 1751.
- disp. de scientia naturali ejusque methodo, Upsala 1737.
- Examen epicriseos Sigesbeckianae de systemate sexuali, Ab. 1741.
- Gaudia Musarum Fennicarum in patriam reducum, Ab. 1744.
- Oskyldig målo, Stockholm.
- Den philosophiske Mercurius, N:o 1—15, Stockholm 1734.
- Den Svenske patrioten, N:o 1—17, Stockholm 1735.
- Betänkande om vattuminskningen, hvaruti denna läran efter den heliga skrift, naturens lagar och förfarenheten pröfvas, samt oriktig befinnes, Stockholm 1755. 250 pag. Öfversatt på Tyska af Klein 1756.
- Likpredikan öfver biskopen Jonas Fahlenius, Åbo 1748.
- En Christens försiktighet, predikan vid riksdagen, Stockholm 1751.
- Tal då grunden lades till Piikkis kyrka, Åbo 1752.
- Johan Brovallius* den yngre, Bittra klageord då biskopen J. Brovallius begrofs, yttrade af dess ende son, Åbo 1755.
- Examen animadversionum pseudonymi cujusdam de hypotesi diminutionis aquarum, disp. praes. Kalm, Ab. 1757.
- Minne af vice presidenten Carl Lagerborg, Åbo 1770.
- Erik Brunnius*, disp. praes. E. Alstrin, de urbe Torna eique adjacentibus paroeciis, Upsala 1731.
- Erik Cajanus*, disp. praes. Kalm, Beskrifning öfver Cronoby socken, Åbo 1755.

- Gabriel Calamnius*, Vähäinen cocous Suomalaisista runoista, Turusa 1755.
- Efraim Carenius*, disp. praes. Gadd, Beskrifning öfver Hvittis socken, Åbo 1759.
- Erik Castrén*, disp. praes. Kalm, Beskrifning öfver Cajaneborgs län, Åbo 1754.
- Christian Cavander*, Om den frihet hvartill vi kallade äro, predikan, Åbo 1760.
- disp. praes. Kalm, Beskrifning öfver Sagu socken, Åbo 1753.
- disp. de natura et indole theologiae naturalis, Ab. 1756.
- Anders Chydenius*, Svar på K. Vet. academiens fråga om bästa sättet att uppodla mosslupna ängar, Stockholm 1762.
- Svar på K. Vet. academiens fråga angående kärrors förbättring, Stockholm 1764.
- Tankar om orsaken till Svenska folkets utflyttning, Stockholm 1765.
- Vederläggning af de skäl, hvarmed man söker bestrida Öster- och Vesterbottniska städerna fri seglation, Stockholm 1765.
- Källan till rikets vanmakt, Stockholm 1765.
- Den nationala vinsten, vördsammast öfverlemnad till rikens ständer, Stockholm 1765.
- Omständeligt svar på Vederläggning af skriften Källan till rikets vanmakt, Stockholm 1768.
- Anvisning till svar på de mag. Chydenius förestälta 14 frågor, Stockholm 1766.
- Rikets hjälp genom ett naturligt finance-system, Stockholm 1766.
- Vederläggning af skriften der skråembeten på olika tider blifvit olika ansedda, Stockholm 1766.
- Berättelse om Chinesiska skråfriheten, öfversatt från Danskan, Stockholm 1766.
- Om skriffrihet, Stockholm 1766.
- Svar på K. Vet. Acad. fråga: hvilka äro Svenska klimatets förmåner och olägenheter, Stockholm 1766.
- Jakob Chydenius*, disp. praes. Kalm, Om Gamle Carleby, Åbo 1754.
- Samuel Chydenius*, disp. Observationes de decrementis aquarum in sinu Bothnico, Upsala 1749.
- disp. de navigatione per flumina et lacus patriae promovenda, Upsala 1751.
- Steniga backars uppodling, Åbo 1752.

- Karl Abrah. Clewberg*, disp. Emphasisin similitudinum sacri codicis e regno animali exhibens, Ab. 1755—57.
- disp. de nummis Arabicis in patria repertis, Ab. 1755.
- disp. de usu linguae Arabicae in perficiendo lexico Hebraeo, Ab. 1757. Inalles 43 häften disp. åren 1751—57.
- Corderus Maturinus*, Colloquia selectiora, Ab. 1764.
- Gustaf Philip Creutz*, Atis och Camilla, skaldedigt i fem sånger, Stockholm 1761.
- några smärre dikter af honom förekomna i Våra försök och Vitterhetsarbeten, Stockholm 1759—1762.
- Cuoleman maja* vertausten alla tutkisteldu, Turusa 1769.
- Zacharias Dahl*, Lessus funebris super obitum Broderi Rålamb, Ab. 1734.
- Den smala och breda vägen, Åbo 1736.
- Arthur Dent*, Tötisen käändymisen harjoitus eli tie, jota ihmisen vaeldaman pitää, Suomexi käätyy, Stockholm 1732. 7 ark, många upplagor.
- Henrik Drysell*, Orderegister öfver Peter Abrahamssons anmärkningar vid Sveriges rikets landslag, Stockholm 1728.
- Johan Ekelund*, disp. de feбри catarrhali horum annorum epidemica, Ab. 1742.
- Peter Elfving*, disp. de trifolio aquatico, Ab. 1724.
- Isak Ervast*, Rucous-kirja, puolittain Saxasta Suomexi käätyy, puolittain uudesta coconpandu, Turusa 1734. 11 ark, 12 upplagor.
- Samvetspröfning, isynnerhet för hushållsståndet, Åbo 1738, 184 pag. 8:o.
- Israel Escholin*, Valitus virsi Suomen surkeudest Vänein vallan alla, Turusa 1735. 6 uppl.
- Jonas Fahlenius*, Likpredikan öfver fru Margareta Schultz, född Wittfooth, Åbo 1728.
- Likpredikan öfver biskop Herman Witte, Åbo 1728.
- Likpredikan öfver fru Anna Charlotta Muhl, född Taube, Åbo 1729.
- Erik Falander*, disp. synod. de ecclesia filii Dei in terris, i Gamla karleby ventilerad, Åbo 1738.
- Likpredikan öfver rådman Daniel Ahlas, Åbo 1732.
- Nicolas zum Felde*, Inledning till Tyska språket, Åbo 1734.
- Esaias Fellman*, disp. synod. de baptismo, Ab. 1750.

Erik Fleege, disp. synod. de officiis et statibus Jesu Christi, Åbo 1730.

— Likpredikan öfver Marcus Tungelfelt, Åbo 1736.

Herman Fleming, Svea rikets välgång, kröningstal, Åbo 1751.

Johan Fonselius, Ett Christeligt testamente, Åbo 1735.

Henrik Forssius, disp. praes. Scarin et Kalm, de Helsingforsia —
Beskrifning öfver Helsingfors, Åbo 1755—57.

Petrus Fortelius, disp. praes. Haartman, de primis initiis Biörne-
burgi, Åbo 1732.

Gabriel G. Fortelius, Likpredikan öfver biskop Johan Gezelius (nepos),
Åbo 1734.

Adam Fredenstierna, Tal vid emottagandet af presidentskapet i Svea
hofrätt, Stockholm 1768.

Jakob Frese, Andlige och verldslige dikter, Stockholm 1726.

— Kårta sedeläror och sedetillämpningar, Stockholm 1726.

— Någre poetiske samlingar, Stockholm 1728.

— Passions-tankar eller betraktelser öfver vår frälsares pino och
dödskamp, Stockholm 1728.

— Valda skrifter af Jacob Frese, samlade och ånyo utgifna af
P. A. Sonden, Stockholm 1826.

Johan Philip Fresenius, Rippi- ja Herran ehtollisen-kirja, Suomexi
kääty Andreas Elgfothilda, Turusa 1763. 23 ark, 5 upplagor.

— Yxi Christillinen saarna, 27 sun. kolmin. p., Suomen kielellä
ulosannettu Andreas Elgfothilda, Tur. 1768. 5 uppl.

— Omantunnon kysymyset, Suomexi käätyt Olof Sandbergildä,
Stockholm 1770. 7 ark, 4 uppl.

Nicolaus Fridelin, disp. synod. de persona Christi, Åbo 1726.

Ahasverus Fritsche, Aivan tarpelliset kysymyset Christillisystä,
Suomexi käätyt Isak Ervastilda, Turusa 1732, 7 ark.

— Rucous-kirja, Suomexi käätyt Sam. Antiliuxelda. Johon tygö
tulevat Casp. Neumannin ulosvalitut huocauxet, Turusa 1732.
10 ark, 11 upplagor.

— Christendomsöfning, öfversättning, Åbo 1746.

Jakob Frosterus, Utläggning öfver Christi pinos historia uti predik-
ningar, Åbo 1737, 150 pag. 8:o.

— Predikningar öfver catechesen, handskrift.

Pehr Adrian Gadd, disp. Ovölduge tankar om jordens svedande
och kyttande i Finland, Åbo 1753.

— disp. Finska ängskötselns hinder och hjelp, Åbo 1757.

— disp. Chemisk och oeconomisk afhandling om bränneterf, Åbo
1759.

- Pehr Adrian Gadd*, disp. Åkerbrukets chemiska grunder, del. 1—4. Åbo 1761—64.
- disp. Chemico-entomologisk undersökning om sättet att utrota sädesmasken, Åbo 1762.
- disp. Tankar om schäfferiernas uphjelpande i Finland, Åbo 1762.
- disp. Medel att förekomma borgeliga seders allmänna fördärf, Åbo 1765.
- disp. Sädessarternas sjukdomar och deras botemedel, Åbo 1766.
- disp. Indicia mineralogiae Fennicae, part. 1, 2, Ab. 1767.
- disp. Specimen geurgiae Fennicae, Ab. 1768.
- disp. Strödda chemiska anmärkningar til upplysning i Svenska lagfarenheten, del. 1, 2. Åbo 1770.
- disp. Jernets förvandling til stål, Åbo 1766. Inalles 103 häften disp. åren 1753—95.
- Beskrifning öfver Satacunda häraders norra del, Stockholm 1751.
- Underrättelse i träd- och skogsskötseln, Åbo 1759.
- Underrättelse om färgestofters plantering i Finland, 2 häften, Åbo 1760.
- Uppmuntran till nyttiga plantagers vidtagande, Åbo 1763.
- Tankar om skadliga frostnätter, Stockholm 1758.
- Undersökning om inhemskt språks föragt, Stockholm 1770.
- Tal om Finska klimatet, Stockholm 1761 (i Vet. akad.).
- Tal vid kröningsfesten i Åbo 1751, Stockholm 1752.
- Tal om medel at vidare främja chemiska vetenskapers tillväxt, Stockholm 1764.
- Undersätlig fröjd då konung Adolf Fredrik vistades i Åbo, Ab. 1752.
- Vetenskapernas och landets stora förlust, då biskopen J. Brovallius begrofs etc. Åbo 1755. Verser med biografiska noter.
- Jakob Gadolin*, disp. Resolutio problematis de candela sub aquis ardente, Ab. 1747.
- disp. de reductione angulorum, in planis inclinatis datorum, ad horizontem, Ab. 1751.
- disp. de sono magnalium divinatorum praecone, Ab. 1758.
- disp. de duplici iride observata a Schislero, Ab. 1759.
- disp. Theoria artis ballisticae, Ab. 1759.
- disp. de resolutione montium in diluvio universali, Ab. 1759.

- Jakob Gadolin*, disp. Anemometrum novum, Ab. 1760. Inalles 43 häften disp. åren 1747—83.
- Praesidii-tal i Vet. akad. Om gräntsorna emellan det vi uti naturen känna och det vi ännu icke hunnit fatta, Stockholm 1761.
- Christfrid Ganander*, Velvollinen jälkimuisto ja vaivalloinen elämäkerta cappalaisen Hendrichi Hildeenin, Turusa 1766.
- Suomalaisten siunauxet, tuiki sydän toivotuxet etc., Turusa 1766. Verser vid kungl. förmälningsfesten i Åbo.
- Henrik Ganander*, Grammatica Lapponica, Holmiae 1743.
- Ernest Gestrinus*, Oryggeligt löfte Herranom gjort på en bedröflig flycht, Upsala 1722. Svensk vers.
- Klagelig röst i en tro-innerlig bön om hjelp, Upsala 1722. Svensk vers.
- Olof Gråberg*, Lasten oppi, josa kysymysten ja vastausten kautta M. Lutheruxen Catechismus selitetän, Suomexi kääty Daniel Virzeniuxelda, Turusa 1764.
- Peter Gröndal*, Catuvainen rippi-lapsi, Suomexi kääty Sam. Salinilda, Stockholm 1747. 8 ark, 6 upplagor.
- Gustaf Haartman*, disp. synod. de ordine ecclesiastico, Ab. 1763.
- Jakob Haartman*, disp. de modo quo voluntas divina sit investiganda, Ab. 1757.
- Johan Haartman*, disp. Expositio quorundam locorum Hafenrefferi in compendio theologico, Ab. 1724.
- disp. Daemonologia ex principiis rationis eruenda, Ab. 1726.
- disp. de affectibus humanis, Ab. 1732.
- disp. de locutionibus anthropopathicis, Ab. 1735. Inalles 40 häften disp. åren 1724—35.
- Likpredikan öfver kyrkoherden Gabriel Salonius, Åbo 1730.
- Johan J. Haartman*, Underrättelse om de mäst gångbara sjukdomars igenkännande och botande genom lätta husmedel, Stockholm 1759. Ny upplaga Åbo 1765.
- Tydlig och kort beskrifning om boskapssjukans kännande och botande, Åbo 1761.
- Lars O. Hallborg*, disp. praes. Scarin, de Alandia, Ab. 1730.
- Gregorius Hallenius*, disp. praes. Scarin et Hassel, Wirmoensis territorii memorabilia, Ab. 1738—41.
- Matthias Hallenius*, disp. praes. Hassel, de Borea Fennia, Ab. 1732.

- Henrik Hassel*, disp. praes. D. Juslenio et A. Scarin, de usu et applicatione historiae ad vitam civilem, Upsala 1726.
- disp. Athenas in bene meritos ingratas exhibens, Ab. 1732.
- disp. de templis, Ab. 1735.
- disp. de comitiis Romanorum, Ab. 1744. Inalles 125 häften disp. åren 1729—65.
- Oratio de meritis Gustavianae familiae in patriam, Ab. 1746.
- Berättelse om den nåd konung Adolf Fredrik tacktes bevisa Åbo academie, Åbo 1752.
- Nils Hasselbom*, Finska almanachor för åren 1726—48.
- disp. de geometria Dei, Ab. 1732.
- disp. de orbitis planetarum, Ab. 1732. Inalles 23 häften disp. åren 1726—48.
- Anders Hellant*, disp. praes. A. Celsio, Nyt sätt at fiska i de Norländska elfvar, Upsala 1738.
- Almanachor till Torneå horizont.
- Henrik Helsingius*, Officium parentale episcopo Johanni Gezelio, Ab. 1733.
- Hengellisiä virsiä joka päivän päälle viikossa, Petersburg 1745. 6 uppl.
- Christ. Herkepaeus*, disp. praes. Kalm, Beskrifning öfver Hauhosocken, Åbo 1756.
- Isak Hougberg*, Tvenne predikningar hållne i Petersburg, Åbo 1757.
- Jakob Häggman*, disp. praes. Ihre et Scarin, Praejudicia eruditorum circa scientias, Upsala 1744, Åbo 1745.
- David Högman*, disp. Ovälduge tankar om häckplanteringen samt dess hinder och hjälp, Åbo 1757.
- Nils Idman*, Prestmötespredikan, Åbo 1737
- Jumaliskuuden harjoitus, Suomen kielestä osittain cocoonvedetty, osittain lisätty, Reval 1759. 4 uppl.
- Daniel Juslenius*, Suomalaisen sana-lugun coetus, Finsk ordaboks försök, Stockholm 1745.
- Likpredikan öfver kyrkoherden Peter Serlachius, Åbo 1739.
- Tentamina philologica, disp. part. 1, 2, Ab. 1724—26. Inalles 11 häften disp. åren 1723—26.
- Theologico-politiskt betänkande emot generalen H. M. von Buddenbrock, Stockholm 1743.

Daniel Juslenius, De indivulso bonorum operum cum justificante fide nexu, oratio, Skara s. a.

Pehr Kalm, disp. Nödvändigheten af skogarnas bättre vård i Finland, Åbo 1753.

— disp. de ortu petrificatorum, Ab. 1754.

— disp. Tankar om nyttan som kunnat tillfalla vårt fädernesland af dess nybygge i America, Åbo 1754.

— disp. Adumbratio Florae, resp. Gust. Orraeus, Ab. 1754.

— disp. de praerogativis Finlandiae praecipue quoad plantas spontaneas in bellariis adhibitae, Ab. 1756.

— disp. de Esquimaux, gente Americana, Ab. 1756.

— disp. Några kännemärken til nyttiga mineraliers eller jord- och berg-arters upfinnande, Åbo 1756.

— disp. Fata Botanices in Finlandia, Ab. 1758.

— disp. Anmärkningar rörande möjligheten af betesmarkers förbättring i Finland, Åbo 1759.

— disp. Björkens egenskaper och nytta, Åbo 1759.

— disp. Fabrikers nytta och nödvändighet i ett land, Åbo 1759.

— disp. Nödvändigheten att utdika kärr i Finland, Åbo 1763.

— disp. Äpleträns skötsel i Finland, Åbo 1769.

— disp. Beskrifning öfver eenens egenskaper och nytta, Åbo 1770. Inalles 146 häften disp. åren 1753—78.

— Resa till Norra America, del. 1—3, Stockholm 1755—61. Handskriften till de följande delarne upprann 1827.

— Vestgötha och Bohusländska resan, förrättad 1742, Stockholm 1746. Utgafs på vice presidenten Sten Bjelkes bekostnad.

— Berättelse om några vexter ifrån Norra America, Stockholm 1751.

Joh. Friedr. Koeber, Vossio Mitternachtiana, Elementa rhetorica, denuo edita et aucta, Ab. 1732.

Willem Koupers, Lohdullinen kanssapuhet Jumalan ja sielun välillä, Suomexi kääty Daniel Wirzeniuuxelda, Turusa 1770.

Johan Kraftman, disp. Tankar om hushållningens upphjelpande i Carelen, Åbo 1756.

— Tankar om Svenska folkbristen, Åbo 1756.

— Tal om läsningsverket, hållne i Björneborgs schola, Stockholm 1751.

— Tankar om svedjande, Stockholm 1765.

- Johan Kraftman*, Tankar om den vanmagt uti hvilken Finska landtman sig befinner, Stockholm 1761.
- Utdrag af acad. föreläsningar uti landthushållningen, hållne 1746, Stockholm 1747.
- Bengt Krook*, disp. Hypothesin hieroglyphicam, interni litterarum Hebraicarum valoris examinans, Ab. 1749.
- Jonas Krook*, Tal då kämners-praeses Lorentz Sträng samt dess fru i Helsingfors firade deras gullbröllop, Åbo 1755.
- Johan Laihiander*, Ruumin saarna, frouvan Maria Elisabeth Menanderin, synt. Tolpon, hautamisessa, Turusa 1768.
- Profpredikan om den smala lifsens väg, 1765.
- Om Guds obegripliga domar, predikan på kongl. slottet, 1765.
- Laki*, Ruotzin valdacunnan, hyväxi luettu 1734, präntijn annettu Georg Saloniuxelda, Turusa 1759. Ny upplaga öfversedd af M. Calonius 1808.
- Lasten Biblia*, se on p. raamatun historia, Suomexi kääty, Turusa 1741. 8 upplagor.
- Gabriel Lauraeus*, disp. synod. de bonis operibus, Ab. 1739.
- Olof Laurelius*, Articulorum fidei synopsis biblica, Trones artiklar, korteligen utaf den heliga Bibel författade, Åbo 1728.
- Erik Laxman*, Siberische Briefe, herausgegeben von A. C. Schlözer, Göttingen 1769.
- Michael Lebell*, disp. synod. de usu sacramentorum, Ab. 1759.
- Johan Leche*, disp. sistens primitias Florae Scanicae, Lund 1744.
- disp. Novae insectorum species, Ab. 1753.
- disp. de commoratione et peregrinatione hirundinum, Ab. 1764.
- Tal om luftens beskaffenhet i Åbo, Ab. 1761.
- Svar på Sv. Vet. akad. fråga huru maskar på fruktträd bäst kunna fördrivas, Stockholm 1763.
- Underrättelse om vilda träns och buskars plantering, Stockholm 1764.
- Anders Johan Lexell*, disp. de methodo inveniendi lineas curvas datis radiorum osculi proprietatibus, Upsala 1763.
- Johan Lilius*, Tårar öfver en huld makas Christina Beata Thauvoni' graf, Åbo 1757.
- Christ. Linnell*, disp. praes. Hassel, Schediasma historicum de Tavastia, Ab. 1748.
- Johan Lindell*, Cantilenae selectiores ex antiquis cantionibus opera Theodorici Petri impressis excerptae, Ab. 1761.
- Simon Lindheim* (Paulinus), De diversa origine Finlandorum et

Lapponum; tryckt i Nova acta soc. scient. Upsal. vol. 2, Upsala 1759.

Johan Lindvall, disp. praes. Gadd, Beskrifning öfver Bergqvara gods i Småland, Åbo 1763.

Carl Linné, Indelning i örtriket efter Systema naturae, öfversatt af Johan Haartman, Stockholm 1753, ny upplaga 1777.

Gustaf Lithou, Disticha quaedam moralia, latinitate donata, Strengnäs 1732.

— Panegyris exequialis, qua regis Caroli XII manibus parentatum ivit, Stockholm 1720.

— Arctos pullata tumulo Georgii Wallin, oratio funebris, Stockholm 1723.

— Poematum heroico-miscellaneorum pars I., Stockholm 1734.

Isak Lithovius, Jumalattomain onnetoin ja jumalisten onnellinen cuolema, edespandu cosca Johannes Beckmanni maahan pandihin, Turusa 1735.

— Rippi-schoulu ja kingeri-lugut, eli kysymyset, jotea rippi-schoulus lapsille ovat eteen asetettavat. Tur. 1765. 14 ark, 3 uppl.

Henrik Lyra, Piexämäen pitäjän asuvaisten valitus-runo, provastin Paulus Krogiuxen ylitze, Turusa 1762.

Nils Malm, disp. synod. de ministerio ecclesiastico, Ab. 1736.

Jakob Malmsten, Tal vid prins Gustafs födelse, Ab. 1746.

Pehr Mathesius, disp. praes. A. Grönvall, de Ostrobotnia, Upsala 1734.

Sven Mellenius, disp. praes. Bilmark, Historisk afhandling om Raumo, Åbo 1770—72.

Karl Fredrik Mennander, disp. de arte picem destillandi in Ostrobothnia, Ab. 1747. Utgafs tillökt äfven på Svenska.

— disp. de terrae motu, Ab. 1747.

— disp. de usu cognitionis insectorum, Ab. 1747.

— disp. de oeconomia patriae per academias promovenda, Ab. 1748.

— disp. Historica delineatio officinarum ferrariarum in Finlandia, Ab. 1748.

— disp. Incrementa scientiae naturalis ab ineunte hoc seculo, Ab. 1750.

— disp. Anmärkningar om äng- och åker-skjötzel i Österbotten, Åbo 1751.

Karl Fredrik Mennander, disp. de utilitate observationum meteorologicarum in physica, Ab. 1751. Inalles 73 häften disp. åren 1741—55.

— Predikan på trettandedagen, Åbo 1739.

— Tal vid Åbo akademies jubelfest 1740, Stockholm 1742.

— Genethliacus princ. Friderico Adolpho dictus, Ab. 1750.

— Panegyricus comiti C. G. Tessin habitus, Ab. 1752.

— Åminnelsetal öfver domprosten Lauraeus, erkebiskop Troilius, cancellirådet Stiernman, i Sv. Vet. akad., Stockholm 1755, 1765, 1768.

— Tal om bokhandeln i Sverige, i Sv. Vet. Acad., Sthm 1756.

— Tal om folkhopens tillväxt, i Sv. Vet. Acad., Stockholm 1765.

— Riksdagspredikan om Gudsfruktan såsom ett medel till sällhet. Stockholm 1762.

Karl Mesterton, disp. de principii rationis sufficientis adplicatione ad regnum materiale et immateriale, Ab. 1745.

— disp. de lingua ejusque perfectione, Ab. 1749.

— disp. de syncretismo philosophico, Ab. 1750.

— disp. de notione mundi affirmativa, Ab. 1753.

— disp. de peccato philosophico, Ab. 1753. Inalles 95 häften disp. åren 1745—66.

— Breviarium psychologiae experimentalis et rationalis, Ab. 1762.

— Logica contracta, Ab. 1763.

— Institutiones theologiae naturalis, Ab. 1765.

— Frontispicium philosophiae primae sive ontologiae, Ab. 1768.

Johan Misanderin Jumalalle pyhitetty sabbathin-lepo, Suomexi kääty Dan. Virzeniuxelda, Stockholm 1768. 59 ark, 6 upplagor.

Karl Fredrik Mollerus, Suomalaisten riemu runo, ruhtinan Carlen syndymän ylitze, Turusa 1749. 3 ark.

Mutami ajatuxia ja rucouxi, Jumalan sanast asetettu, Stockholm 1732. 17 upplagor.

Muutamia hengellisiä virsiä, Suomexi kääty Gabr. Lauraeuxelda, Stockholm 1747.

Neuvo palando-vijnan hyödytyxestä ja vahingosta, 1747.

Neuvo hyvihin ja sijvollisiin ihmisten tapoin, Turusa 1761.

M. O. Nordenberg, Anmärkningar öfver åkerbruket, Stockholm 1741.

— Om beteshagar och vingårdar, Stockholm 1741.

Karl Fredr. Nordenskjöld, Tal om nyttan af öfverflödigt vattens uttappande ur kärr i Finland, i Sv. Vet. Acad., Stockholm 1758.

— Svar på Sv. Vet. Acad. fråga: om bästa sättet att uppodla mossslupna ängar, Stockholm 1762.

Oförgripeliga tankar öfver fyra frågor angående privat communion, öfvers., Åbo 1765.

Painokirja, yxi selkiä ja päälle luotettava, Suomexi käätyy Abr. Salmbergildä, Turusa 1769.

Lars Palander, disp. praes. Gadd, Beskrifning öfver Kulsiala församling, Åbo 1767.

Matthias Pazelius, Ruumiin saarna provastin Johannes Vegeliuxen hautamisesa, Turusa 1764.

Pienden lasten tarpellinen holhomus, K. Coll. Medicumin käskyn jälkeen ylösbandu, Stockholm 1756.

Anders Planman, disp. de Venere in sole visa d. 6 junii 1761, Ab. 1763.

— disp. Observationes in calculum d. De la Lande, Ab. 1764.

— disp. de propagatione luminis, Ab. 1764—66. Inalles 28 häften disp. åren 1763—86.

Henrik Gabr. Porthan, disp. Revelationi quid debeat philosophia, Ab. 1762.

— disp. de poesi Fennica, part. 1—5, Ab. 1766—78.

Sigfrid Porthan, disp. de mediis restaurandae barbariei. Ab. 1760.

— disp. de Germania magna, part. 1—3, Ab. 1764.

Fredrik Pryss, disp. de irruptione Svecorum in Holsatiam duce Torstensonio facta, Ab. 1761.

Olof Pryss, Plausus et vota, quibus princ. Adolpho Friderico gratulatus est etc., Ab. 1752.

Anders Prysz, disp. de cosmogonia Ovidiana, Ab. 1735.

Thomas Ragvaldin poika, Caxitoistakymmendä hengellistä virttä, Turusa 1761. 2 ark.

— Cahdexankolmattakymmendä Christillistä virttä, Turusa 1762. 3 ark.

Thomas Rajalin, Nödig underrättelse om navigation eller styrmanskonsten, Karlskrona 1730.

— Nödig underrättelse om skeppsbyggeriet och theraf flytande högnödige och sjöväsendet samt taklingen tillhörige proportioner, Karlskrona 1730.

Rackauden ateria, jonga Jesus on asettanut, Suomexi kääty, Turusa 1757.

Joh. Jak. Rambach, Ylösrakendavainen lasten' kirja, Suomexi kääty, Turusa 1764.

Christ. J. Rappe, En frihetsriddares patriotiska echo af öfverste Pechlins votum, Stockholm 1769.

— Act om personlig säkerhet m. m., Stockholm 1769.

Israel Reinius, Yxikertaiset kysymyhet juopumisesta, Stockholm 1756.

— disp. praes. Mennander, Anmärkningar samlade under en resa till China, Åbo 1749.

E. Renström, Vindiciae ingeniorum Svethicorum, carmine comprehensae, Ab. 1738.

— Then urgamla nordiska konst och vijsheten, Åbo s. a. Vers.

Esbjörn C. Reuterholm, Grundläggning till en beskrifning öfver borgerliga samhällens ursprung, öfvers. Norrköping 1765.

— Upplysningar för Svenska folket om anledningen till riksdagen, Norrköping 1769.

Anders O. Rhyzelius, Mnemonica historiae Sviogothicae, epitome dodecade questionum inclusa, Ab. 1731.

Abraham Roering, disp. synod. de confessione et absolutione, Ab. 1754.

Isak Ross, disp. Existentia divinae revelationis argumentis philosophicis probata, Ab. 1759.

— disp. de virga Aaronis florida, Ab. 1762. Inalles 53 häften disp. åren 1759—72.

Broderus Rålamb, Ad festum restorationis academiae Ab. vota, Ab. 1722.

Lars Sacklinius, disp. synod. Peccatum originale, Ab. 1724.

Saga, förestäld uti en herdasång vid handelsman J. Sederholms och Maria Mag. Vendelins bröllop i Helsingfors, Åbo 1768.

Chr. Salmenius, disp. praes. Kalm, Beskrifning öfver Calajocki socken, Åbo 1754.

Johan Salmenius, disp. synod. de poenitentia, Ab. 1760.

Algoth Scarin, disp. Positiones historico-politicae a Chronico Pauli Justen excerptae, Ab. 1726.

— disp. Attilae regis gentisque Hunnorum vindiciae, Ab. 1729.

— disp. Apotheoseos veteris et recentioris parallelismus, Ab. 1732.

- Algoth Scarin*, disp. de originibus priscae gentis Varegorum, Ab. 1734.
- disp. de sancto Henrico Fennorum apostolo, Ab. 1737—48.
- disp. de denario S. Petri, Svethice Pedersöhre, Ab. 1737—40.
- disp. de S. Olavi pravo religionis zelo, Ab. 1738.
- disp. de tumultu rustico Ostrobotniae civium, klubbekriget dicto, Ab. 1746.
- disp. gentis Vanorum in Vestrogothia sedibus, Ab. 1747.
- disp. de initiis rei literariae in Svethia, Ab. 1750. Inalles 127 häften disp. åren 1724—56.
- Memoria vitae mortisque Jonae Fahlenii episcopi, Ab. 1749.
- Johan Snellman*, disp. praes. Scarin et Hassel, de urbe Uloa, Ab. 1736—37.
- Herman D. Spöring*, Medicina Salernitana, Ab. 1733.
- Kort beskrifning om sättet att ympa koppor på menniskor, Åbo 1737.
- disp. Examen chymico-medicum fontis soterii Kuppisensis, Ab. 1741.]
- Åminnelsetal öfver H. J. Moraeus, Stockholm 1743.
- David Starck*, Vår salighetslära uti enfaldiga frågor och svar, Stockholm 1760.
- Thomas Stenbäck*, Ruumiin saarna kirckoherran Nic. Aemelaeuxen hautauxesa, Stockholm 1750.
- Döpte Christnas enighet, synodalpredikan, Åbo 1751.
- Karl Henrik Ståhle*, Christillinen puolipäivä saarna, Turusa 1766.
- Sururunot Suomalaiset, vallan alla Venäläisen etc., Turusa 1734.
- Olaus Svebilus*, Ykikertainen ulostoimitus Lutheruxen vähän catechismuxen ylitze, Suomexi kääty (Dan. Jusleniuxelda), Stockholm 1746. 20 upplagor.
- Lars Tammelin*, Likpredikan öfver fru Agnetha Fahlenius, född Sjöberg, Åbo 1732.
- Daniel Tilas*, En bergsmans rön och försök i mineralriket, Åbo 1738.
- Johan Tolpo*, disp. synod. de justificatione, Ab. 1733.
- Christ. Tärnström*, disp. praes. Frondin et Ekerman, de Alandia, maris Balthici insula, Upsala 1739—45.
- Uscovaisten sieluin osallisuus Jesuxesa, Suomexi kääty, Turusa 1746.
- Uuden syndymisen ja hengen uudistuxen tundomerkit, Suomexi käätyt, Stockholm 1732.

F. Vallén, Åreminne öfver grefve Ernst J. Creutz, Åbo 1744.

Martin Joh. Vallenius, disp. Exercitationes micellaneae mathematico-physicae, Ab. 1757—58.

— disp. Analysis geometrica nonnullorum problematum arithmeticae universalis Newtoni, Ab. 1759—60.

— disp. exhibens formulas generales de solidis regularibus, Ab. 1765. Inalles 30 häften disp. åren 1755—71.

Johan Vallenius, Likpredikan öfver fru Sidonia Hamilton, född Lejonhufvud, Åbo 1735.

Johan Vanaeus, Oratio metrica de peccato originis, Ab. 1724.

— Justa in tumultum Hermanni Witte persoluta, Ab. 1728.

— Meditationes de passione Christi, Ab. 1746. Latinsk vers.

Michael Vanonius, Cunnia ja muisto-laulu silloin cuin kirckoherra Matth. Riman haudattin, Turusa 1737.

Nils Vassström, disp. praes. Mennander, Beskrifning öfver Åbo stad, Stockholm 1749. Var den första disputation på Svenska som utkommit i Finland.

Johan Vegelius, Se pyhä evangeliumillinen valkeus taivallisesa opisa ja pyhäsä elämäsä, Stockholm 1747—49. 137 ark, 3 upplagor. Postilla.

— Yxi tarpellinen coetus ja tutkistelemus rippiväen canssa, Turusa 1762. 5 ark, 5 uppl.

Henrik Vegelius, disp. praes. S. Chydenius, Animadversiones de oeconomia et moribus incolarum Lapponiae Kimiensis, Ab. 1754.

Karl Gustaf Veman, Riemu runo Suomalainen etc. (till kungl. förmålningsfesten), Turusa 1766.

— disp. de convenientia linguarum Hebraeae et Fennicae, Ab. 1767.

Johan M. Vestzynthius, Åminnelsefest öfver prosten Claudius Hedman, Åbo 1765.

Anders Wetterblad, Frälsarens herdavård, predikan, Åbo 1746.

— En Gudi behaglig barnauppfostran, predikan, Åbo 1748.

— Predikan på palmsöndagen, Åbo 1749.

— Tal efter predikan, då konung Adolf Fredrik var i Åbo domkyrka, Åbo 1752.

— Guds andes arbetande i Herrans plantering, predikan, Åbo 1766.

Barthold G. Vhael, Grammatica Fennica, adcuratiore methodo etc. Ab. 1733. Ny upplaga Helsingfors 1821.

Thomas Wilcock, Kosteliga honungsdroppar ur klippan Christo, öfversatt med anmärkningar af Abr. Frosterus, Stockholm 1766.

Gabriel Winter, Computus manualis eller tideräkning på fingerlederna, Åbo 1758.

Herman Witte, Programma ad festum restaurationis academiae Ab. et Oratio solemnis, Ab. 1722.

Johan Wång, disp. synod. de hominis libero arbitrio, Ab. 1727.

Den svåra krisen mot slutet af föregående period hade för Sverige och Finland medfört en genomgripande förändring i seder och föreställningsätt, hvilken är synbar såväl i statsskickets fullkomliga olikhet mot det förra, som äfven i litteraturens beskaffenhet. Ty redan genom en flyktig blick öfver närslutna litteraturförteckning kan man öfvertyga sig, att med denna periods början ingått en ny tid, himmelsvidt skild ifrån den föregående i många afseenden. Frågor om landtbruk och industri hafva intagit den fordna theologiska renlärighetens ställe; naturvetenskaper hafva trängt den Aristoteliska filosofin i bakgrunden; det vanliga språket i tal och skrift är numera icke så mycket Latin, som fastmer Svenska och Finska, ty äfven det sistnämnda språket har fått sig tillerkänd en jemförelsevis mer betydande ställning än förut; studenternas Latinska vältalighetsprof, orationes, hafva försvunnit och lemnat rum för socknebeskrifningar och andra detaljerade notiser om hemorten; de antediluvianska konungalängderna hafva gifvit vika för faktisk specialforskning i fäderneslandets historia. Dertill kommer särskildt för Finland den betydande förändring, att en del af landet numera lydde under Ryssland och

derföre icke kunde deltaga i den öfriga delens andliga sträfvanden, samt att befolkningen var förminskad till hälften och i ekonomiskt afseende utblottad. Sådana förhållanden gjorde att vår litteratur under ekonomiska perioden var till antal och omfång ringare än under den föregående, oakadt politisk frihet och diskussionsämnen ingalunda tröto. Dervid bör dock märkas att en stor mängd litterära alster inhystes i lärda sällskapers handlingar och periodiska skrifter, hvilka mångtaliga, ofta helt små uppsatser vi icke här kunnat förteckna.

Främst bland alla kunskapsgrenar odlades nu naturvetenskaperna och de omhuldades isynnerhet för deras nära samband med ekonomin, som i allmänhet var tidens lösen; de räknade också bland sina representanter periodens mest betydande förmågor och snillen, hvilka alla voro genomträngda af patriotisk håg att med sina forskningar gagna fäderneslandet. Sådana voro förnämligast Linnés samtida och personliga vänner Brovallius och Mennander, hans lärjunge botanikern Kalm, mineralogen Gadd och astronomen Gadolin. Joh. Brovallius, professor i Åbo 1738—49, biskop 1749—55, var måhända periodens grundligaste vetenskapsman, med själfständiga åsigter i flera grenar af naturkunskapen, och derjemte populär skriftställare af förtjenst; men olyckligtvis dog han i sin bästa ålder, blott 48 år gammal, under det hans förnämsta arbete trycktes. Enligt en från föregående perioden ärfd sed öfvergick han, liksom flera andra naturforskare på denna tid, till theologiska fakulteten och var en ibland dem som för sina förtjenster om naturvetenskaperna belönades med biskopstjenst. Hans förnämsta arbete, *Betänkande om vattuminskningen*, var riktadt emot

den efter Celsius och andra ansedda forskare antagna och allmänt hyllade teorin om vattnets förminskning på jordklotet, och väckte mycket uppseende, emedan det med skarpsinnighet och osvikliga skäl så vederlade en förut lifligt omhuldad teori, att den derefter föll. En liten uppsatts af Brovallius rön te utmärkelsen att Linné öfversatte den till Latin och i Leyden, der han då vistades, utgaf den med titeln: *Discursus de introducenda in scholas et gymnasia historiae naturalis lectione*; kort derpå tog Brovallius genom en särskild skrift Linnés nyssuppfunna sexualsystem i försvar emot professor Siegesbecks ogillande kritik öfver detsamma. Ännu helt ung begynte han utgifva en litterär tidskrift, *Den philosophiske Mercurius*, hvilken var en ibland de första på Svenskt språk, täflande med Dalins samtida försök åt samma håll; det i sig sjelft förtjenstfulla företaget måste dock redan i sin början öfvergifvas, måhända för brist på tillräckligt antal läsare. Sedan Svenska vetenskaps-akademien 1739 blifvit stiftad, var Brovallius en ibland dess först inkallade ledamöter, införd redan i början af dess tredje år och sedermera tvenne gånger dess ordförande. *) Liksom de flesta andra vetenskapsakademier egnade sig äfven den Svenska förnämligast åt naturvetenskaperna, men hade derjemte en så öfvervägande praktisk riktning att den i början nästan liknade en landtbruksakademi; alla utmärktare skriftställare i dessa ämnen inom Finland inkallades till ledamöter af densamma och meddelade sina rön i dess handlingar. Det var hufvudsakligen sagda akademis förtjenst att Svenska språk-

---

*) Om Brovallius se en uppsatts af J. J. Chydenius i Litteraturbladet för 1857 pag. 311 ff.

ket derefter begynte begagnas i lärda undersökningar, ehuru den föga verksamma vetenskaps societeten i Upsala fortfarande använde Latinet. Vid universitetet i Åbo hölls 1749 den första disputation på Svenska under Mennanders inseende af Vasström; men de som förnämligast bidrogo till att göra sagda språk vanligt vid disputationer, voro Kalm och Gadd, hvilka praesiderade för en stor mängd Svenska, mest ekonomiska afhandlingar.

Med Brovallius delar Mennander äran att hafva infört allvarliga naturstudier vid universitetet i Åbo, ehuru han sjelf icke uppträdde med något betydande arbete i sådana ämnen och i allmänhet skref föga; hans håg var förnämligast vänd till uppsamlandet af historiska detaljuppgifter, handskrifter och sällsynta böcker, med hvilka samlingar han sedermera mycket underhjelpte Porthans forskningar i Finska historien. Genom lärare-verksamhet och den noggranna kritik han i allt använde, äfvensom genom stort personligt anseende, befordrade han mycket såväl naturvetenskapen som kunskapen om fäderneslandets öden och beskaffenhet. Under den tid han var professor i fysiken 1746—1752 praesiderade han för en stor mängd Latinska disputationer, bland hvilka blott en del kunna antagas vara af honom författade; åren 1752—57 var han professor i theologin och derefter 1757—75 biskop i Åbo, samt sluteligen erkebiskop i Upsala, genom hvilka sednare befattningar hans verksamhet afledes ifrån naturstudier. Pehr Kalm, professor i ekonomin 1747—79, har odödliga förtjenster om botaniken och dess tillämpning i hushållningen, men är mest känd för sina vetenskapliga resor i östra Finland, sydvestra Sverige, södra Ryssland och Nordamerika. Ifrån

alla dessa långväga färder hemförde han vexter åt Linné, och ifrån Nordamerika medtog han en mängd vextfrön och plantor, dem han försökte naturalisera i Finsk jord på Hirvisalo ö nära Åbo. Hans förnämsta arbeten voro resebeskrifningar: *Vestgötha resan*, som han förrättade och beskref på enskild gynnares bekostnad, och *Resan i Nordamerika*, hvilken han med mycken talang utförligt beskref i ett verk i flere delar, deraf likväl endast 3 delar utkommo under hans lifstid, de öfriga, förmodligen i brist på förläggare, lemnades otryckta och förstördes af vådeld. En i bref till Franklin uppsatt beskrifning öfver Niagara vattenfall öfversattes af denne till Engelskan och utgafs 1750, samt reproducades sedermera ofta i öfversättningar på flere språk. Pehr Adrian Gadd, professor i kemin 1761—87, verkade med utmärkt sakkännedom och nit för kemins tillämpning på landthushållningen och isynnerhet för noggrann kunskap om fäderneslandet i naturalhistoriskt och statistiskt afseende, särdeles om dess ditills fördolda naturliga tillgångar. Bevis derpå äro *Åkerbrukets kemiska grunder*, *Indicia mineralogiae Fennicae*, *Beskrifning öfver Satakunda*, och det till följande period hörande digra verket, *Systematisk inledning i Svenska landtskötseln*, 3 delar. Många andra smärre afhandlingar i Finska mineralogin, om skogsskötsel och plantering af nyttiga vexter m. m. bära alla vittne om hans genom täta resor förvärfvade noggranna kännedom af landet samt hans patriotiska håg att genom upplysningars meddelande befordra landets uppkomst och välstånd. Jakob Gadolin, professor i fysiken 1753—62, sedermera i theologin 1762—88, slutligen biskop, utmärkte sig genom grundliga matematiska studier, gjorde högt vär-

derade astronomiska observationer, förrättade triangelmätningar mellan Åbo och Grisslehamn, samt deltog verksamt i den tidens politiska strider vid riksdagarne. Liksom Mennander drogs äfven Gadolin genom sin theologiska befattning och politiskt trasel bort ifrån de naturvetenskapliga forskningarna han begynt, och har därför icke efterlemnade något mer betydande verk, oaktadt han hos samtiden åtnjöt stort vetenskapligt anseende. Mindre betydande än dessa, men dock ganska aktningvärda, voro Leche såsom botaniker, ofta citerad af Linné, Samuel Chydenius såsom kemist och uppfinningsrik mekaniker, hvilken af Ehrensvärd hedrades med synnerliga loförd, och Johan Haartman såsom utmärkt läkare samt författare till den ända till sednaste tider allmänt anlitade, för sitt ändamål ypperliga läkareboken: *Anvisning till sjukdomars igenkännande och botande.*

Den för tiden nya kunskapsgrenen: nationalekonomin, hade här en utmärkt representant i Anders Chydenius, kyrkoherde i Gamlakarleby 1770—1803, hvilken isynnerhet vid 1765 års riksdag utströdde flere småskrifter af nationalekonomiskt och synnerligen frisinnadt innehåll, bland hvilka *Källan till rikets vanmakt* och *Rikets hjälp genom ett naturligt finanssystem* utgöra det bästa Sveriges litteratur i ämnet äger att uppvisa för den tiden. I det närbeslägtade ämnet: landtbruk, fattadt ur nationalekonomisk synpunkt, förvärfvade sig Johan Kraftman, rektor i Björneborgs skola 1748—55, extra ordinarie professor 1755—58, rättvist anseende genom sina kärnfulla arbeten: *Tankar om den vanmakt i hvilken Finska landtmannen sig befinner*, och *Föreläsningar 1746 i landthushållningen* m. fl., hvilka äro att räkna bland den tidens bästa uppsatser i sitt ämne.

Sveriges och Finlands historia frigjordes vid denna tid småningom från de haltlösa hypoteserna, och begynte bedrifvas med sansadt allvar och god framgång, underhjulpet af de talrika detaljforskningar, som genom enskilda socken- och stads-beskrifningar kommo historikern till godo. Alg. Scarin, professor i moralen och historien 1722—61, bröt genom ihärdig möda banan på detta fält och vände historieforskningen ifrån de snillrika gissningarnes område till ett på urkunder och minnesmärken sig stödande väl inskränktare, men tryggare vetande. Ehuru han icke var mäktig af den skonslösa kritik, som skulle erfordrats för att helt och hållet lösslita sig från de traditionella fördomarne, och isynnerhet misslyckades i nämnhärledning, har han dock i åtskilliga små disputationer lemnat enstaka upplysningar af vigt för nordens historia. Hans riktning fortsattes af efterträdaren Johan Bilmark, professor i moralen och historien 1763—1801, som dock mera tillhör följande period. Scarins vän Johan Arckenholtz, bibliothekarie hos landtgreffen af Hessen-Cassel 1746—66, född i Helsingfors, har genom sin under namn af *Memoires* utgifna rika samling af urkunder och anteckningar till drottning Kristinas historia förvärfvat sig ett aktadt rum bland Sveriges häfdatecknare. Urkunderna till det af 4 delar bestående digra verket hade han under sina resor uppsamlat, isynnerhet ifrån det svårt tillgängliga Vatikanska och enskilda lärdas biblioteker i Rom. Han var äfven för öfrigt en ifrig samlare af sällsyntheter, såsom gamla böcker, handskrifter, mynt m. m., samt ihågkommes med tacksamhet vid detta universitet såsom stiftare af en stipendiifond för studerande. Många bland de talrika topografernas skrifter, t. ex. Matthesii *Diss.*

geographica de Ostrobothnia, lemna äfven mer eller mindre viktiga bidrag till fäderneslandets historia.

I theologin utgafs väl en stor mängd arbeten, dessa isynnerhet på Finska och i betydlig mån öfversättningar från Tyska asketiker, men intet af särskilt anmärkningsvärd betydenhet, om man undantager den i sitt slag utmärkta postillan af Johan Vegelius, kyrkoherde i Uleå 1757—64, med titeln *Evangeliumpulinen valkeus*, som oaktadt sin ansenliga vidd äfven i våra dagar blifvit omtryckt.

Finska språkforskningen vann betydlig utveckling genom tvenne högst nödiga arbeten, nemligen *Finsk ordaboks försök* af den högtförtjente Daniel Juslenius, biskop i Borgå 1734—42, i Skara 1743—52, och *Grammatica Fennica* af Barthold Vhael, kyrkoherde i Ilmola 1699—1723. Båda utgjorde de nästan ett helt sekel igenom de enda brukbara hjälpredorna vid studium af Finskan, och innehafva således ett viktigt rum i våra litterära häfder, oberoende af deras egentliga inre värde, som för den tiden var stort nog. Utgifvandet af 1734 års lagbok på Finska, öfversatt af G. Salenius, äfvensom numera regelbundet på Finska utkommande kungliga förordningar, jemte riksdagsbeslut och politiska partiskrifter, gäfvö Finskan en långt vidsträcktare användning än förut på medborgerlighetens område, ehuru densamma derjemte mycket orenades genom från Svenskan utan assimilation lånade ord och hårda Sveticismer i ordställningen.

På poesins område anträffa vi här först och främst en utmärkt religiös skald på Finska Abraham Achrenius, kyrkoherde i Nousis 1753—69, som äf-

ven författade god Latinsk vers. Han är den förnämsta psalmdiktare vårt land härtills frambragt, och hans talrika smådikter utmärka sig alla för sann poetisk inspiration och en rörande innerlighet, som gjort dem kära för fromma själar ända till den dag som är. Särskilt hafva de af honom bearbetade *Sionin juhla virret* länge utgjort en omtyckt andaktsbok. Han var af själ och hjerta tillgifven den vekare, åt Hernhutismen lutande pietistiska riktningen, led en kort tid af sinnesrubbing, hvarföre han suspenderades från sin prestatjenst, men åtnjöt eljest stort förtroende för sin innerliga fromhet. Åtskilliga andra Finska diktare, såsom Calamnius, Lithovius, Veman, Mollerus, isynnerhet den mycket produktiva folkskalden Thomas Ragvaldinpoika, m. fl. offentliggjorde småstycken i tryckta ströskrifter, som gingo vida omkring landet, men utan att länge bibehålla sig i folkets minne. Fänriken Gustaf Lithou väckte på sin tid uppseende genom sina verkligen ypperliga Latinska poemer, ehuru detta slags vitterhet mera tillhörde en då redan förgången tid. På Svenska språket diktade inom denna period tvenne poeter af högre rang, den ena i början, den andra i slutet af perioden, nemligen Jakob Frese och Gustaf Filip Creutz. Båda voro ganska litet produktiva, men sjöngo för öfrigt under alldeles olika förhållanden. Freses elegiskt rörande, mildt klagande sång glömdes eller förbisågs af samtiden, men efterverlden har räknat den med ibland Svenska folkets yppersta sånger; grefve Creutz' *Atis och Camilla*, det enda af betydighet som han diktade, förtjusade samtiden och upphöjdes till skyarne, men en kritiserande efterverld har till någon del nedstämt berömmet eller åtminstone lemnat dikten oläst. Likväl är *Atis och*

Camilla en idylliskt ljuf naturmålning, full af innerlig djup känsla, med sköna bilder i ett rent och ädelt språk, en dikt som i alla händelser måste räknas med ibland Svenska vitterhetens klassiska verk, huru än smaken må vexla på olika tider.

... en förtärligt ljof naturbelyning, fall af inner-
... med sköna bilder i ett rent och ä-
... en dikt som i alla hänseelser nått till
... Svenska vittnesbördens klassiska verk,
... på öfversta sidan af denna tidning.

